

Nyelvi,
irodalmi
és kommunikációs
nevelés

Feladat-
gyűjtemény

8. osztály

Holnap
KKT

Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés

Feladatgyűjtemény

8. osztály

Holnap KKT
Budapest, 1993

Készült a művelődési miniszter rendeletére

Alkotó szerkesztő
ZSOLNAI JÓZSEF

Írták
CSIZMAZIA SÁNDORNÉ
HEFFNER ANNA
H. TÓTH ISTVÁN
LIZAKOVSKY ÉVA
OROSZ ZSUZSA

Bírálták
BALOGHNÉ DR. ZSOLDOS JULIANNA
DR. NAGY J. JÓZSEF

Felelős szerkesztő
SZALAINÉ KUNCZE MAGDOLNA

ISBN 963 8153 040

AZ OLVASÁS ÉS A SZÖVEGFELDOLGOZÁS TANÍTÁSA

A néma értő olvasás gyakoroltatása

*A szöveg áttekintése és témájának megállapítása a cím,
az ábrák és az ábraaláírások alapján*

1. Az alábbi könyvcímeket a *Magyar Könyvklub* 1992. július–szeptemberi katalógusából válogattuk. A cím alapján próbáljátok meg eldönteni, hogy miről szólhat a könyv!
 - a) Kácsor László: *A folyók élni akarnak*
 - b) Edith Hamilton: *Görög és római mitológia*
 - c) Dick Mills: *Akvarista kézikönyv*
 - d) Pavel Augusta–Frantisek Honzák: *Ókori civilizációk*
 - e) Schmidt Egon–Veres László: *A lombkorona élővilága*
 - f) Gábor György: *Gondolatok könyve*
 - g) Marcella Markham–Dominic Poelsma: *A teremtés koronája*
 - gy) Suzie Hayman: *Együttélés egy tinédzserrel*
 - h) *Verses öröknaptár* (szerk.: Horgas Béla)
 - i) *Olimpiák az ókortól napjainkig*
2. Olvassátok el a lapotokon lévő (kivetített) könyvismertetőket! Döntsétek el, hogy melyik ismertetés, melyik könyvről szól! Írjátok le betűrendben a könyvek címét a füzetetekbe, majd az ismertetőik betűjelét is írjátok le a címek után!
 - a) A szerző mintegy 110 légifelvételen mutatja be Magyarország legszebb tájait, legérdekesebb építészeti együtteseit, történelmi emlékeit, városképeit. Onnan nézi a vidéket, ahonnan

csak a madarak látják: a magasból, de azért elég közel ahhoz, hogy az olvasónak különleges élményt szerezzen a részletek finomságával. Az albumhoz Lázár István írt lírai bevezetőt, melyet angol, német és francia nyelvre is lefordítottak. (128 oldal, 110 színes fotó)

- b) Egy állam, melynek területe háromnegyed óra alatt körbejárható. Állam a városban, nem is akármelyikben: Rómában, az örök városban. A középkori, a reneszánsz és a barokk művészet csodái vonzanak ide hívót és hitetlent, s minden jóakarátú embert, aki szívesen hallgatja a katolikus egyház fejének békére intő szózatát. Ezt a pompás és érdekes könyvet a világhírű *National Geographic Society* folyóirat kiadójának munkatársai készítették. Olyan különleges helyeket is feltárnak kamerájukkal, amelyek egyébként rejtve maradnak az átlagember szeme előtt, észreveszik és megmutatják a miniállam mindennapi életének szépségeit. (232 oldal, 150 színes kép)
- c) A szerző tematikus rendbe szedi a magyar irodalom híres idézeteit a hit, a szülőföld, a szerelem, a hatalom és erkölcs stb. témakörében. (256 oldal)
- d) A legegyszerűbb, legolcsóbb ajándék értékét is növeli az a személyes, nem nagy fáradsággal járó, de figyelmességünket bizonyító munka, amit az ajándék „felöltöztetésébe”, ötletes csomagolásába fektetünk. Könyvünk a legkülönbözőbb díszítési módokat ismerteti, és ajándékozási alkalmak szerint csoportosítva ad ötleteket. (62 oldal, 100 színes kép)
- e) A kötet eligazít a megszólítások, meghívók, üzleti levelek, illetve általában a hivatalos kapcsolatok szokásainak kérdéseiben. (252 oldal)
- f) Valóságos bravúr: egyetlen kötetben, tárgyyszerűen és ugyanakkor olvasmányosan, a nagy összefüggésekre rámutatva

foglalja össze az emberiség történetét az ősidőktől egészen a közelmúltig. (332 oldal, 60 metszet, 12 térképmelléklet)

- g) Átfogó, tanulságos és szórakoztató kézikönyv az olvasók minden korosztályának. A hologramtól a légpárnás hajóig, az ejtőernyőtől a parkolóóráig gépek százainak működési elvét ismerteti a szerző. (384 színes oldal)

Könyvcímek:

- A) E. H. Gombrich: *Rövid világtörténet fiataloknak*
- B) Tóth Béla: *Magyarország légifelvételeken*
- C) Erki Edit: *Magyar idézetek könyve*
- D) Hávor Csilla: *Sok szeretettel!*
- E) *Az ismeretlen Vatikán*
- F) David Macaulay: *Hogy is működik?*
- G) Dr. Sille István: *Illem, etikett, protokoll*

(Megoldás: A–f, B–a, C–c, D–d, E–b, F–g, G–e)

- 3. Nyissátok ki az olvasókönyveteket a 34. oldalon! Fussátok át szemekkel a *Varázslatok, táltosok* című szöveget! Pillantsatok rá a kurzívval (dőlt betűkkel) szedett szavakra! A cím és a dőlt betűs kifejezések alapján próbáljátok meg eldönteni, hogy miről szólhat a szöveg!
 - a) Ősi vallásos szertartásokról
 - b) A magyar nép őseinek szokásairól
 - c) Régi hiedelmekről
 - d) A magyar nép őseinek szokásaiban, hiedelmeiben, szertartásaiban tetten érhető „színhátszási” előzményekről
 - e) A legősibb magyar nyelvemlékekről
- 4. Nyissátok ki az olvasókönyveteket a *Shakespeare és a Globe színház* című szövegnél! Lapozzátok végig a címhez tartozó oldalakat, nézzétek meg a szöveghez tartozó képeket, ábrákat! Írjátok le az

alábbi részletesebb címek közül azt, amelyiket alcímül választánátok a szöveghez!

- a) Az angol színház a XVI. században
- b) Színházi élet Shakespeare korában
- c) Shakespeare színházi tevékenysége és drámái
- d) *IV. Henriktől a Viharig*

5. Olvassátok el némán a lapotokon lévő (kivetített) rövid szövegeket! Mindegyik szövegből – mint látjátok – kimaradt egy-egy szó. A szöveg elolvasása után válasszátok ki a megfelelő szót a szóhalmazból!

a) A görög dráma kialakulásának titkai hosszú idő óta foglalkoztatja a kutatókat, de néhány adaton kívül csak feltételezésekre támaszkodhat az utókor. A kialakulása előtti idők szertartásairól ellentmondásos adatok maradtak fenn.

(színház, görögség, dráma, színjátszás)

b) Az emberek több évszázad óta járnak színházba. Voltak korok, amelyekben a megtekintése volt a szórakozás egyik legfőbb formája, s a színházak a társasági élet központi helyei voltak.

(színház, színjátékok, színészek, előadók)

c) A Globe erős, favázás, lécekkal zsáuzott, fehér gipsszel tapasztott, nyolcszögletű volt: kívülről zömök bástyatoronynak festhetett.

(színház, erődítmény, építmény)

d) 1590-ben írta első darabját, a *IV. Henriket*, és kerek húsz esztendő múlva, 1611-ben az utolsót, *A Vihart*.

(Arisztophanész, Shakespeare, Csehov)

(Megoldás: dráma, színjátékok, Shakespeare)

6. Vegyetek kézbe egy ismeretterjesztő könyvet, olyat, amelyet még nem olvastatok! Olvassátok el a címét! Lapozzatok a tartalomjegyzékhez és olvassátok végig figyelmesen! A cím és a tartalomjegyzék alapján döntsétek el, hogy miről szól a könyv!

A szöveg többszöri elolvasása, elemzése

1. Lapozzatok az olvasókönyvekben *Az ember tragédiája* című szöveghez! Tekintsétek át a szöveget! Figyeljétek meg, hogy hány bekezdésre tagolódnak! Jelöljétek a bekezdéseket sorszámmal!

a) Olvassátok el az egyes bekezdéseket! Húzzátok alá ceruzával a bekezdés lényegét tükröző mondatot!

Karikázzátok be azt a szót, amelyiknek jelentését nem (vagy nem teljesen) értitek! Keressétek meg a számotokra ismeretlen jelentésű szót a *Magyar értelmező kéziszótárban* vagy más lexikonban! Olvassátok el figyelmesen a megtalált címszót!

A bekezdés lényegét tükröző mondatot fogalmazzátok át, és jegyezzétek le a füzetetekbe! Emlékeztetőül írjátok ki a bekezdésből a szövegben előforduló neveket, adatokat!

b) Nézzétek át a jegyzeteiteket! (Ha helyesírási hibát találtok benne, javítsátok ki!) Gondolatban egészítsétek ki szöveggé! Olvassátok el ismét a szöveget úgy, hogy csak az általatok fontosnak tartott szövegrészekre összpontosítsatok! Ezt követően beszéljétek *Az ember tragédiájáról* a jegyzeteitek alapján! Ügyeljétek arra, hogy a szövegalkotásokat ne legyen a tartalom szó szerinti elmondása!

2. Olvassátok el bekezdésenként a *Csehov* című szöveget! Húzzátok alá a szövegben az alábbi kérdésekre válaszoló mondatrészeket, mondatokat!

- a) Mit mondott Csehovról Lawrence Olivier?
 - b) Melyek voltak Csehov leghíresebb drámái?
 - c) Mi jellemzi Csehov drámáit?
 - d) Mi jellemzi Csehov drámáinak szereplőit?
 - e) Milyen helyszínek szerepelnek Csehov drámáiban?
 - f) Miért gyakori Csehov drámáinak előadása?
 - g) Miért volt elégedetlen Csehov drámáinak színházi előadásával?
 - gy) Mit állít Almási Miklós Csehovról?
 - h) Hogyan vélekedett Kosztolányi Dezső Csehov *A három nővér* című drámájáról?
3. Olvassátok el bekezdésenként *A hivatásos magyar színjátszás kialakulása* című szöveget! Az olvasottak alapján cáfoljátok meg az alábbi kijelentéseket!
- a) A XVIII. század végén kevés iskolában tartottak színielőadásokat.
 - b) Az Esterházyak nem voltak színházpártolók.
 - c) A XVIII. század végén még nem születtek drámafordítások Magyarországon.
 - d) Az első magyar színtársulatot Csokonai Vitéz Mihály alakította meg Debrecenben.
 - e) A német színtársulatot 1792-ben magyar színtársulat váltotta fel Budán.
 - f) Kelemen László elsősorban kántortanító volt vidéken.
 - g) A magyar színjátszásnak nem alakult ki központja Kolozsvárott.
 - gy) Katona József *Bánk bánját* Kelemen László társulata mutatta be először Magyarországon.
4. Lapozzatok az olvasókönyvekben *A görög színház* című szöveghez! Fussátok végig a fejezetet! Figyeljétek meg a szöveghez tartozó képeket, ábrákat! Következtessetek a cím és a képek alapján

a szöveg témájára! Döntsétek el és írjátok le, hogy az alábbi kijelentések közül melyik igaz a szöveg témájára!

- A szöveg a görög színházépület felépítését mutatja be.
- A szöveg az ókori görög színház működéséről, felépítéséről, színészeiről ad tájékoztatást.
- A szöveg a görög színházban bemutatott drámákról informál.

Mondjátok el, hogy eddigi ismereteitek alapján mit tudtok a témáról!

- a) Olvassátok el bekezdésenként a szöveget! Húzzátok alá a bekezdések leglényegesebb mondatait!
- b) Készítsetek jegyzetet az aláhúzott mondatok felhasználásával!
- c) Olvassátok el újra bekezdésenként a szöveget! Csak a lényeges szövegrészekre osszpontosítsatok!
- d) Beszéljétek az ókori görög színházról és színjátszásról a jegyzetek alapján!

(Az 1–4. feladatokhoz hasonlóan elemeztethetjük az olvasókönyv bármely ismeretterjesztő szövegét vagy más tankönyvek, illetve ismeretterjesztő könyvek szövegeit. Emellett továbbra is használhatjuk a 7. osztályos *Feladatgyűjtemény* mintafeladatait a szövegfeldolgozások, elemzések során.)

A SZÖVEGEK LOGIKAI SZEMPONTÚ ELEMZÉSE

A felosztás

1. Döntsétek el, hogy az alábbi felosztás esetében mi a felosztott fogalom és mi volt a felosztás alapja:
 - a) olvasópróba;
 - b) rendelkezőpróba;
 - c) elemzőpróba;

- d) emlékpróba;
- e) főpróba!

2. Keressétek meg a felosztás tagjait az olvasókönyvetekben lévő *Színházi ABC* segítségével!

A felosztott fogalom: színháztudomány.

A felosztás alapja: a színháztudomány tárgya.

A felosztás tagjai: ,
..... ,
.....

3. Döntsétek el, hogy az alábbi felosztás esetében mi a felosztott fogalom!

Felosztott fogalom:

A felosztás alapja: az építmény formája.

A felosztás tagjai: „dobozszínpad”,
emelvény,
körszínpad,
emeletes színpad,
kerti színpad.

4. Döntsétek el, hogy az alábbi felosztás esetében mi a felosztás alapja!

Felosztott fogalom: színjátszás.

A felosztás alapja:

A felosztás tagjai: hivatásos színjátszás,
amatőr színjátszás.

A meghatározás

1. Ovassátok el figyelmesen a lapotokon lévő (kivetített) meghatározásokat! Írjátok le a füzetetekbe, hogy mi volt a meghatározandó fogalom!

- a) Az egyes színészek testi és lelki adottságainak leginkább megfelelő színpadi feladat.
- b) Többnyire egylapos nyomtatvány, amely a színjátékok előadásának adatairól tájékoztatja a közönséget.
- c) A színjáték szövegének a színházi munkában felhasznált példánya.
- d) Műbíráló, amely egy-egy konkrét műalkotás (színházi előadás) értékelő elemzését adja.
- e) Az előadás során a színészek által használt tárgyak, eszközök.

(Megoldás: a – szerep, b – színlap, c – szövegkönyv,
d – színikritika, e – kellék.)

2. Írjátok le a füzetetekbe a fenti meghatározásokban szereplő legközelebbi nemfogalmakat!

(Megoldás: a – színpadi feladat, b – nyomtatvány, c – színjáték szövege, d – műbíráló, e – tárgyak, eszközök.)

3. Soroljátok fel, mik voltak a fenti meghatározások megkülönböztető jegyei!

(Megoldás: a – a színészek adottságainak megfelelő feladat, b – az előadások adatairól tájékoztató nyomtatvány, c – a színházi munkában felhasznált szöveg, d – a színházi előadás bírálata, e – a színészek által, az előadás során használtak.)

1. Készítsetek memóriafejlesztő kártyajátékot, az alábbi módon: Vágjatok ki rajzlapból 4x6 cm-es téglalapokat! A lapok egyik oldalára filctollal írjátok rá egy-egy híres drámaíró nevét, a másik oldalára pedig a leghíresebb drámáinak címét! Ezt követően kezdődhet a játék, amelyet egyedül és társaságban is játszhattok. Fektesseitek az asztalra egymás mellé/alá a kártyákat! Ha a drámaíró neve van felül, akkor a leghíresebb drámáinak címét kell felidéznetek, ha a címek, akkor a drámaíró nevét! Minden jó név vagy cím felidézése 1 pontot ér. Az győz, aki a legtöbb pontot szerzi. (Ha egyedül játsszátok, akkor csak a pontos felidézést, illetve a tévedések számát tudjátok regisztrálni.)
2. A kártyajátéknak elkészíthetitek egy képes változatát is. Ekkor a kártya egyik oldalán egy-egy híres drámaíró vagy színész arcképe szerepel, a másik oldalon a neve és leghíresebb drámáinak, illetve szerepeinek a címe. (Az arcképeket tanárotok segítségével kifény-másolhatjátok egy-egy könyvből, albumból.) Az ilyen típusú kártyákkal az arcképek alapján a neveket, drámacímeket, illetve szerepeket tudjátok felidézni.
3. Készítsetek rövid tájékoztató szöveget egy-egy közismert drámáról! Ismertessétek társaitok előtt a szöveget! A hallgatóságnak az lesz a feladata, hogy az ismertetés alapján kitalálja, melyik drámáról szól a szöveg, és ki a dráma szerzője.

(Megjegyzés: memóriafejlesztő feladatként továbbra is használhatók a 7. osztályos *Feladatgyűjtemény*ben található feladattípusok.)

A felkészülés nélküli hangos olvasás gyakoroltatása

1. Fussátok át szemetekkel a lapotokon lévő kézírásos szövegeket! A kézírások különböző életkorú gyerekektől, illetve felnőttektől származnak. Ovassátok fel a szövegeket helyesejtési és olvasástechnikai hiba nélkül!
2. Hibásan gépelt, illetve nyomdahibás szövegeket láthattok a nálatok lévő (kivetített) lapon. Fussátok át a szöveget, majd olvassátok fel helyes ejtéssel, olvasástechnikai hiba nélkül!
3. Fussátok át a szemetekkel a lapotokon lévő (kivetített) táviratszöveget! Olvassátok fel hibátlanul, helyes ejtéssel!
4. Olvassátok fel az előttek lévő napilap apróbetűs hirdetései közül az egyiket helyes ejtéssel, olvasástechnikai hiba nélkül!

Az önművelés gyakoroltatása

1. Készítsetek *könyvújdonság-figyelőt* a *Könyvvilág* legújabb számai alapján! A figyelő a könyv legfontosabb adatait (a szerző nevét, a könyv címét, [a sorozat címét], a kiadó nevét, a kiadás helyét és idejét, a könyv terjedelmét és illusztrációinak számát) tartalmazza. Írjátok rövid ismertetőt (annotációt) is a könyvről!
2. Válogassátok ki a *Könyvvilág*ból, illetve más könyvismertető *katalógusból* azokat a könyveket, amelyeket szívesen megvásárolnátok. Gyűjtsetek a könyvekről minél több információt (annotált leírást, recenziót, kritikát)!
3. Az osztálykönyvtár, illetve az iskolai könyvtár katalóguscéduláiról olvassátok el a könyvek adatait! A rendszavak segítségével

állapítsátok meg, hogy a cédulák melyik katalógusba tartoznak!
Az ETO-tábla segítségével soroljátok be a könyveket a megfelelő főosztályba!

4. Az iskolai könyvtárban fellelhető könyvek szakkatalógusa alapján készítsétek témabibliográfiát egy-egy tantárgy kiemelt témáihoz!
5. Készítsétek el osztálykönyvtárotok, illetve saját könyveitek szak-katalógusát! Rendezzétek el a könyveket szakok szerint!
6. Látogassátok meg a lakóhelyetek közelében lévő antikváriumot! Tájékozódjatok arról, hogy mely szakoknak megfelelő könyvek találhatóak meg az antikváriumban! Körülbelül hány százalékkal olcsóbban kaphatók itt a könyvek, mint a könyvesboltokban? Van-e az antikváriumnak érdekes és ritka könyvrégisége? Milyen típusú könyvekből nagy a kereslet és kínálat, illetve van hiány?
7. Gyűjtsétek adatokat lakóhelyetek könyvtáráról!
 - Hány könyvtári egységgel rendelkezik?
 - Mi tartozik gyűjtőkörébe?
 - Kik, mennyien és milyen gyakorisággal látogatják?
 - Milyen folyóiratokkal rendelkezik?
 - Található-e a könyvtárban hanglemez, hangkazetta, videokazetta, és azok milyen típusúak?
8. Gyűjtsétek össze az iskolakönyvtárban fellelhető napilapok, hetilapok és folyóiratok legfrissebb példányait! Írjátok le ezek legfontosabb adatait! (Kinek a lapja, folyóirata? Hogy hívják a főszerkesztőjét? Milyen rovatai vannak? Mennyibe kerül? stb.)
9. Gyűjtsétek ki a heti rádió- és televízióműsorból azokat a programokat, amelyeket szívesen meghallgatnátok, megnéznétek! Csoportosítsátok a műsorokat témájuk, illetve műfajuk szerint!

Készítsétek rövid emlékeztetőt egy-egy meghallgatott, megnézett műsorról!

10. Készítsétek havi önművelési tervet! A tervben szerepeljenek azok a könyvek, újság- és folyóiratcikkek, amelyeket el kívántok olvasni, rádió- és televízióműsorok, video- és moziprogramok, amelyeket meg szeretnétek hallgatni, illetve nézni! Kiállítások, múzeumlátogatások, illetve színházi és koncertprogramok, amelyekben részt szeretnétek venni! Vezessétek naplót, amelyben rögzítitek, hogy a tervetekből mi teljesült! Az elolvasott könyvekről, cikkekről írjatok rövid ismertetőt! S ugyancsak rögzítsétek írásban a többi – általatok megtekintett – kulturális programot is!

A HELYESEJTÉS TANÍTÁSA

A légzéstechnika gyakorlása

1. Kilégzés, majd egyenletes belégzés után mondjátok el egyetlen alapevegővel
 - a) lassú tempóban;
 - b) közepes tempóban;
 - c) gyors tempóban;
 - u o a, a o u, ü ö e, e ö ü;
 - ú ó á, á ó ú, ü ő é, é ő ü;
 - buboba, babobu, büböbe, beböbü;
 - púpópá, pápópú, pűpűpé, pépűpű;
 - ébredni, elaludni, elaludni, ébredni;
 - szállni, hullni, hullni, szállni;
 - görögni, repülni, repülni, görögni;
 - kútból inni, inni kútból, városba térti, térti városba, madárrá változni, változni madárrá.
2. Olvassátok fel egyetlen alapevegővel és nagy ajakmozgással Weöres Sándor *Infinitivus* című versét!

Most kéne ébredni
aztán elaludni
madárrá változni
messzeségbe szállni
tág mezőn lépdelni
völgyi kútból inni
hegytetőre jutni
sziklával görögni
mélységbe lehullni
egy városba térti

ablakba repülni
és megint ébredni (1)

3. Gyakoroljátok a nevek helyesejtését! Jelezni fogom a kezemmel a kilégzést, majd a belégzés és a visszatartás idejét, valamint a tempót is.

- a) Olvassátok fel az irodalomkönyvek tartalomjegyzékében található magyar személyneveket egyetlen alapevegővel és
- gyors tempóban;
 - közepes tempóban;
 - lassú tempóban!
- b) Mondjátok el osztálytársaitok nevét
- először padsoronként hátulról, majd előlről;
 - ábécérendben (Próbáljátok meg visszafelé is elmondani);
 - a lánytanulók nevét, azután a fiútanulók nevét is, névsorban, majd padsoronként haladva!

Törekedjete arra, hogy minél tovább jussatok egyetlen alapevegővel

- gyors tempóban;
- lassú tempóban;
- közepes tempóban;
- egyenként végzett gyakorlás esetében: természetes tempóban!

4. Az alapevegő- és a pótlevegővétel kombinációit gyakoroljátok! Keressétek meg az irodalomkönyvekben a következő Weörös Sándor-verseket! Olvassátok fel vagy mondjátok el a költeményeket!

a) *Talizmán*

- Az első strófa előtt vegyetek alapevegőt, a 2. után pótlevegőt!

b) *Őszi éjjel...*

- A verset egyetlen alapevegővel mondjátok el!
- Kezdjétek a szövegtolmácsolást egyetlen alapevegővel, majd a negyedik mondatégsz előtt vegyetek pótlevegőt!

c) *Ugrótáncot jókedvemből...*

- Az első versszak előtt vegyetek alapevegőt, a következő strófák előtt pedig pótlevegőt!

d) *Sárkány-paripán vágattam...*

- Egyetlen alapevegővel kezdjétek végigmondani, a negyedik sor előtt azonban vegyetek pótlevegőt, s így a kiemelés – a szünettartásnak köszönhetően! – hangsúlyosabb lesz.

5. Kombináljátok az alapevegő és a pótlevegő vételét ennek a szövegműnek a felolvasásakor! Javasoljuk, hogy a + jelnél vegyetek pótlevegőt, a ++ jelnél pedig alapevegőt! Nagy ajakmozgással és közepes tempóban olvassátok fel Weörös Sándor *Négy korál* című írásának a részletét!

++ Megszólal a kimondhatatlan
de nem mondhatja ki önmagát

Cselekszik a kezetlen
de csak a te kezeddal
megindul a lábatlan
de csak a te lábaddal
eszmél az eszetlen

de csak a te eszeddel

+ virágba borul a virágtalan
de csak a te virágoddal
gyümölcsbe merül a gyümölcstelen
de csak a te gyümölcsöddel

++ adakozik az adhatatlan
de csak a te adományoddal
irgalmaz az irgalmatlan

de csak a te irgalmaddal
imádkozik az imátlan
de csak a te imáddal
fényes lesz a fénytelen
de csak a te fényeddel
+ Megszólal a kimondhatatlan
de csak a te szivedben (2)

6. Gyakoroljátok ennek a „találós mesé”-nek a felolvasását egyetlen alaplevegővel! Nagy ajakmozgással, közepes iramban olvassatok!

Növekedett egy kétágú fa,
kétágú fa tetejébe egy nyolciccés hordó,
a nyolciccés hordó tetejébe két erős faág,
a két erős faág tetejébe egy csiga,
a csiga tetejébe egy őrlőmalom,
az őrlőmalom tetejébe két olajoskanna,
a két olajoskanna tetejébe két csillag,
a két csillag tetejébe sík mező,
a sík mező tetejébe sűrű erdő.
Mi az?

(*Lábak, has, karok, nyak, száj, orrlyuk, szem, homlok, haj*) – (3)

7. Írjátok le a beszédtechnika füzetetekbe az *Alszik, mint a bunda* szólás magyarázatát!

A magyarázat a régi, egyszerű emberek életmódjában rejlik. A juhászok, csikósok subát, bundát viseltek. De a szegény világban a bunda nemcsak kabátféle volt, hanem sok mindenre szolgált: derékalj, takaró, sőt asztal szerepét is betöltötte. Amikor nem hordták, nem szegre akasztották, hanem csak ledobták, leterítették valahová. Így a régi emberek gyakran láthattak földre vagy padra, ládára terített bundát. S ha a suba nyakrészéhez még a kalapot is odatették, bizony olyan

volt az, akár egy mozdulatlanul fekvő, mélyen alvó ember. Tehát a képi hasonlóság alapján mondhatták régen: „Úgy alszik, mint a bunda.” (4)

- a) A 1. és a 2. mondategészt egyetlen alaplevegővel, közepes tempóban, középhangerővel olvassátok fel! A 3. mondat egész előtt vegyetek pótlevegőt! A 4. mondat egész első mondategysége után ismét vegyetek pótlevegőt, és változatlanul közepes tempóban s középhangerővel olvassátok a szöveget az 5. mondatéig! Az 5. és a 6. mondategészt egyetlen lendülettel olvassátok fel úgy, hogy az 5. elején ismét alaplevegővel indítsatok! Az összegezést tartalmazó 7. mondat egészét alaplevegővel kell kezdeni, mivel konklúziót tartalmazó gondolat felolvasása vár rátok!
- b) Olvassátok fel úgy a szólás eredetét magyarázó írásművet, hogy ti tervezitek meg előre a levegővétel módját, a felolvasás tempóját és a hangerő milyenségét!
8. Rögzítsétek beszédtechnika füzetetekbe Kapusi Imre itt olvasható verseit!

Ha szeretnél

Ha szeretnél
szaladnál
szélnél szebben
száguldnál
csak azért, hogy
lássalak
mindörökre
áldjalak
és sose feledjelek
magamba temesselek

Kikötő nálad

Ha szeretlek
úgy szeretlek
hogy teljesen
beleveszek

Ha szállnom kell
árva-ágra
ne maradjak
vak-magányban

Végzet-vízre
fut életem
a kikötő
nálád legyen (5)

Olvassátok fel Kapusi Imre verseit a következő szempontok alapján:

- az alapevegő és a pótlevegő kombinálása;
 - egyetlen alapevegővel;
 - a vers üzenetének megfelelő tempó alkalmazásával.
9. Keressétek meg irodalomkönyvekben az *Ábel a rengetegben* című szöveget!
- Tagoljátok a levegővétel szempontjából!
 - Indokoljátok meg, hogy hol vesztek pótlevegőt!
 - Miért kell különös figyelemmel tervezni a „*Megjárva a ...*” kezdetű, befejező mondatégszt helyesejtés szempontjából!
 - Olvassátok fel ezt a tájékoztató szöveget az alábbiak szerint:
 - az alapevegő és a pótlevegő vételének gyakorlása;
 - a kettőspont kiemelő szerepének érzékeltetése;
 - a közlemény gondolatiságának megfelelő tempó alkalmazása.

10. Készüljétek Szabó Lőrinc *Szamártövis* című költeményének a felolvasására!

- Úgy olvassátok fel ezt a magánsors-megmutató írást, hogy
- az 1. versszak előtt vegyetek alapevegőt, a többi előtt pedig pótlevegőt;
 - érezkeltessétek a 2. strófa bonyolultabb felépítését, nevezetesen: a felkiáltásokat, a közbeékelést, valamint a zárójelezést;
 - természetes ajakmozgással, közepes tempóban;
 - kombináljátok az előző szempontokat.

11. Gyakoroljátok a *halmozás* szerepének az érzékeltetését az alap- és a pótlevegő kombinálásával, felolvasás közben! Keressétek meg *A stílus* című munkáltató tankönyvetek ideillő példáit!

Az artikuláció és a ritmus gyakorlása

- Játsszatok az *orientál* igének az igekötős alakjaival (át-, be-, fel-, rá-, el-, oda-; ki-, le-, ide-; meg-, szét-, össze-, vissza-)! Helyezkedjétek el a padotokban kényelmesen! A pontos magán- és mássalhangzóképzést gyakoroljátok az igekötős igék helyesejtésével! Nagy ajakmozgással ejtsétek a szavakat!
- Ejtsétek helyes magán- és mássalhangzóképzéssel, hadarás nélkül ezeket a szósorokat!

a - á - a: barátja – fatála – saláta – javában
családja – hazája – babája – bakája
kabátja – vallása – magának – rakásra

a - á - á - a: babám – cápa – rangját – zárja
csatár – kába – tatár – sáska
galád – csárda – agár – zsákja
saját – tálat – kabát – háta
zsandár – gárda – család – bárja

u - o - o - u: cukor – csorbul – puttony – szorul
 csurog – rosszul – rumos – gyorsul
 duzzog – lombjuk – szurtos – kondul

o - u: boruk gyorsul rontjuk
 combjuk koldus szorul
 dolguk nyomjuk zordul
 dobjuk pontjuk zsongjuk

ú - o - e - é: bútor – kellék lúgos – festék
 dúdol – helyén zsúfol – gebét

é - e - ő - ü: bérel – bővül délben – főzzük
 csépel – csődül fészek – hőszünk

e - í - í - é: derít – díszben
 felír – gyíkfej
 pezsdít – hímes
 terít – címét
 zendít – rímét

ö - í - ü: csördítsünk gördítsünk könnyítsünk
 pördítsük tömítsünk zöldítsük

sz - z - c: asszony szusszan hosszú vessző
 húzza izzad ezzel izzik
 daccal viccel léccel koccan

s - zs - cs: sorsunk zsebünk csendít
 savós zsebkés csodás
 susog zsémbes csákós
 sassal rúzzsal kaláccsal
 húsos mazsolás csámcsog

r - l - j: ráma rengő robban
 láma lengő lakás
 játékja jegeken jódli

f - v - p - b: fáj – váj – Pál – bál
 folt – volt – pók – bolt
 fonat – vonat – pántja – bántja
 fizet – vizet – papos – babos

sz - t - k - g: szag – tag – köb – göb
 ősz – őt – fok – fog
 szét – tár – lék – lóg

gy - v - ny - v: hagy – vad – nyom – végy
 vágy – végy – anya – vénye

3. Mondjátok a nyelvgyötrőket alaplevégővel minél tovább, gyorsan, erőteljes ajakmozgással!

Két pap – kék pap.

Kilenc öles köleskazal.

Cseresznyemag meg meggyemag.

Jó nyár jár rája.

Két kis kék pap két képet kap.

Sok szó sűrű zokszó.

Nincs olyan szépen szóló szép sípszó, mint a szászsebesi szépen szóló szép sípszó.

Gyere Gyuri gyorsan, gyújtsunk gyertyát győri gyufagyárban gyártott gyufával.

Itat a csetneki csikós a Tiszán. Sárga cserépből csinált csengő cseng a csetneki csöndes csikós csinos csikaja nyakán. (6)

4. Másoljátok le Nagy László költeményét a beszédtechnika füzetetekbe!

Balatonparton

Balatonparton
a nádi világban
megbújtam egyszer,
s csodaszépet láttam:
bóbitás nádton
nádiveréb-fészket,
sásbokor alján
kis vizicsibéket.
Vadruca moccant,
topogott a vízre,
barna liléit
vizi útra vitte.
Senki se látta,
csak magam csodáltam,
ott a víz partján
még sokáig álltam.
Játszott a nádas
széllel és derűvel,
s hazaindultam
nádihegedűvel.

- a) Készüljete a vers felolvasására! Szempontok:
- a felpattanó és a fel nem pattanó zárhangok (*p-b, t-d, k-g, m, n*) helyes ejtése;
 - a mássalhangzó-törvényszerűségeknek (*n+p, b+f, z+p, gy+sz, t+sz*) a helyes alkalmazása;
 - a magán- és a mássalhangzók pontos időtartamának figyelembevétele;
 - az alap- és a pótlevegő vételének megtervezése mellett
 - az ajakmozgás és a hangerő természetes megtartása.

- b) Olvassátok fel az előbbieket felhasználásával Nagy László *Balatonparton* című versét!

5. Olvassátok fel a következő névcsofolókat! (A felolvasás gyakorlásához adjuk ezeket a szempontokat.)
- Egyetlen alaplevegővel olvassátok fel egy-egy csoportot!
 - Alaplevegő és pótlevegő kombinációjával olvassátok fel két-két csoportot!
 - Nagy ajakmozgással és tempókombinációval (*gy.t. + l.t. + k.t. + gy.t.*) olvassátok fel az egyes csoportokat!
 - A hangok időtartamára, valamint a mássalhangzó-törvényszerűségekre is ügyeljete!

András,

A feje tiszta hangyás.

Anna,

Tele van a kanna.

Antal,

Le a lanttal.

Ádám,

Batyut visz a hátán.

Ákos,

A szája de mákos.

Ági, Ági, Ágneske,

Szeme, mint a mágneske,

Fedő alatt mi fő,

Hányas ez a cipő?

Mosdani,

Dani,

Ne kelljen mindig mondani,

Hogy mosdani,

Dani.

Erzsi, Erzsi, petrezselyem,
A vénasszony veszedelem.

Jóska, Jóska,
Kakaspulyka, gur, gur, gur!

Hallod, rózsám, Katika,
Kell-e doktor, patika?
Ha kell doktor, patika,
Gyere csak a karomba.

Marcsa, Marcsa,
Mit eszik a macska?
Egeret, bogarat,
Mindenféle madarat.

Ityu, Pityu, minden fityeg,
Az órája sose ketyeg,
Ront, bont,
Csúnyát mond.

Tibor gazda,
Bújj a gazba,
Fogj egy nyulat,
Vágd a tóba. (7)

6. Alkalmazzatok költői szövegművek felolvasásakor ezeket a szempontokat:

- légzéskombináció;
- tempóvariáció;
- nagy ajakmozgás;
- erőteljes ritmizálás;
- az előző szempontok felhasználásával természetes felolvasás.

A verseket irodalomkönyvekben találjátok meg.

Szabó Lőrinc: *Ipoly füzei*

Radnóti Miklós: *Két karodban*

József Attila: *Tiszta szívvel*

Weöres Sándor: *Tavaszi virradat*

Pilinszky János: *Tilos csillagon*

Nagy László: *Tűz*

Nemes Nagy Ágnes: *Fák*

7. Keressétek meg *A stílus* című tankönyvekben az *Elemistáknak* írottakat, Illyés Gyula művét!

- Olvassátok fel természetesen artikulálva!
- Törekedjetez arra, hogy az alapvevőgők minél tovább tartson, de a természetes beszéd érzetéből ne engedjetez!
- Ügyeljetez a kérdő és a felkiáltó mondatok pontos ejtésére!
- Figyeljetez a magán- és a mássalhangzók hibátlan ejtésére!
- Ügyeljetez a *t*, *k*, *g* hangok képzésére!
- Érzékeltessétez a meggyőző szándékú szöveg ritmusát!

8. Írjátok le beszédtechnikai füzetetekbe ezt a vőlegényes háznál elhangzó reggeli beköszöntőt!

Szerencsés jó reggelt kívánok én szépen,
Hála, hogy e napra felvirradtunk épen.
Békesség a házba'! Bú, gond itt ne légyen,
boldogság verjen itt tanyát minden évben!
Tisztelt örömszülők, az Isten nevében
jöttem most hozzátok lelki békességben.
Mostan által lépem e háznak küszöbét,
üdvözlöm először az örömszülöket,
boldogság, szerencse koronázza őket.
Éljen a menyasszony, éljen a vőlegény,
éljünk mi mindnyájan, szívből óhajtom én.

A szép vendégsereg, ahogy itten látom,
sokáig éljenek ezen a világon.
Üdvözlöm a tisztelt vendégtársaságot,
szívemből kívánok szép s víg mulatságot! (8)

Olvassátok fel ezt a vőfélyverset a következő szempontok segítségével:

- a) a légzéskombináció
 - b) az erőteljes, majd természetes ajakmozgás
 - c) a szóvégi hangok pontos ejtése
 - d) a hangok helyes időtartalmának megtartása
 - e) a versritmus érzékeltetése.
9. Keressétek meg *A stílus* című könyvekben a következő költői szövegműveket!

Nagy László: *Ki viszi át a Szerelmet*

Balázs Béla: *A csend*

József Attila: *Tél*

Pilinszky János: *Milyen felemás*

Kontra Ferenc: *Ismétlem a szépet*

Juhász Ferenc: „...*Én a szóban hiszek...*”

Felolvasásukkor az alábbiakra legyetek tekintettel:

- a) a szóvégi hangok pontos ejtése;
- b) a beszédhangok helyes időtartamának megtartása;
- c) a légzéskombináció;
- d) az erőteljes ritmizálás;
- e) a természetes beszédnek megfelelő felolvasás.

Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása

1. Írjátok le beszédtechnika füzetetekbe Joseph Joubert gondolatait! Annak, aki meg akarja ismerni az embert, nem tanácsolnám, hogy míg fiatal, bolond legyen avagy bölcs: tegye, amihez kedve van, s figyelje önmagát.

*

Az emberben csak ifjúkori érzelmei és öregkori gondolatai jók.

*

A fiatalság azt akarná, hogy minden új legyen ezen a világon, akárcsak ő maga. Az öregség azt szereti, ami régi. Azt kell szeretni, ami értelmes, ami józan.

*

Nem lehet boldog, aki nem akar az lenni. (9)

Készítsétek elő felolvasásra a fenti szöveget!

- a) Jelöljétek a tanult jelekkel a hangsúlyokat!
 - b) Olvassátok fel az egyes gondolatokat a hangsúlyjeleknek megfelelő nyomatékkal és hanglejtéssel!
 - c) Pontosán artikuláljátok!
 - d) Figyeljétek a magán- és a mássalhangzók időtartamára!
 - e) Érzékeltesétek a mondatok belső ritmusát felolvasás közben!
2. Az itt következő vallomások az *anyaság* gyönyörű létéről születtek. Jegyezzétek le ezeket beszédtechnika füzetetekbe!

... az anyákban van valami, ami alatta marad és ami fölébe is emelkedik a józan észnek. Az anyának ösztöne van. A teremtés végtelen és kiszámíthatatlan akarata él benne, az vezérli tetteit.

(Victor Hugo)

Az asszony, mikor szül, szomorúságban van, mert eljött az ő órája; de mikor megszüli az ő gyermekét, nem emlékezik többé a kínra az öröm miatt, hogy ember született e világra.

(János evangéliuma)

... Az anyai szeretet igazi lényege a gondoskodás a gyermek felnövéseiről, és ez azt jelenti, hogy akarja a gyermek elkülönülését. Szeretete ebben különbözik alapvetően a szerelemtől. A szerelemben két, addig különálló ember eggyé válik. Az anyai szeretetben két ember, akik egyek voltak, elkülönül. Az anyának nem elég csupán megengednie, akarnia és támogatnia kell a gyermek elkülönülését. Csak ezen a ponton válik az anyai szeretet olyan nehéz feladattá, amelyhez önzetlenség kívántatik: hogy képes legyen mindent odaadni és nem akarni érte cserébe semmit, csak a szeretett lény boldogságát.

(Erich Fromm) (10)

- a) Jelöljétek az ismert módon a hangsúlyokat!
 - b) A hangsúlyjeleknek megfelelő nyomatékkal és hanglejtéssel olvassátok fel a szövegeket!
 - c) Pontos, de természetes artikulációval olvassátok fel példáinkat!
 - d) Alkalmazzátok a légzés- és tempókombinációkat, a természetesség érzetét keltve!
 - e) Ügyeljétek a beszédhangok időtartamára!
 - f) Érzékeltessétek az egyes idézetek gondolatrítmusát felolvasás közben!
3. Keressétek meg irodalomkönyvekben Szilágyi Domokos *Hét-köznapok* című versét! Készüljétek ennek a „születésből elmúlásba, elmúlásból születésbe” ívelő s a hétköznapokra erőt vágyó versnek a felolvasására!
- a) Jelöljétek a tanult hangsúlyjelekkel a hangsúlyokat!
 - b) Ügyeljétek a beszédhangok tisztaságára! Feltétlenül vegyétek figyelembe a mássalhangzótörvényeket!
 - c) Előzetes kiemeléssel gyakoroljátok a költő alkalmi szóösszetételeit!
 - d) Pontosan artikuláljátok, de ez ne menjen a természetesség rovására!

- e) A tempó- és levegővételi kombinációk alkalmazására is gondoljatok!
- f) Ne feledjétek, hogy a halkítással és az erősítéssel is fokozhatjátok szövegfelolvasásotok hatását!

A beszédfolyamat-váltások: tempó, hangerő, hangmagasság gyakorlása

1. Egy korszakos jelentőségű, nagy költő: Stefan George *A lélek éve* című kötetéből való az alább olvasható részlet.

Szüret után

Most jöjj a holtnak mondott parkba, ím:
mosolygó partok fénylő messzeségig,
a park taván és tarka útjain
a tiszta felhők ritka kékje fénylik.

Szedj tarka lombot, ad sárgát a nyír,
szürkét a puszpáng, langy szellőcske sír.
A késett rózsák szirmából ha jut,
szakíts, csókold meg és fonj koszorút.

Az őszirózsa se maradjon ott
meg a vadszőlő bíbor levele.
Mind ami színt a zöld nyár meghagyott,
az őszi képbe halkan fond bele.

(Áprily Lajos fordítása)

*

Jöjj a holtnakhitt parkba és tekints szét:
távoli partok sugármosolya,
tiszta felhők váratlan kékje a
tóra s utakra önti fénye kincsét.

Vedd azt a mély sárgát; a puha szürke
puszpáng és nyír; a szél langyosra húlt le:
kései rózsát is rejt még az út;
tépd le, csókot rá, s kösd a koszorút.

Az utolsó őszirózsát se hagyd ki,
a vadszöllőt s a bíbor kacsokat
s ami a zöld életből megmaradt,
szódd bele az ősz arcát megmutatni.

(Szabó Lőrinc fordítása)

*

Most jőjj a parkba, mondják: már halott,
s nézd: rád nevet a messze part sugára.
Kristályos fellegraj kék lánggal ott
az útra csillan és a park tavára.

Szedj tarka lombot: sárga nyírlevél
s lágyszürke bukszus rezdül, sír a szél,
rózsát is látsz még, egy-két szomorút:
csókold meg, törd le s fond a koszorút.

Ne feledd az őszirózsát se kint,
s ha vadszőlők bíborát is beszótted,
mi dús színét kibontja még előtted:
zárd halkan e haldokló képbe mind. (11)

(Képes Géza fordítása)

Olvassátok fel Stefan George versének műfordításait!

- Minél kevesebb levegővétellel, erős ritmizálással olvassátok fel a versszakokat!
- A 2. strófák „rózsa-képe” előtt vegyetek pótlevegőt, így is gyakoroljátok a felolvasást!

- A hangmagasság enyhe emelésével, majd fokozatos erősítésével, azután a kívánt halkítással kombinálva olvassátok fel a verset!
- Ejtsétek tisztán, lazán pergő artikulációval a szavakat, illetőleg szó szerkezeteket!
- Ügyeljete a magán- és a mássalhangzók helyes ejtésére mind az időtartam, mind az artikuláció vonatkozásában!
- A köznyelvi normának megfelelően olvassátok fel a műfordításokat!

2. Kovács Lajos *Apáék kedvenc időöltése* című meséjéből való az alábbi részlet.

A reggeli után körbe kellett ülnünk Idada nénit. Szerinte túl sokat beszéltünk, ezért egy kis szájazárlatot tartottunk.

Mikor a sok üléstől már nagyon mozogtak alattunk a székek, végre visszajött az óvó néni a folyosóról, ahol állandóan csörög neki a telefon.

– Hát akkor foglalkozás lesz – nézett az órájára, és leült közénk. Ezt a hírt nagyon szerettük, mert ilyenkor mindenki jól kifoglalkozhatta magát a szájával. Ugyanis a hátkor foglalkozás azt jelenti, hogy most szabad beszélgetni.

Bele is lendültünk volna rögtön a foglalkozásba, ha meg nem emeli a hangját az óvó néni.

– Hiszen még azt sem tudjátok, mit akarok kérdezni.

Ugyanis engedély nélkül még ilyenkor sem szabad válaszolni arra a kérdésre, amit nem is tudunk. (12)

- Mi okozza a humort a fenti szépirodalmi szövegmű részletében?
- Középerős hangon, fokozott ritmizálással olvassátok fel az idézetet!
- Most lány hangvétellel, természetes tempóban olvassátok fel a meserészletet!
- Lazán pergő artikulációval, tisztán ejtsétek a szavakat!

3. Keressétek meg *A stílus* című könyvetekben a 6. számú olvasmányt, Illyés Gyula írását! Olvassátok fel a megszívlelendő intelmeket tartalmazó írást!
- Szövegmondásokban a középmagas, majd a kiemeléseknél az erős hang váltakozzék!
 - Egy-egy bekezdést egyetlen alapevegővel mondjatok!
 - Az alapevegő és a pótlevegő kombinációját gyakorolhatjátok úgy is, hogy két-két bekezdést olvastok fel egyszerre, majd ezután tartotok tempóváltással szünetet.
 - Ügyeljete a hasonulás helyes ejtésére, valamint a magán- és a mássalhangzók ritmusteremtő időtartamára!
 - A fentiek figyelembevételével természetességre s meggyőzésre törekedve olvassátok fel Illyés Gyula írását!
4. Az álmok suhanásáról, tovatűnéséről és ellobogásáról valósággal muzsikál Paul Verlaine *Naplemente* című költeménye Tóth Árpád műfordításában. Keressétek meg az irodalomkönyvekben! Készüljete a felolvasásra!
- Erősen ritmizálva, minél kevesebb levegővétellel, a kettőspontra is figyelve olvassátok fel a költeményt!
 - Lágy hangvétellel, fokozatos halkítással oldjátok meg a szövegmondást!
 - Vigyázzatok a magánhangzók helyes ejtésére, valamint ritmusteremtő szerepükre!
 - Olvassátok fel természetesen, de a vers hangzásesztétikáját nem sértve a *Naplemente* című verset!
5. Arthur Rimbaud szemrehányóan szól zaklatott sorsáról *Kóborlásaim* című versében. Radnóti Miklós értő műfordításában olvashatjátok az irodalomkönyvekben.
- A szonett forma felolvasására – éppen az áthajló sorra tekintettel – feltétlenül ügyeljete a levegővétel megtervezésekor!

- Úgy olvassátok fel a költeményt, hogy a 3. strófa előtt vegyete pótlevegőt!
 - Gyakoroljátok a nagy ajakmozgással, gyors tempóval történő felolvasást!
 - A hangutánzó, hangfestő szavakat erősítéssel, a közbeékelést tempóváltással és hangmagasságváltással is érzékeltesséte felolvasás közben!
 - Finom fokozatokkal érzékeltesséte a *Kóborlásaim* című versben megénekel sors feszültségeit!
6. Tervezzéte meg Franz Kafka *Prométheusz* című filozofikus hangvételi írásának felolvasását! Segítségül ezeket a szempontokat adjuk:
- a levegővel való gazdálkodás;
 - beszédhangindítás;
 - erősítés, halkítás, erősítés;
 - magán- és mássalhangzótörvények;
 - tempófokozás;
 - a hangsúlyjeleknek megfelelő felolvasás.
7. Ismerkedjete meg Dsida Jenő egyik költeményével!

Megbocsátod-é?

Szél vagyok.

Megbocsátod-é,

hogy port hintettem égszinkék szemedbe?

Nap vagyok.

Megbocsátod-é,

hogy leperzseltem hófehér karod?

Ősz vagyok.

Megbocsátod-é,

hogy ingválladra tört levelet szórtam?

Fű vagyok.
Megbocsátod-é,
hogy megcsiklandtam rámtipró bokádat?

Víz vagyok.
Megbocsátod-é,
hogy áztattalak forró könnyesőben?

Árny vagyok.
Megbocsátod-é,
hogy véletlenül arcodra vetődtem? (13)

- a) Tervezzétek meg, hogy milyen tempóval, hangerővel és hangmagassággal olvassátok majd fel ezt a költeményt!
- b) Gyakoroljátok az újra és újra ismétlődő kérdő mondatok helyes ejtését! Kerülendő a bántó monotonia!
- c) Ejtsétek tisztán, természetes artikulációval mind a szintagmákat, mind a mondategységeket!
- d) A hangsúlyjeleknek megfelelő nyomatékkal és hanglejtéssel olvassátok fel a verset!

8. Gyakoroljátok

- a) az indokolt tempóváltásokat;
- b) a szükséges hangerő-variációkat;
- c) a kifejező hangmagasság-kombinációkat;
- d) a természetes, de normakövető artikulációt a következő, az irodalomkönyvekben található irodalmi szövegművek felolvasásakor!

Szabó Lőrinc: *Ima a gyermekekért*

Illyés Gyula: *A költő felel*

Radnóti Miklós: *Razglednicák*

József Attila: *Ime, hát megleltem hazámat*

Weöres Sándor: *Bolero*

Pilinszky János: *Francia fogoly*

Nagy László: *Tűz*

A beszédszünetek megtartásának gyakorlása

1. A beszédszünet szoros kapcsolatot tart a tempóval és a ritmussal. Igazoljátok ezt a tételt Latinovits Zoltán gondolatának (14) megfelelő felolvasásával!

Legkedvesebb verseim (Rádióműsor)

Versről, a legkedvesebbekről kellene beszélnem, de lehet-e a csillagos égi mezőről a legkedvesebb csillagot kiválasztani, a tengerben a legszebb vízcsepről, a legszebb hullámról beszélni.

Lehet-e választani a megfoghatatlanból, amit csak érzékeinkkel érzünk, rá lehet-e tapintani belső érzéseink közt a legszebbre, a legkedvesebbre. Kosztolányi mondja, hogy a legszebb tíz magyar szó: láng, gyöngy, anya, ősz, szűz, kard, csók, vár, szív, sír. És íme, ebben a tíz szóban, egész életünk, a bölcsőtől a koporsóig, egész életünk szépsége, fájdalma, harca, öröme, gyönyöre, gyásza. És minden szó körül mennyi legszemélyesebb rezgés járja át szívünket és agyunkat. Az ember, a költő legszemélyesebb, legtömörebb, legemelkedettebb kifejezése a vers. A legszebb, a legszentebb játék. A kifejezhetetlen körüljárása, álmaink szavakba öltözése, ritka, míves szavak gyurmája, az álom földi mása, a legősibbnek, a dalnak édestestvére, mely átvezet a zenéhez, képhez, szoborhoz, házhoz, tánchoz. (...)

- a) Jelöljétek a szünettartás helyét! Milyen időtartamú szünetekkel tudjátok visszaadni a lírai szövegműbe foglalt gondolatokat?
- b) Feszültségfokozó ritmikus szünettel olvassátok fel a vallo-másrészletet!

2. Jelöljétek a szünetek helyét, tartamát ezekben a költői szövegművekben!

Szabó Lőrinc: *A bazilikában zúg a harang*

Illyés Gyula: *Bartók*

Radnóti Miklós: *Himnusz a békéről*

József Attila: *Levegőt!*

Weöres Sándor: *A kő és az ember*

Pilinszky János: *Őszi vázlat*

Nagy László: *Gyöngyszoknya*

Olvassátok fel a jelek figyelembevételével az irodalomkönyvetekből ezeket a verseket!

3. A szempontok figyelembevételével olvassátok fel ezeket a szövegfajtaikat az irodalomkönyvetekből!

- a) Jelöljétek a szünetfajtaik helyét!
- b) A szünettartás terjedelmével érzékeltessétek a bekezdéseket!
- c) A feszültségfokozó ritmikus szünettel fejezzétek ki, hogy fontos részek követik a szüneteket!

— Szabó Lőrinc versmagyarázata a *Szamártövis* keletkezéséről

— Kodolányi János: *Életsorsok egy megrendítő könyvben*

— Baróti Dezső gondolatai a fiatal Radnótiról

— Illyés Gyula előszava a *Szépség koldusa* című József Attila-kötethez

— Kosztolányi Dezső levele Weöres Sándornak

— Nino Nikolov emlékezése Nagy Lászlóra

4. a) Készítsétek elő az alábbi Radnóti-verset felolvasásra a beszédészünetek szempontjából!
- b) Ha a szünetet nem várt helyen, nem várt időtartamban alkalmazzuk, akkor feszültségfokozó is lehet. Próbáljátok ki!
- c) Érzékeltessétek a vers felolvasásakor, hogy a ritmikus szünet után megváltozik a beszéd tempója és hangszíne, továbbá a ritmusa és a hangereje is!

Rejtettek

Rejtettek sokáig,
mint lassan ért gyümölcsét
levél közt rejti ága,
s mint téli ablak tükrén
a józan jég virága
virulsz ki most eszemben.
S tudom már mit jelent ha
kezed hajadra lebben,
bokád kis billenését
is őrzöm már szivemben,
s bordáid szép ivét is
oly hűvösen csodálom,
mint aki megpihent már
ily lélekző csodákon.
És mégis álmaimban
gyakorta száz karom van
s mint álombéli isten
szorítlak száz karomban.

1942. február 20. (15)

5. Ismerkedjétek meg Weöres Sándor következő gondolataival! (16)

A teljes-ember

Ha külön-külön felismerted változatlan alaprétegedet: időtlen-határtalan lényedet, melyben az örök mérték rejlik, s ennek időbeli, véges ruháját: sok-tagozatú egyéniségedet, melyben az esetenkénti igények rejlenek: módodban van, hogy az örök lényed s nem a folyton-változó egyéniséged vezessen. (...) Ha létezésednek fényforrását egyéniségedből kiemelted és örök lényedbe helyezted: sérthetetlen lettél, kezdedbe vetted sorsodat.

Többé nem érhet kár, se haszon, jutalom igénye nélkül működsz, ahogy a folyam homokot görget, halat éltet, hajót cipel.

Az élet megértése

(...) Az életet úgy kell megérteni, mint egy zeneművet. Ha el tudsz vonatkoztatni mindattól a kellemes vagy kellemetlen hatástól, melyet az élet dolgai, egyenként, egyéniségednek jelentenek: felismered a közös szépséget a hullámok játékában és tested fájásaiban és az események váltakozásában és érzéseid, gondolataid áramlásában és mindenben. Mind más és mindig más és mégis mindig azonos. A dolgoknak ne a szerepét és hatását figyeld, inkább minőségét és iramát: csak ezen az úton értheted meg az életet, természetet, embertársaidat és önmagadat.

Útravaló

Ha arra törekszel, hogy az örök mértéket kövesd: ne botránkozz azokon, kik nem erre igyekeznek, hanem törekvéseik ingadozva ágaznak a sokféle véges és változó mérték között. Ne azt nézd, hogy mijük nincsen, hanem hogy mijük van: mert még a legnyomorultabbnak is van olyan lelki kincse, mely belőled hiányzik. Kifogásolni, fölényeskedni bárki tud; tanulj meg mindenkitől tanulni.

- a) Jelöljétek a szünetfajták helyét!
 - b) A szünettartás terjedelmével is érzékeltessétek a bekezdéseket!
 - c) Középerős hangon, fokozott ritmizálással olvassátok fel a lírai hangvételű szövegműveket!
 - d) Ejtsétek tisztán, természetes artikulációval, de a köznyelvi normának megfelelően a szavakat, szó szerkezeteket!
6. Olvassátok fel a következő vőfélyverset! Ügyeljete a beszéd-szünet használatára! A feszültségfokozó ritmikus szünettel ironi-

Ne feledkezzetek el a köznyelvi normát követő, természetes artikulációtok fejlesztéséről se!

Beköszöntő a vőlegényes háznál

Ezen örömházban mi is megjelentünk,
sok jó kívánságot egybe' teljesítünk.
Tartsa meg az Isten e ház minden népét,
szerencse kísérje mindegyik lépését.
Kívánok egyúttal vidám örömeket,
ne zavarja soha semmi jókedvöket.
E napot egészségben, erőben, békében
töltsük el mindnyájan örömmel, jó szívvel.
Már láthatják rólam, hogy követek vagyunk,
hogy mi tíz óráig ma még nem aludtunk,
hanem dolgunk után láttunk hamarosan,
ami nekünk sikerült is gyorsan.
Amint látják, tudják, násznagy urunk,
hogy mi a dolgunkkal kissé rendbe vagyunk.
Az egyháznak papja mindjárt harangoztat,
násznagy uramék is dolgukhoz foghatnak. (17)

7. Tanulmányozzátok egymás beszéd-szünetének a használatát! Vegyétek figyelembe a következőket:
 - a) a szünetfajta helye, tartama;
 - b) segítette-e a szünet az előzmények megértését?;
 - c) a ritmikus szünetek feszültségfokozóak voltak-e?;
 - d) megváltozott-e a beszéd a ritmikus szünet után?;
 - e) a beszéd-szünet kapcsolatot tartott-e a tempóval és a ritmussal?
8. Legyenek a fenti szempontok elemzést segítő követelmények akkor is, amikor az irodalom- vagy a stilisztikakönyvetekből jelöltök ki a beszéd-szünetek megtartásának gyakorlására szemelvényeket!

A felolvasás gyakoroltatása

1. A következő kulcsfogalmak segítségével tervezzétek meg az alábbi szemelvények felolvasását! A szemelvényeket az irodalomkönyvekben találjátok meg.

- tételmondat, részletezés, kifejtés
- ellentétek, közbeékelődések, párbeszéd
- kapcsolattartás a hallgatósággal

Tamási Áron életútja

Illyés Gyula: *Seregszemle a pusztán*

Radnóti Miklós műfordítói elvei

József Jolán beszámolója *József Attila* érettségijéről

Bónyi Adorján: „*Mint csillag az égen*”

Pilinszky János életútja

Nagy László gondolatai *költészetünk történetéről*

2. Keressétek meg *A stílus* című tankönyvekben Szabó Zoltánnak a stílus fejlődésének törvényeiről írott gondolatait!

- Készüljétek ennek a tudományos stílus köréből való szövegműrészletnek a felolvasására!
 - Jelöljétek a tételmondatot!
 - A részletezés és a közbeékelődés szempontjából is tekintétek át a példánkat!
 - Hol és milyen időtartamú szünetet fogtok tartani?
 - A légzés- és tempókombinációkról se feledkeztek el!
- Olvassátok fel a részletet úgy, hogy győzzétek is meg a hallgatóságokat a szövegbe foglalt információ értékéről!

3. Ismerkedjétek meg *A stílus* című könyvek alábbi szemelvényeivel!

Batsányi János: *Serkentő ének*

Balázs Béla: *Őszi varázs*

Pilinszky János: Milyen felemás

Kontra Ferenc: Ismétlem a szépet

Tervezzétek meg az egyes költői szövegművek felolvasását!

Javasolt szempontok:

- beszédszünet;
- hangerő-, tempó-, magassági váltások;
- tekintetváltás;
- mimika;
- gesztusok.

4. Keressétek ki az irodalomkönyvekből ezeknek a költőknek, íróknak az életútját vázlatosan bemutató szövegműveket!

Kassák Lajos (1887–1967)

Tersánszky Józsi Jenő (1888–1969)

Déry Tibor (1894–1977)

Márai Sándor (1900–1989)

Németh László (1901–1975)

Nemes Nagy Ágnes (1922–1991)

Szilágyi Domokos (1938–1976)

- Készítsétek elő felolvasásra a fenti olvasmányokat ezeknek a szempontoknak az alkalmazásával:
 - a hangerő fokozása;
 - a hangmagasság emelése;
 - légzés- és tempókombináció;
 - szünettartás;
 - tételmondat(ok), részletezés, ellentét(ek), közbeékelődés(ek);
 - kapcsolattartás a hallgatósággal.
- Olvassátok fel az előbbi szempontok érvényesítésével, de a természetességre törekedvén a megnevezett költők, írók életútját bemutató vázlatokat!

5. Tanulmányozzátok a következő verseket! (18)

Tarasz Sevcsenko
Ösvényt törtem meredek
Ösvényt törtem meredek
Dombon át,
A vásárra toltam egy
Taligát,
Árultam a piacon
Percet,
Kaptam érte éppen öt
Kopeket.
Négy kopeket, kedvesem,
Elittam,
Ötödikért egy dudást
Fogadtam.
Dudálj, dudálj, te dudás,
Szilajon,
Hadd olvadjon rengeteg
Bánatom.
Ládd-e, szép lány néz feléd,
Lejt eléd –
Tiéd vagyok, édesem,
Csak tiéd!

Marina Cvetajeva
Neved

Neved – madárfiók tenyeremben.
Neved – mint jégcsap, üdíti nyelvem.
Szájmozdulat, egy-rezzenetű.
Neved – öt betű...
Szép labda, égbe szökellő.
Ezüstszívű csengő.

Csendes tóba vetett
kavics visszhangja neved.
Döndül tompa zenével,
mint éji lódobogás, úgy enyész el.
Verdes, mint a magány
homlokhoz szorított fegyver ravaszán.

Neved – tudod, mi nekem?
Neved – csók lehuny szememen.
Dermedt századok fagya enged
óra-hullt csókjára nevednek.
Kékcsobogású, hús italom
neved, álom, mély nyugalom.

- Jelöljétek a levegővételek és a szünetek helyét!
- Felolvasáskor ügyeljétek a hangerő-, a tempó- és a magassági váltásokra!
- Készítsétek elő a költői szövegműveket felolvasására úgy, hogy
 - jelöljétek a tételmondatokat;
 - a részletezés és a közbeékelődés helyét is tüntessétek fel;
 - a légzés- és tempókombinációkról se feledkezzetek el!
- A költemények felolvasásakor ügyeljétek a tekintet váltására, a mimikára, valamint a gesztusokra is!

6.

Ancsel Éva
Százkilencvennégy bekezdés az emberről
(Részletek)

VIII.

Az ember olyan kíváncsi lény, hogy nincs az a reménytelenül hosszú és kényelmetlen kötélhágcsó, amin föl ne mászna, hogy belessen egy ablakon, de ismerni nem akarjuk a másikat, azt már nem, mert annak kiszámíthatatlan következményei vannak.

Az emberi lényről elég sok mindent meg lehet tudni, ha ismerjük a történeteket, melyeket ősidők óta mesél – ha még mesél.

Amíg van történet, addig nincs veszve semmi. Mert addig van múlt, sőt emlékezés – van olyan emberi lény, aki át akarja adni másoknak, amit megélt, vagy maga is hallott. Amíg van történet, addig majd' minden van, ami fontos. Addig van vágy, mert mi másról szólna egy történet, mint arról, hogy valakinek van egy vágya, azért indul útnak, ezért képes boszorkányokat és megközelíthetetlen asszonyokat egyaránt legyőzni.

Istennek is voltak vágyai. Például az, hogy próbára tegye Jóbot. Ha nem lennének vágyai, nem szólnának róla történetek. De olyan történet valóban nincs, amelynek egyedül ő lenne a hőse, ha csak nem a teremtés története. Abban viszont rejtély marad: milyen vágy vezette vajon? (19)

Vegyétek figyelembe ezeket a szempontokat a filozofikus gondolatok felolvasásakor!

- a) A tételmondat helye, a részletezés és a kifejtés érzékeltetése.
 - b) Feszültségfokozás a ritmikus szünnettartással.
 - c) A beszédszünet kapcsolata a tempóval és a ritmussal.
 - d) A beszédszünet hatása a beszéd tempójára, a felolvasó hangszínezetére, hangerejére.
 - e) A kifejező hangmagasság- és hangerő-kombinációknak a megtervezése.
 - f) Kapcsolattartás a hallgatósággal:
 - tekintet,
 - mimika,
 - gesztusok.
7. Radnóti Miklós 1939-ben, utolsó párizsi útjáról hazatérve írta emlékezését a gyermekkoráról, az *Ikek hava* című széppróza művét. Az irodalomkönyvekben *Napló a gyermekkorról* címmel találtok ebből részleteket.

- a) Készítsétek elő felolvasásra a szemelvényeket! A fontosabb szempontok:
 - tételmondat, részletezés, kifejtés;
 - ellentétek, közbeékelődések;
 - a szünet helyes időtartama, fajtái;
 - hangerő-, tempó-, magassági váltások;
 - a dialógusok hangosítása;
 - kapcsolattartás a hallgatósággal: tekintetváltás, mimika, gesztusok.

- b) Ügyeljetek arra, hogy felolvasáskor a kontextusból áradó érzés- és gondolatvilágot, valamint a hangulatot is mutassátok be!

8. A *stílus* című könyvekben találjátok meg Szende Aladár *Képszerű beszédünk szépsége* című írását. Olvassátok fel ezt a tudományos ismeretterjesztő szöveget! A felolvasás után az alábbi szempontok segítségével elemezzétek a teljesítményt!

- a) Helyes volt-e az alap- és a pótlevegővel való gazdálkodás?
- b) Fordított-e figyelmet társatok a magán- és a mássalhangzók tiszta ejtésére, illetőleg a törvényszerűségeknek a beszédben történő érvényesítésére?
- c) Érvényesült-e a felolvasó egyéni hangszínezete?
- d) Alkalmazott-e a szövegtolmácsoló hangmagasságváltásokat?
- e) A hangerőváltások hatásosak voltak-e?
- f) Szükséges volt-e az alkalmazott hangsúlyozás?
- g) Megfelelő volt-e a szünetek helye, időtartama és fajtája?
- gy) Volt-e többletjelentése a ritmusváltásnak?
- h) Tartott-e kapcsolatot a felolvasó a hallgatósággal?

A vers- és a prózamondás gyakoroltatása

1. Készüljete fel Dsida Jenő versének a tolmácsolására! Íme néhány szempont:
- szövegértelmezés;
 - a levegővételi helyek jelölése;
 - a hangsúlyjelek alkalmazása;
 - tempó-, hangerő-, hangfekvés-kombinációk;
 - ritmus, ritmusváltás;
 - a vers felolvasója és a hallgatóság közötti kapcsolat minősége.

Hideg téli est

Életünk hulló karácsonyfáján
halkan repesnek a lángok.
Fölöttünk és bennünk hömpölyög
a hidegáramú csönd.

Mosson ki, vigyen magával
fodros hátán mindent, ami volt:
esdő várakozások meddőségét,
kulcsoltkezű, hasztalan imákat.

Hópárnás nagy fenyők alatt
üljünk le a törpék közé,
burkolózzunk a hallgatásba
s húnnyuk le félig a szemünket.

S míg csillagok kezdenek pislákolni,
töprengjünk az eljövő felől:
hogyan kellene megszólalni?
S mindent elülről kezdeni? (20)

2. Tanulmányozzátok a következő szövegfajtákat!

(Drága barátim...)

Drága barátim, kik gondoltok még a bolonddal, nektek írok most, innen, a tűzhely oldala mellől, ahova húzodtam melegedni s emlékezni reátok. Mert hiszen összevegyült a novemberi est hidegével bennem a lassúdan s alig oldódó szomorúság. Emlékezzetek ott ti is, és ne csupán hahotázva rám, aki köztetek éltem s akit ti szerettetek egykor.

1937. nov.

József Attila (21)

Budapest, 1937. december 1.

Kedves Attila,

a gyerekeknek küldöm ezt a pár almát, mindannyiukat sokszor, melegen üdvözölve. Értesítsen, hogyan érzi magát. Szeretném, ha maga is hinni tudna a csodában.

F.
(22)

dec. 3.

Kedves Flóra!

Bocsásson meg nekem. Hiszek a csodában. Számomra csak egy csoda lehetséges és azt meg is teszem. Tudom, hogy szeretett, tudta, hogy szeretem. A többi nem rajtunk múlt. „Aztán mit sírsz, ha sorsunk írva van már!” – ezt Kosztolányi írta.

Csókolom a kezét és sok barátsággal, szeretettel üdvözlöm. Köszönjük az almákat, én is ettem belőlük, jóllehet a gyerekeknek küldte s én bizony nem is kértem tőlük, csak elvettem egyet.

Attila
(23)

U. i. Kérem, vasárnap ne jöjjön.

- a) Olvassátok el, majd értelmezzétek a fenti szövegeket! Mondjátok el, találtatok-e kapcsolatot az egyes szemelvények között!
- b) Olvassátok fel úgy a szemelvényeket, hogy a hangsín, a hangerő, a hanglejtés, a beszédtempó, a fő- és a mellékhangsúlyok érzékeltessék a szövegértelmezés során elmondott meglátásaitokat is!
3. Készüljete fel Szabó Lőrinc *Szamártövis* című versének tolmácsolására!
- a) Tervezzétek meg, hogy melyik helyesejtési szempont(ok)ra figyeltek!
- b) Ügyeljete a beszédhangok időtartamára!
- c) Tekintséte át a költemény szövegének magán- és mássalhangzóit a mennyiségi és a minőségi változások alapján!
- d) Tanuljátok meg – könyv nélküli tolmácsolásra – Szabó Lőrinc versét!
4. Készítséte elő könyv nélküli tolmácsolásra Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című költeményét!
- a) Tervezzéte meg saját összeállítású szempontsorról a vers tanulását!
- b) Elemezzéte társatok versmondását az alábbiak szerint:
- levegővétel;
 - szünethasználat;
 - ritmusérzékeltetés;
 - fő- és mellékhangsúlyok;
 - beszédfolyamat-váltások;
 - artikuláció.
5. Adjátok tanácsokat verstanuláshoz és a megtanult költemények tolmácsolásához!

József Attila: *Levegőt!*
 József Attila: *Kései sirató*

6. Weöres Sándor *Tojáséj* „című” egysoros verséről *Az ötlet szerepe korunk művészetében* címmel írt elemzést Örkény István. Egy részlet az irodalomkönyvekben is olvasható. Készüljete ennek a tolmácsolására!
- a) Ügyeljete az artikulációra!
- b) Érzékeltesséte a kortárs művész megállapításainak a lényegét a fő- és mellékhangsúlyok váltásával!
- c) A tempó-, hangerő-, hangmagasságváltásokkal járuljátok hozzá Örkény István elemző véleményének, világlátásának az alaposabb megértéséhez!
- d) Beszéljete Weöres Sándor egysorosairól, azok különböző jelentésrétegeiről! Tervezzéte meg, hogy melyik helyesejtési szempont(ok)ra figyeltek!
7. a) Készüljete fel – a megfelelő helyesejtési szempontok kiválasztása után – Pilinszky János *Francia fogoly* című versének elmondására!
- b) Elemezzéte az elhangzott verstolmácsolást a következő szempontok figyelembevételével:
- a levegővel történő gazdálkodás;
 - artikuláció;
 - szünettartás, ritmusérzékeltetés;
 - fő- és mellékhangsúlyok;
 - tempó-, hangerő-, hangmagasságváltások;
 - tekintettartás, mimika, gesztus.
8. Könyv nélkül történő szövegtolmácsolással hallgassátok meg Nagy László *Tűz* című versét! Értékeljete az elhangzottakat, illetőleg a versmondás teljes hatását! Szempontjavaslataink:
- levegővételi variációk;

- artikuláció, ennek természetessége;
- hangszínezet;
- hangmagasságváltások;
- hangerő-, hangsúlykombinációk;
- a szünettartás helye, időtartama, fajtája;
- ritmusváltás;
- kapcsolattartás a hallgatósággal.

Verstolmácsoláskor a szövegnek ne egyes szavait, hanem a kontextus érzés- és gondolatvilágát, valamint hangulatát mutassátok be! Így fog érvényesülni a befogadó/hallgató számára is a többdimenziós költői szövegmű hatásrendszere.

A helyesejtési normák megtartása a spontán társalgási helyzetekben

1. A spontán társalgási helyzetekben ezeket a helyesejtési szempontokat vettétek figyelembe, ha normakövetők akartatok lenni:
 - a) légzéstechnika;
 - b) artikuláció, beszédritmus, beszédszünet, időtartam, hangsúly, hanglejtés;
 - c) beszédfolyamatváltások: tempó, hangerő, hangmagasság.
 Idézzétek fel, hogy mit tanultatok, mit tudtok ezekről a szempontokról!
2. Milyen a „spontán beszéd” véleményetek szerint? A választokban hivatkozzatok konkrét esetekre, elemezzétek a példákat a helyesejtési normák figyelembevételével!
3. Milyen az a társalgási helyzet, melyet a *spontaneitás* jellemez? Mely helyesejtési normákat kell ebben a helyzetben is érvényesíteni?

4. Rádió vagy televízió úgynevezett élő adásában figyeljétek a megnyilatkozókat! Elemezzétek ezeket a spontán megnyilatkozásokat az alábbi szempontok szerint:
 - a) a beszéd megfelelt-e a köznyelvi kiejtésnek?;
 - b) milyen volt a beszélők levegővel való gazdálkodása?;
 - c) mi a véleményetek a megnyilatkozók artikulációjáról? Természetesen beszéltek-e?;
 - d) helyesnek tartjátok-e az alkalmazott beszédfolyamatváltásokat?
5. Kapcsoljátok be a magnetofont az egyik tízpercben! Bizonyára a spontaneitás sokféle jellemzőjére fogtok bukkanni majd a felvételek visszahallgatásakor. Elemezzétek, értékeljétek a spontán társalgási helyzet(ek)ben elhangzott beszéde(ke)t! Ti magatok állítotok össze szempontsort!
6. Ugye vannak közöttetek olyanok, akik szívesen készítenek riportokat? Rajta, kapcsoljátok be a magnót! Vajon miről nyilatkoznak szívesen, közvetlenül az utcán járó-kelő emberek? És társaitok? Tanulmányozzátok a felvételeket ezen szempontok szerint:
 - artikuláció;
 - hangsúly;
 - beszédritmus;
 - beszédfolyamatváltás;
 - levegővétel.
 Természetesen az alkalmi riporter normakövető teljesítményét is értékeljétek!

A szóközi beszéd gyakorlása a helyesejtési normák megtartásával

- Lapozzátok fel *A közéleti szóbeliség stílusáról, a szóközi stílusról* szóló részt *A stílus* című tankönyvetekben! Olvassátok el, majd válaszoljatok a kérdésekre!
 - Mi teszi sajátossá a szóközi beszédet?
 - Nevezétek meg a szóközi rendelkezésére álló nyelvi és nem nyelvi eszközöket!
 - Hogyan épüljön fel egy hatásos, mozgósító szóközi beszéd?
 - Melyek a szóközi stílus jellemzői?
- Idézzétek fel a leggyakoribb szóközi beszédformákat! Gyűjtsétek össze – ismétlésül – a legjellemzőbb jegyeket! Egy-két példát is említsetek:
 - tárgyalás;
 - hozzászólás, felszólalás;
 - beszámoló, előadás;
 - alkalmi beszéd.
- A szóközi beszéde hatásának minőségét befolyásolhatja
 - gesztusaival (kézmozdulat, könyök-, fejtartás);
 - testtartásával (kiállás, láb- és törzstartás, támaszkodás, sétálás);
 - tekintetével (kapcsolatteremtés, -tartás, ellenőrzés);
 - megjelenésével (viselkedés, öltözet).Vegyétek figyelembe ezeket a tényezőket, amikor elemezték egy-egy videofelvételről visszajátszott szóközi beszédformát! Mondjátok el, hogy milyen hatással voltak rátok a szóközi beszédformák!
- Szerkessztek szóközi beszédet időszerű iskolai vagy lakóközönségi témáról! Mutassátok be alkalmi hallgatóság előtt szóközi beszédformákat, majd elemezzétek a produkciót! Szempontok:

- a helyesejtési tudnivalók alkalmazása;
 - a szövegépítkezés szerepe az üzenet hordozásában:
 - tételmondat,
 - részletezés,
 - kifejtés,
 - ellentétek,
 - közbeékelődések stb.
- A stílus* című könyvetek szemelvénygyűjteményében keressétek meg *Kossuth Lajos* és *Móricz Zsigmond* egy-egy beszédének részletét! Olvassátok fel ezeket úgy, hogy a szövegeknek ne egyes szavait láttassátok a hallgatósággal, hanem a szövegösszefüggés hangulatát fejezzétek ki!
 - Olvassátok el az alábbi ünnepi beszédet!

Tisztelt Ünneplők!
Kedves Ballagótársak!

Egy éve, az akkor ballagó 8. osztályosoknak útravalóul ezt a gondolatot szántuk: „felelős vagy a rózsádért”. Ma, amikor a legnépszerűbb ballagási daloktól zengő falak között bennünket köszönt itt minden, azt kell mondjam nyolcadikos diáktársaim nevében: „felelős vagyok a rózsámért”. Igen, felelősek lettünk immár önmagunkért! Hónapok óta feszült izgalommal készültünk erre az elköszönésre, útra bocsátásunkra. Sokféle gondolat, hálával telt szavak tolultak elénk, hogy tisztelettel szólhassunk a jellemünket mesterkezekkel alakító tanítóinkhoz, tanárainkhoz. Mire elérkezett a mai nap, rájöttünk, azzal tudjuk legszebben kifejezni a köszönetünket, ha a megszerzett tudás birtokában formálódó jövőnkéről beszélek: a ballagók felelőségével.

Születésünkkor hatalmas ajándékot kaptunk: az életet. De mivel csak egyetlen alkalomra, egy bizonyos időre szól, fontos, hogy értelmes tartalommal töltsük meg; jó, szép és nemes célra használjuk fel: elmenjünk képességeink határáig. Erre megvan a lehetőségünk. Minden tőlünk függ. Fő célunk az legyen, hogy emberré váljunk! Erre is tanítottak bennünket itt, útra bocsátó iskolánkban, amelytől ma azért köszönünk el, mert befejeztük általános iskolai tanulmányainkat. Megtanultuk, ha elkerüljük a küzdés nehézségeit, akkor végünk, elkerüljük a legfőbb boldogságot is, elveszítjük a teljes életet, és sohasem tárul fel előttünk a világ igazi szépsége és értelme.

Hogy emberré válhassunk, komoly belső indíttatás, továbbá hit kell, erre építhetjük fejlődésünk lépcsőfokait. Érezzük, mit akarunk elérni, sejszük meg a magasztos célt! Ennek érdekében, ennek megfelelően építsük önmagunkat! Minden, ami körülöttünk létezik, történik, egyéniségünket gazdagíthatja, fölfelé törő utunkat segítheti. Szemlélődjünk! Tapasztaljunk! Olvassunk! Gondolkozzunk! Tanuljunk meg szavakba önteni érzéseinket! Ahogy nő tudásunk, műveltségünk, egyre érettebbé válik gondolkodásunk, megszabadulunk a gyanakvástól, a félelemtől, s ezek helyébe a bizalom, a szeretet és a bátorság lép. Ez a megismerő tudatosság emel egyre magasabbra. Megismerjük önmagunkat is, és elszámolunk a rossz tulajdonságainkkal is. Harmóniát teremtünk képességeink, vágyaink, lehetőségeink között. Lélekben egyre nagyobbak és szabadabbak leszünk, a világot világos egésznek látjuk, az életet pedig nagy-nagy folyamatnak, melynek most a része vagyunk mi is. Felelősséget érzünk az egész világért. Az élet nem mulandó lét számunkra, hanem célhoz érés.

Nekünk, kedves ballagó diáktársaim, kell, hogy legyenek vágyaink, magasra emelő, szárnynyitogató terveink! Vallom veletek együtt: a tartalmas élethez tudást, tettvágyat, munka- és hivatás-szeretetet bőven kaptunk. Rajtunk múlik immár, hogy képesek leszünk-e kamatoztatni eddigi és majdani élményeinket, tudásunkat.

„Tudom, nem könnyű felépíteni az új hazát, amelyről álmodunk”,

de mindannyian álmodtunk magunknak egy új hazát, választottunk mindannyian magunknak utat, amelyen küzdve, járva bebizonyítjuk: „emberek, nem vadak, elmék vagyunk”.

Nagyon gyorsan elröpültek ezek az együtt töltött tanévek, ám rengeteg közös élményt éltünk meg ebben az iskolában, ahonnan most, kedves ballagó diáktársaim,

„...indulunk: a szépet, jót akarjuk,
S érezzük, hitünknek szárnya van.”

- a) Adjatok tanácsot, segítséget társatoknak az alkalmi beszéd felolvasásához!
 - b) Elemezzétek a bemutatott produkciót! A tapasztalatok felhasználásával másik osztálytársatok is készüljön az alkalmi beszéd tolmácsolására!
7. Mutassátok be ezt a szónoki beszédet! Alkalmazzátok a beszéd hatását befolyásoló tényezőket!

Tisztelt Hallgatóság!
Kedves Könyvbarátok!

Az írott szó, a különböző méretű, minőségű, eltérő értékű és sorsú könyvekben tárgyiasult irodalom ünnepe van ma. Az író és az olvasó 1929. május 12-én életre hívott hivatalos ünnepéről.

A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében Klebelsberg Kunó magyar királyi és közoktatásügyi miniszter nyitotta meg hivatalosan az első könyvnapot.

Amit a könyvhét céljáról elmondott, máig ható érvénnyel szól: „A magyar társadalom legszélesebb rétegeihez oda kell vinnünk a könyvet s meg kell győznünk az olvasás hasznosságáról.” Nem ünneprontásnak szánom, de következő feltételes mondata mára szintén nem vált érthetetlen üzenetté, sőt mintha mögöttes jelen-

tése még jobban felerősödött volna: „Aki teheti, vegye a magyar könyvet.”

A könyvnapok, könyvhetek történelmében sok a változás. Kiadók szűntek meg vagy alakultak át, könyvnapi szónokokat, könyvsátrakban dedikáló írókat, költőket merevített fényképpé, memoárrá a jótékony emlékezet. Ünnepi, kifejezetten könyvnapra szánt kiadványok és sorozatok éltek vagy élnek még ma is.

Könyvnapi újságok, az írókat a könyvről faggató antológiák, emlékkiadványok, politikai, kultúrtörténeti, művészeti szenzációnak, netán botránynak számító könyvmérföldkövek a múltban... A forogtagban az állandó szereplő, a főszereplő: a KÖNYV.

Az írott szó, az ősi hírforrás, az Ige. Könyv. Hódító hordák törtek létére, reverendák alatt, szénásszekéren menekült; máglyahalálra ítélte egy eszelős eszme, feltámadott; hét lakattal zárja el a reszkető hatalom; túléli őt és elzengi evangéliumát; zúzdák vasállkapcsai szaggatják, megfekszi az ő gyomrukát, salakként is győzedelmes, papírporként is vigasz: anyanyelvet áhítók elől tonnaszámra péppé csúfítják, wc-papírtekercként számúzik a szégyen birodalmába; idegen tudósok megvizsgálják, eredetével azonosítva újratelemtik őt, a Könyvet.

Író nem kerülhette meg, hogy ne fogalmazzon szállóigévé lett ars poeticát, költő, hogy ne boruljon le ódában, dalban, prózaversben a könyv szentsége előtt. Fenségüket, gondjukat, hitüket az olvasó hasonlása, gondja, hite, hadd merjem mondani: fensége teszi szervessé, igazivá. Tudunk írni, olvasni. Csakhogy ma már ez így kevés. A kötelesség automatizmusa és a teljesítmény hivalkodó, kilókra, méterekre, számokra hivatkozó üres nagyképűsége légvár, veszélyesen omladékony épület. Összetett, többismeretlenes kódokat kell megfejtenie a ma élő olvasónak úgy, hogy jól megfogalmazható, megfogható tiszta értékek, világos erkölcsi példák minden jóra kész birtokosa legyen, ebben az agyonjelzőzött „mai világ”-ban, a Krisztus utáni XX. század vége felé.

Sejthették-e a *könyv* ünnepének életrehívói, hogy milyen kihívások elé néz majd az, aki évtizedekkel később a *könyv* ünnepére készül? Hogy tinédzserek akadozva olvasnak, s néha nem tudnak beszélni róla: hogy vannak, akik egyáltalán nem olvasnak, mert egész egyszerűen a család éhen halna, ha ő olvasna és nem pénzt keresne; hogy aki meg olvasna, az nem keres annyit, hogy az egyre jobban dráguló könyveket megvehesse. Hogy a könyvtárak azért csendes, nyugodt helyek, mert látogatottságuk vészesen csökken, hogy Gutenberg János találmánya, a nyomtatott betű legnagyobb harcát vívja megszületése óta, mert a harmonikus együttélés helyett valami veszélyes egyeduralomra tör a mozgókép, a nagyon rosszul használt videokultúrával az élen?

Sejthették-e, hogy a tiltás zavara után a bőség zavara jön el, s a kiéhezettett vagy a szamizdatmorzsákból élő olvasórétegek most nem tudják, hirtelen melyik könyvet emeljék le a standról: Faludy Györgyöt, Csalog Zsoltot, Petri Györgyöt, Ember Juditot vagy Eörsi Istvánt?

Sok mindent nem sejthetett a nemes szándékú férfiú, Supka Géza művészettörténész, amikor európai léptékű hagyományteremtő gesztussal, hittől, igaz szándéktól fűtött nemes elképzeléssel javasolta az írók, a kulturális programok, az engedményes könyvvásár bevonását az ünnepbe. Mi sem nagyon sejthetjük 2029 könyvnapjának gondjait, gondolatait. Talán csak egyet! Hogy Vörösmarty Mihály 1844-ben feltett kérdése: „*Mi dolgunk a világon?*” – időtlen.

Mert hiszem, hogy időtlen az ember jóra való hajlama, széphez való vonzódása, igazságot és igazi énjét kereső ösztöne, s hogy időtlen a készítés is, hogy a választ ott – is – keresse, ahol az élet különös minőségét, az emberi nem történetét, lélekrajzát, az emberi boldogulás titkait találja: a könyvben. (24)

a) Tömörítsétek a fenti beszédformába foglalt információkat, és mondjátok is el ezeket helyes kiejtéssel!

- b) Tervezzétek meg a könyv ünnepnapjára általatok készített beszédnek a felolvasását! Dolgozzátok ki a szempontokat!
8. Bizonyára mindenkinek megvan a maga imája, mint ahogyan megvan a legnagyobb magyarnak is. Gróf Széchenyi István imája nagyon egyedi, nagyon emberi ima. Ismerjétek meg!

Mindenható Isten, hallgasd meg mindennapi imádságomat. Töltsd el szívemet angyali tisztaságú szeretettel embertársaim iránt, hazám iránt és honfitársaim iránt! Világosíts meg egy kerub szellemével és gondolkodó erejével, engedd a jövőbe pillantanom, a jó magot a rossztól megkülönböztetnem. Sugald nekem, mit és hogyan kell kezdenem, hogy egykoron a tőkével, melyet reám bízál, elszámolni tudjak. Gondolkodni és dolgozni akarok, éjjel-nappal, éltem fogytáig. Gyarapítsd, ami jó – tipord el születésekor, ami netán rossz gyümölcsöt teremne. Segíts nekem, hogy minden szenvedelmet elfojthassak magamban. Engedd, hogy a világon mindent lelkem igaz alázatában szemlélhessek és kezdhessek – és engedd, hogy az angyal, ki engem megvilágosít, béke-ségben és csendes boldogságban érjen. (25)

- a) Soroljátok fel ennek a szónoki beszédnek a jellemzőit!
- b) Tömörítsétek a legnagyobb magyar által kifejtett gondolatokat! Mondjátok el ezeket helyes, felhívó kiejtéssel!
- c) Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével olvassátok fel az imát:
- a szövegépítkezés (tételmondat, részletezés, kifejtés, el-lentétek, közbeékelődések stb.) szerepe;
 - a hangerő-, tempó-, magassági váltások.
9. Erich Fromm *A szeretet művészete* című könyvéből való ez a részlet.
- A szeretet elsősorban nem egy meghatározott személyhez fűződő viszony, a szeretet magatartás, a jellem beállítottsága, amely

meghatározza az illető személy viszonyulását, nem a szeretet egy bizonyos „tárgyához”, hanem a világ egészéhez. Ha egy személy csak egy másik személyt szeret és összes többi embertársával szemben közömbös, a szeretet nem szeretet, hanem megnagyob-bított önzés. A legtöbb ember mégis azt hiszi, hogy a szeretet a tárgyon múlik és nem a képességen. Sőt éppenséggel azt hiszik, hogy az bizonyítja a szeretetük intenzitását, ha senki mást nem szeretnek a „szeretett” személyen kívül. Ez téveszme! Aki nem érti, hogy a szeretet aktivitás, a lélek ereje, az azt hiszi, hogy semmi másra nincs szükség, csak meg kell találni a megfelelő tárgyat – és aztán megy minden magától. Ez a magatartás olyan, mintha valaki, aki festeni akar, kötné az ebet a karóhoz, hogy nem kell megtanulnia a mesterséget, elég, ha megkeresi a megfelelő tárgyat, és mihelyt megtalálta, gyönyörű képet fog festeni. Ha igazán szeretek egy embert, akkor minden embert szeretek, szeretem a világot, szeretem az életet. Ha azt tudom mondani valakinek, hogy „szeretlek”, tudnom kell azt is mondani: „*Szeretek benned mindenkit, szeretem rajtad keresztül a világot, szeretem benned ÖNMAGAMAT IS.*” (26)

- a) Tervezzétek meg a tanult helyesejtési tudnivalóknak a fel-használásával a fenti szöveg felolvasását! A szövegösszefüg-gés hangulatának a kifejezésére törekedjétek!
- b) Értékeljétek társatok produkcióját! Az elemzéshez vegyétek figyelembe a helyesejtési normákat!
10. A világirodalom legszebb olvasmányai közé tartoznak, méltán híre-sek, elismertek (Szent) Pál apostolnak az üzenetei, levelei. Ezekből állítottuk össze a következő, felolvasásra szánt szemelvényeket.

A)

Kérlek titeket!
Legyetek állhatatosak és rendíthetetlenek!
Minden dolgotokat szeretetben intézzétek!

Ne éljetez úgy, mint akik hiúságokon jártatják az eszüket!
Szakítsatok a hazudozással, beszéljen mindenki őszintén felebarátjával! Ha haragostok is, ne vétkezzetek! A nap ne nyugodjék le haragotok fölött! Semmiféle rossz beszéd el ne hagyja ajkátokat, hanem csak olyan, amely alkalmas az épülésre! Távol legyen tőletek minden keserűség, indulatosság, haragtartás, szóváltás! Legyetek egymás iránt jóindulatúak, könyörületesekek, és bocsássatok meg egymásnak!

B)

Kérlek titeket!

Szeressetek tettetés nélkül! Gyűlöljétek a rosszat, ragaszkodjatok a jóhoz. Ami a testvéri szeretetet illeti, legyetek gyöngédek, tiszteletadás dolgában előzékenyek. A buzgóságban ne lankadjatok, legyetek tüzes lelkületűek, örvendezők, béketűrők, állhatatosak. Segítsetek azokon, akik szükségben vannak, gyakoroljátok a vendégszeretetet. Áldjátok és ne átkozzatok! Örvendezzete az örvendezőkkel, a sírókkal pedig sírjátok. Éljetez egyetértésben. Ne legyetek főnnhéjazók, hanem alkalmazkodjatok az egyszerű emberekhez. Ne képzeljétek magatokat önmagatoktól okosoknak. (...) Arra irányuljanak gondolataitok, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami ártatlan, ami kedves, ami dicséretre méltó, ami erényes és magasztos. Amit tanultatok és elfogadtatok, amit hallottatok és láttatok, azt tegyétek, és veletek lesz a béke. Legyen mindnyájatokkal a békesség! (27)

D)

A szeretet himnusza

Szóljak bár emberek vagy angyalok nyelvén,
Ha szeretet nincs bennem,
Csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom.
Legyen bár prófétáló tehetségem,
Ismerjem bár az összes titkokat és minden tudományt,

Legyen akkora hitem, hogy hegyeket mozgassak,
Ha szeretet nincs bennem,
Mit sem érek.
Osszam el bár egész vagyonomat a szegényeknek
S vessem oda testemet, hogy elégessenek,
Ha szeretet nincs bennem,
Mit sem használ nekem.

A szeretet türelmes, a szeretet jóságos,
A szeretet nem féltékeny,
Nem kérkedik, nem gőgösködik,
Nem nagyravágyó, nem keresi a magáét,
Haragra nem gerjed, a rosszat föl nem rója,
Nem örül a gonoszságnak,
De együtt örül az igazsággal.
Mindent eltűr, mindent elhisz,
Mindent remél, mindent elvisel.

A szeretet soha el nem múlik.
A prófétálás megszűnik,
A nyelvek elhallgatnak,
A tudomány elenyészik.
Tudásunk csak töredékes,
Töredékes a prófétálásunk is.
Mikor azonban eljön a beteljesedés,
Ami töredékes, véget ér.

Amikor még gyermek voltam, úgy beszéltem, mint a gyermek.
Úgy gondolkodtam, mint a gyermek, úgy ítéltam, mint a gyermek.
De mikor férfivá nőttem, elhagytam a gyermek szokásait.
Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
Akkor majd színről színre.
Most csak töredékes a tudásom,
Akkor majd úgy ismerem,
Ahogy én is ismert vagyok.

Most megmarad a hit, remény, szeretet,
Ez a három,
De köztük a legnagyobb a szeretet.
Törekedjete a szeretetre! (28)

- a) Értelmezzétek a fenti gondolatokat! Tömörítsétek a részletekbe foglalt üzenetet a hírérték érvényessége szempontjából! Mondjátok el helyes, természetes kiejtéssel a számotokra fontos gondolatokat!
- b) Készüljete a levélrészletek, illetőleg a himnusz kifejező, meggyőző felolvasására! Segítségül ezeket a szempontokat javasoljuk:
 - a tételmondat helyének megállapítása;
 - a részletezés, a kifejtés funkciója;
 - a levegővételi helyek;
 - a fő- és mellékhangsúlyok;
 - szünettartás, ritmusérzékeltetés;
 - a hangerő-, magassági váltások megtervezése, kivitelezése;
 - kapcsolatteremtés és -tartás a hallgatósággal: gesztus, testtartás, tekintet, megjelenés.
- c) Tanuljatek meg (Szent) Pál apostol írásaiból részleteket könyv nélküli tolmácsolásra!
- d) Elemezzétek a felolvasott, vagy emlékezetből előadott szövegművet a következők figyelembevételével:
 - Milyen volt a felolvasó hangszínezete?
 - Alkalmazott-e hangmagasságváltásokat?
 - Milyen hatást váltott ki a szövegtolmácsoló a hangerőváltásokkal?
 - Indokolt volt-e az alkalmazott hangsúlyozás?
 - A szünetek fajtái (helyük, időtartamuk) illeszkednek-e a szövegbe foglalt információkhoz?
 - Volt-e hírértéke a ritmusnak, illetőleg a ritmusváltásnak?
 - Hogyan szolgálták a hatás minőségét az előadó gesztusai, tekintet- és testtartása, valamint megjelenése?

Tájékozódás a színészek, a bábművészek, a rádió-, tévémondók és a riporterek beszédének sajátosságairól

1. Idézzétek fel a színészek, a riporterek és a bemondók beszédével kapcsolatban tanultakat! Emlékeztetőül szánjuk ezeket a gondolatokat:
 - Színészeink hang- és beszédtechnikájukat mennyiségben és minőségben különleges képzéssel és gyakorlással tökéletesítik.
 - A rádióban és a televízióban dolgozók beszédét a felgyorsult időritmus mellett a technikai apparátus erősen befolyásolja.
 - A televízió a teljes élet közvetítésére törekszik, ezért lényegesen többet ad, mint a hang és a kép együttvéve.
 - A színésznek, a riporternek, a műsorközlőnek kapcsolatot kell teremtenie a közönséggel, mivel ellenkező esetben a néző, a hallgató számára a produkció nem lesz hiteles és vonzó.
 - a) Mondjátok el a beszédműveltség alakításával összefüggő tenivalókat! Normakövető, természetes, a hallgatóságot meggyőző beszédben fejtsetek ki az információkat!
 - b) Mit vártok a színészekről, a riporterektől, a műsorközlőktől, -vezetőktől beszédkulturájukkal s megjelenésükkel kapcsolatban?
2. Rádió- vagy televízióműsorban szereplő színészekről beszédkulturájuk alapján mondjatek véleményt! Gondolataitokat normakövető kiejtéssel fejtégetek!
3. Vannak-e egyéniségek a riporterek között megítélésetek szerint? Indokoljátok állításotokat! A természetesség jellemezze beszédeteket, de a helyesejtési szabályokat is vegyétek figyelembe!
4. Kit kedvelte a bemondók közül a rádióban és a televízióban? Érveiteket helyes kiejtéssel adjatek elő!

5. Pedagógusaitok közül kit tartotok szépen beszélőnek? Normakövető kiejtéssel válaszoljatok!
6. Véleményetek szerint kik a szépen beszélő osztálybeli tanulók közöttetek? Miért ők? A válaszadásban is ügyeljete a helyes, természetes beszédre!
7. Kit tekintetek a beszéd művészenek? Indokoljátok meg állításaitokat! Normakövető kiejtéssel fejtegetsetek a gondolataitokat, tényekkel, érvekkel bizonyítsátok az elmondottakat! A kulturált, természetes beszéd jellemezzen benneteket!

Forrásjegyzék

1. Weöres Sándor: *Infinitivus*. In.: Dr. Stollár Jánosné: *A hivatásos beszéd hangtechnikája*. Kecskemét, Tanítóképző Főiskola, 1991.
2. Weöres Sándor: *Négy korál*. In.: Dr. Stollár Jánosné: *A hivatásos beszéd hangtechnikája*. Kecskemét, Tanítóképző Főiskola, 1991.
3. Varga Ferencné (szerk.): *Szó, fon, nem takács. Mi az?* Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1975.
4. Híves Márta: *Nem árulok zsákmacskát*. Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1990.
5. Kapusi Imre: *Ha szeretnél... Kikötő nálad*. Képes Újság (é.n.)
6. Grätzer József: *Sicc*. Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1957.
7. Faragó József–Fábián Imre: *Bihari gyermekmondókák*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1982.
8. *Beköszöntő reggel a vőlegényes háznál – vőfélyvers*. Adatközlő: Szabó Tamás, 68 éves, Dercen. Gyűjtő: H. Tóth István, 1990. In.: *Tiszta forrásból...* Szerk.: Dr. H. Tóth István, Kecskemét, Tanítóképző Főiskola, 1992.
9. Gégény Csaba (szerk.): *Ballagás*. Budapest, STÁDIUM Lap- és Könyvkiadó (é.n.)
10. Fábri Anna (szerk.): *Anyaság*. Budapest, Helikon Kiadó, 1990.
11. Stefan George: *A lélek éve* (Szüret után). In.: *Stefan George és Hugo von Hofmannsthal versei*. Lyra Mundi. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1981.
12. Kovács Lajos: Apáék kedvenc időtöltése. In.: Kovács Lajos–Wehner Tibor (szerk.): *Te milyen majom vagy?* Tatabánya, 1992.
13. Dsida Jenő: *Út a Kálváriára*. Budapest, Vigília, 1985.
14. Latinovits Zoltán: *Verset mondok*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. (é.n.)
15. Radnóti Miklós művei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.
16. Weöres Sándor *egybegyűjtött írások I.* Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1970.

17. *Beköszöntő a vőlegényes háznál – vőfélyvers.* Adatközlő: Szabó Tamás, 68 éves, Dercen. Gyűjtő: H. Tóth István, 1990. In.: *Tiszta forrásból...* Szerk.: Dr. H. Tóth István, Kecskemét, Tanítóképző Főiskola, 1992.
18. Borbély Sándor (szerk.): *Szívem.* Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989.
19. Ancsel Éva: *Százkilencvennégy bekezdés az emberről.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1988.
20. Dsida Jenő: *Út a Kálváriára.* Budapest, Vigilia, 1985.
21. *József Attila minden verse és versfordítása.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980.
22. Illyés Gyuláné: *József Attila utolsó hónapjairól.* Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1987.
23. Uő. Uo.
24. Török László: *A könyv ünnepén, 1989-ben.* (Kézirat)
25. Égető: *Egy fohász a múltból.* Kecskemét, Kecskeméti Lapok, 1992. 37:11.
26. Erich Fromm: *A szeretet művészete.*
27. P. Békés Gellért és P. Dalos Patrik: *Újszövetségi Szentírás.* Róma, 1971.
28. Uő. Uo.

A HELYESÍRÁS TANÍTÁSA

Az időtartam jelölésének gyakoroltatása

1. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!
 - a) Az igazgató úr első igazgatói teendői közé tartozott, hogy a nem múzeumba illő, értéktelen, vásári, ipari múzeumi részt kidobja a Kultúrpalotából. Hamar intézkedett, összehívta a kiállítókat, s kijelentette, hogy a múzeum nem őrzi tovább az értéktelen vackokat. Aki akarja, viheti. Lett erre felhábordás. Rohantak az Iparkamara elnökéhez, az meg jött tiltakozni. De Móra leültette, elmondta elhatározását. Ezt a múzeum érdeke kívánja meg. Az ipari kiállítás csak foglalja a drága helyet. Meg kell érteni! Érvelt és győzött; dr. Tonelli is hozzájárult a szétbontáshoz.
 - b) Kinn szürke, hideg novemberi reggel volt, és ömlött az eső. A cseppek végigszaladtak az üvegen és a kacskaringós betűkön. Mást nem lehetett látni az ablakon keresztül, mint egy esőfoltos falat az utca másik oldalán. Egyszerre csak feltépték az ajtót, de oly hevesen, hogy a fellelte lógó rézharangocskák fürtje izgatottan kezdett csilingelni, s jó időbe telt, míg megnyugodott. A lárma okozója egy kis kövér, tíz-tizenegy év körüli fiú volt. Sötétbarna haja csapzottan lógott az arcába, átázott kabátja csöpögött az esőtől, a vállán átvetett szíjon iskolatáskát viselt. Kicsit sápadt volt, levegő után kapkodott, de előbbi sietségével ellentétben úgy állt a nyitott ajtóban, mintha gyökeret eresztett volna a lába.
 - c) Erdei tisztás tárult elébe. A tábortűz fényében három igen különböző nagyságú és formájú alak ült. Egy óriás, akin mintha minden szürke kőből lett volna, mintegy tíz láb hosszúra

nyúlva, hason fekve terült el a földön. Felsőtestét könyökére támasztotta, és a tüzet nézte. Hatalmas vállához képest meglepően kicsi, viharvert arcából úgy meredt elő az állkapcsa, mintha minden foga egy-egy acélvéső lenne. A lidérc felismerte, hogy az óriás a sziklaevők nemzetségéhez tartozik.

- d) A bőr művészete a bőr kikészítésével kezdődik, vagyis a tímármesterséggel. A tímár, a lábbeli készítésével foglalkozó bőrcserző varga végzi el azt a munkát, amelynek eredménye nemcsak a jó, de a szép bőr is.

A szépen kikészített állatbőrben éppúgy gyönyörködhetünk, mint egy festmény, szobor vagy kerámia arányaiban, színeiben. Egyetlen szerves anyag sincs, amelynek megdolgozása ily hosszán és ily sokféle formában követelné meg az ember jelenlétét, szakértelmét, érzékenységét.

A fölösleges és romlandó hústól megszabadított tiszta bőrt behintették sóval, árpaliszttal, összehajtogatták, majd visszattették a kádba vagy hordóba.

Két hétig naponta forgatták a bőrt a kádban, nehogy megpukadjon. Aztán újra húsolták, újra telehintették a bőrt sóval, liszttel, s megint visszattették a csávalébe. Ezt a műveletet többször megismételték.

- e) Ónszürkén serkent a hajnal, a derengés azonban nem vált átlátszóbbá. Az egész tájon nyirkos köd hevert, amelyen keresztül ötvenlépésnyire sem lehetett látni. A moccsatlan levegőben lilás árnyaknak tetszettek a falu házai. Hiába olvadt reggelbe a hajnal, a két sereg még fel sem tudott sorakozni. A lónyerítés is elhalt a ködben.

Mindkét táborban csendben készülődtek a támadásra. A katonák mohón ettek, és nyugtalanul bámultak a köd gomolygásába. Várták, mikor kezd végre oldódni. Szorongás fészkelte bennük. Almásy legényei fanyar vörösbort ittak, a bajszukon mint piros harmatcseppek ragyogtak az ital maradványai.

- f) Kürtök riogtak, dobok peregtek, ágyúk dörögtek. A hegyes süvegű gyalogság hosszú puskáinak a végén egyszerre meredtek előre a csillogó szuronyok. Lassan haladtak felfelé, fákat, bokrokat kerülgetve. A kevésbé meredek részeken a tüzérek ágyúkat vontattak az osztrák állások felé. Az osztrákok hagyták, de a magaslatok tetején gyilkos tüzelés fogadta őket. Gránátosai élén Browne tábornagy haladt. A porosz támadás összeomlott, zászlóikat, ágyúikat elhagyva menekültek, de a tábornagy golyóktól találva ekkor zuhant a földre. Katonái fölkapták, és sietve vitték a város felé.

- g) Abból a körülményből, hogy a középső őskőkorszakból, a neandervölgyi ember idejéből valók az első, vallással kapcsolatba hozható tárgyi leletek, sokan arra a következtetésre jutottak, hogy ez a vallás megjelenésének az időszaka, amelyet egy hosszú, vallás nélküli korszak előzött meg. Csakhogy ez a következtetés elhamarkodottnak tűnik. A vallásra utaló leletek hiányából nem lehet a vallás hiányára következtetni. Ezért a vallástörténészek legnagyobb többsége ma úgy véli, hogy a vallás nem egy jól körülhatárolható és meghatározható időpontban született meg, az emberiség történetének viszonylag késői szakaszán, hanem az emberrel együtt, az emberré válás folyamatában jött létre és fejlődött fokozatosan, hosszú ideig nyomonkövethetetlen módon.

- gy) Az őrségi nép nyelvében őrzi legépebben a régi ízeket és színeket. Nyelvjárása sok érdekes nyelvi sajátosságot őrzött meg, mivel a nyelvben sokkal lassúbb a változás, mint az életmódban és a hagyományok terén. Meghitt beszélgetésben majdnem úgy beszélnek ma is, mint 150 évvel ezelőtt. A nyelvi hagyományok megmaradásának az a legfőbb oka, hogy mai lakosainak nagy része az Árpád-kori betelepülők utóda. A nyelvjárási sajátosságok jellege igazolja, hogy a la-

kosság folytonosságát nem szüntette meg sem a tatárdúlás, sem a török betörés, sem a labanc háború.

- h) Egyik nap kocsival csúszkáltunk a sáros úton. Húst vittünk magunkkal, hátha megtaláljuk a gepárdokat. A hús már erősen bűzlött ugyan, de mégis csábítónak tűnt egy oroszlán számára, akivel az út mellett találkoztunk. Megálltunk, ránézünk, miközben a húst szagolgatta, de aztán olyan közel jött hozzánk, hogy jobbnak láttuk továbbindulni. Később visszatérőben, keselyűktől megszállva találtuk azokat a fákat, melyeknél az oroszlánt láttuk. Szívem a torkomban vert: gepárdtetemet figyelnek-e? Nagy megkönnyebbülésemre az oroszlán egy leütött zsiráf mellett tanyázott.
- i) A halak változó testhőmérsékletű állatok, anyagcseréjük kedvező, a maximális hőhatárig egyre fokozódik, illetve a víz hőmérséklet alacsonyabbá válásával egyre csökken. Vagyis halaink étvágya a magasabb víz hőmérséklettel párhuzamosan növekszik, az alacsonyabb hőfokon pedig csökken, sőt bizonyos határon alul egyáltalán nem táplálkoznak. Az etetés mértékének tehát a víz mindenkori hőmérsékletéhez kell igazodnia!
- j) Ezalatt kivárta, amíg újra csengettek, a gyerekek eltűntek az udvarról, s akkor ő megint ki mert nézni, aztán újra egyedül maradt magában a gondolataival. Kínos óra telt el az új csengetésig; egyedül, egyedül a rettentő szobában. Az idő legnagyobb része azzal telt el, hogy le s fel járkált lábujjhegyen, hogy kifelé zajt ne okozzon: ne vegyék észre őt, ne gondoljanak vele, közben néha csak futó pillanatokig, néha kialakult képekben, nyugtalanító s felemelő érzéseit érzékítette meg.

(Megjegyzés: A gyakorlás tovább bővíthető az alábbi feladatok min-tájára!

1. Keressetek a szövegben:

- magas,
- mély,
- vegyes hangrendű szavakat!

2. Jelöljétek aláhúzással az igekötős igéket!

3. Elemezzétek a szöveg egyik mondatát grammatikailag különböző szempontok szerint!

4. Elemezzétek a szöveg egyik mondatának szavait alaktani szempontból!)

2. Javítsátok ki az alábbi szövegrészlet időtartam-jelölési hibáit!

a) A mólot viharvert fapalók alkották, oszlopai ciprusfából készültek. A maga nemében meglehetőssen erős alkotmány volt, de már elége élemedett koru. És különben sem arra szánták, hogy ilyen méretü jégsekrenyekett vigyenek végig rajta. Ugyhogy mikor a lihegő, veritékben uszó csapat a közepére ért, hatalmas recsenés halatszott, s mind a jégsekreny, mind a fiuk a tengerbe zúhantak.

b) A menyezetről az asztal fölé lógott egy oriási legyező, amelynek Indiában „punka” a neve. A gerincét tiz-tizenkét centiméter vastag bambuszrud alkotta, erről logott le a száraz pálmalevelekből készült méteres legyező. A bambusz közepétől kiindulva kis görgökön át zsinor futott végig a menyezeten, majd a falba vágott lyukon keresztül a konyha felé. Működésének lényege az volt, hogy az ember felfogadott egy fiut, aki a konyhában huzkodta a zsineget, ettől mozgásba jött a szerkezet, és étkezés közben legaláb megmozgata egy kicsit a meleg levegőt.

c) A középkori Europa nagyob részét erdő borította. A falvak egymástól távol bujtak meg a vadonban. A falu közepén állt a templom, körülöte a temető.

Minden parasztesalád külön lakott, kis, zsúpfedeles kúnyhóban. Ezek általában négyszögletes alaprajzuak voltak. A nagyobak oldalai 6-7, a kisebbek oldalai 3-4 méter hosszúak. A falakat fából és agyagból készítették. A házak általában egyetlen helyiségből álltak.

- d) A mandarinréce Délkelet-Ázsia folyoparti erdeiből származik. Ez a 45 cm hosszú, piros csőrű, sárgásbarna lábu, fehér szemcsiku, lila begyű, narancsvörös arcu és szárnyu réce az egyik legszeb diszrécefaj. Bizarr szépségét még kápráztatóbá teszi a hullámossan hátrakunorodó tartokonty és a narancsgerezdszerűen felfelé kunorodó szárnyvitorlák. Tojoja valamivel kisebb és egyszerűb, szürkésbarna színű. Vadon élő alakja vizi- és szárazföldi növényekkel, rovarokkal, puhatestűekkel táplálkozik. A 8-12 barnássárga tojásából a tojó 28-31 nap alatt kelti ki a fiokákat, amelyek 6 hetes korúkra röpképesek.
- e) A sejthártya vékonysága miatt nehezen tanulmányozható. Ezért keresni kelet egy olyan sejthártyát, amelyen különböző kísérletek elvégezhetők. Ezt a sejthártyát a vörös vértettek hártájában találták meg. A vörös vértettek tartalma egy módszerrel kivonható, és így tiszta sejthártya nyerhető. Az így kapott különáló sejthártyán kémiai analízis, elektronmikroszkopos vizsgálat is elvégezhető. A sejthártyáról szerzett ismereteink nagy része a vörös vértetek hártájának vizsgálataiból származik.
- f) Az alkimisták általában halgatásba búrkolóztak, titkaikat, tudományukat őrizték a be nem avatottak elöl. Hogy a kiválasztott tanítványoknak mégis továbbadják ismereteiket, képekben gazdag könyvekett irtak, amelyek tellve voltak hasonlatokkal és jelképekkel. A nehézfémeket gyakran varangyos békával, sárkányal vagy valamiféle emberi lényel ábrázolták. Enek a fémnek a „szel-

leme” fehér madár alakjában jelent meg. Az alkimisták híte szerint így módon összekapcsolodott egymással az élő és az életelen természet.

- g) Mennél mélyebre hatolnak be a fizikusok az anyag titkaiba, annál nagyobbaká és bonyolultabaká válnak a készülékeik. A legfontosabb és legmélyebb benyomást keltő készülékek a részecskegyorsítók vagy más néven maghasító-berendezések. E készülékek nagyságban és teljessitőképességben különböznek egymástól, egy azonban közös bennük: igen kis méretű részecskéknek oriási energiákat kölcsönöznek, és a nagy energiájú részecskéket összehasonlítóan kisméretű célok felé repítik. Az összeütközések a céltárgyakat töredékdaraboká rombolják szét, és e töredékek fontos felvilágosításokat adnak az anyag szerkezetére vonatkozóan.
- gy) A piramisok és a hozzájuk kapcsolódó templomok halotti emlékhelyek voltak; a sirkamrák falát köből faragot domborművek és festmények borították – gyakran a napi életből vett jelenetekel és munkaábrázolásokkal –, hiszen az egyiptomiak híte szerint az élet nem szünt meg a halál pilanatával. Festményekkel diszítették a mumiákat magukba záró fakoporsókat épúgy, mint a feljegyzések rögzítésére szolgáló papirusztekercseket.
3. Olvassátok el *A magyar helyesírás szabályai* (MHSZ) 40. és 41. pontjait, majd végezzétek el az alábbi feladatokat!
- a) Pótoljátok a szabály hiányzó szavait!
A fosztóképző a _____ -atlan, -etlen, a _____ -talan, -telen változatban járul.
- b) Írjátok le az alábbi szavak fosztóképzős alakjait!
fizet, tanít, élet, ás, ért, út, rejt, sért, tapint, tartósít, út, hit, lát, köt, fedett

c) Írjátok le az aláhúzott szavak ellentétes párját!

<u>elvégzett</u> munka	<u>fedett</u> fővel
<u>fegyelmezett</u> tanuló	<u>mosott</u> ruhában
<u>érett</u> gyümölcs	<u>elkezdett</u> levelet
<u>fejlett</u> ország	<u>kidolgozott</u> feladatot

d) Írjátok le az alábbi mondatokat hibátlanul!
Elemézzétek alaktani szempontból a javított szavakat!

- A Duna tisztított és fertőtlenített vizét fogyasztja a város.
- Édesanyám a Patyolatnál mosattja a ruhát.
- Miért vagy ilyen értetlen?
- Az éretlen gyümölcsöt ne edd meg!
- A forralatlan tej betegséget okozhat.
- A kifizetetlen számlát küld el!

4. Másoljátok le az alábbi szavakat, majd húzzátok alá a képzett szavakat!

- fagyit, gyógyul, ordító, veszít, teríti, sírdogáló, huszonnégyből, bohócsággal, eltulajdonítható
- okosság, ferdítés, meszelővel, maradatok, fordítások, felástatam, csillagos, csoportosít
- villámat, sárgállott, őszi, hallottam, székesfehérvári, Pirike, kifejezőbbé, barátomnak
- permetező, papos, alkotni, rohantál, nevetve, megtanulandó, elküldtük, asszonyosság

5. Kapcsoljátok először képzőt, majd jelet, végül ragot a megadott szavakhoz!

Például: nevet – nevető – nevetők – nevetőket

kert, csík, vád, kéz, víz, csúf

Paks, okos, megye, virág, iskola, erő

mese, ír, hallgat, csend, olvas
por, egész, tűz, fésű, árul, alkot
szép, ború, alkony, merül, érett, süt

A hangkapcsolati törvényeket tartalmazó szavak helyesírásának gyakoroltatása

1. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!

a) A mechanikai pörgettyű pisztolymechanizmussal hajtható. A ravaszt meghúzva, a forgó pörgettyű elválik a szerkezet markolatától, és forog a padlón vagy az asztalon. Ha a tárcsa egyik felét kékre, a másik felét zöldre festjük, akkor forgás közben a tárcsa színe sárga lesz. Ha a kört felosztjuk sugárirányba, és a szeleteket a szivárvány színe szerint festjük, akkor forgás közben a tárcsa fehér színűvé válik.

Ha a pörgettyű korongja elég nehéz, akkor erőteljesen megforgatva akár néhány percig is pörögni fog.

b) Kiránduláson séta közben figyelj éberem, és külön zacskóba gyűjtsd a különféle terméseket!

A gesztenyéből például néhány gombostűvel bababútort fabrikálhatsz. Szalmával, fűvel fonhatod be a támláját. Egy-egy megfelelő ágdarabkából babákat, állatokat is csinálhatsz, s ha hozzáveszed a többi őszi termést: mogyorót, makkot, diót, tobozokat, egészen különös kis világot teremthetsz.

Jó zsebkéssel bonts, fejts, vágj, faragj, hogy az ágacskák, tövisek, gyufaszálak a helyükre kerülhessenek! Soha ne hagyd ott, amit az erdő kínál!

c) A fa adta az ember kezébe az első fegyvert, a husángot, az első szerszámokat, a kőbaltának a nyelét. A fa tüze védelmezte a jégkorszak dermesztő hidege ellen; később segítségével épített házat, belőle készített csónakot és még később hajót, amellyel elindult a világ meghódítására.

A föníciaiak és az egyiptomiak fejlesztették ki azoknak a hajóknak első típusait, amelyekkel útra lehetett kelni a messzi tengerekre. Homérosz, az ókori görög költő idejében a keleti népek hajóit még csak egy sor evező vitte előre. A görögök és a perzsák nagy háborújában azonban a görögök a hajótestben már egymás fölé három sor evezőt építettek. Ehhez az új megoldáshoz a görög hajóácsoknak emeletes, belső elosztású hajókat kellett készíteniük.

d) 1897. november.3-án a várakozás csendje ülte meg a tempelhofi mezőt. A térség közepén kötelekkel lehorgonyozva ezüstös csillogású, hatalmas, két végén kúpban összefutó alumíniumhenger lebegett, melynek aljára alumíniumból készült tartórészek segítségével a motort magában foglaló alumínium vezetőfülke volt szilárdan elhelyezve.

Nagyszerű látvány tárult a nézők sokasága elé. Az álmélkodás érthető volt. Az alumíniumlemezből készült léghajó gázbefogadó képessége elérte a 3600 köbmétert: súlya 4000 kg volt. A légcsavart is alumíniumból készítették, s egy négyhengeres Daimler-motor hajtotta.

e) Hamutálca készítése

Tetszés szerinti nagyságban, a megadott rajz szerint vágjuk ki az alumíniumlemezt. Az éleket csiszoljuk le, majd fakalapáccsal egyengessük.

Illesszük a hajlítórudat a kivágott lemez csúcsos végéhez, először hüvelykujjunk nyomásával, majd később a fakalapács gyengéd ütéseivel a sodrófa mozgásának megfelelően tekerjük fel a keskenyebb, hegyes részt.

A három oldalsó peremet laposfogóval hajlítsuk fel úgy, hogy a szegélyek körívet alkossanak. A körívek találkozási pontjainál lehet a cigarettákat a tálcára helyezni, s a felgömbölyített rész szolgál a tálca fogójául.

f) Az üveg vágása

A sima asztallapra terítsünk egy öreg, de nem foltozott takarót. Simítsuk el, nehogy ráncos legyen, erre helyezzük le óvatosan az üveglapot.

A kívánt vágás vonala mellé fektessük le a vonalzót, és bal kezünkkel jó erősen szorítsuk le. Az üvegvágó szerszámot egészen alul fogjuk meg a hüvelyk-, mutató- és középső ujjunkkal. A nyelén látható jelzést fordítsuk magunk felé. Határozott mozdulattal, egyenletesen végighúzzuk a vonalzó mentén. Természetesen számítsunk a vonalzó beállításánál arra, hogy a szerszám nem közvetlenül a vonalzó mellett éri az üveget. Az acélkeretes vágót a vágás előtt petróleummal nedvesítsük meg.

g) A gyümölcsöt bő, folyó víz alatt mossuk meg, ne áztassuk, és mindig csak utána csumázzuk, tisztítsuk.

A déligyümölcsöket is mindig tisztítsuk meg felhasználás előtt. A narancs, a mandarin, a banán héját meleg vízzel lemossuk, utána úgy hámozzuk meg, hogy a fehér bundájukat is lehúzzuk róla. A datolyát meg a mazsolát szintén meleg vízzel mossuk le, ha túl száraz, egy kevés vízben meg is áztathatjuk. A citromot is mossuk meg felvágás előtt.

gy) A petrezselyem a leggyakoribb zöldfűszerünk, csokorban vásároljuk, vagy a kertben, illetve cserépben vagy virágládában termesztjük, hogy mindig kéznél legyen. A petrezselyemnek általában a leveleit használjuk fel, illetve a szárát csokorba kötve a levesbe főzzük.

A leveleket könnyebben aprítjuk, ha előtte kissé megsózzuk. Úgy tesszük az ételbe, hogy zsírban 1-2 percig sütjük, vagy még jobb, ha a már kész ételbe rakjuk, és nem forraljuk vele tovább, így jobban érezzük a zamatát.

h) Kiürült, felesleges dobozokból vagy saját készítésűekből kis munkával nagyon jó játékok alakíthatók ki. Egy darab pa-

píron rajzoljátok meg az elkészítendő vár, ház, város tervét. Keressetek vagy ragasszatok megfelelő dobozokat, és az elképzelésnek megfelelően állítsátok őket egymás mellé! Jelöljétek be az ajtók, ablakok, bejáratok helyét, és éles késsel vágjátok be papírral, esetleg ragasszatok rá képeket! Végül az egyes dobozokat erősítsétek egymáshoz, vastag kartonból pedig készítsétek utakat!

- i) Készítsétek el a madarat az ábrák segítségével! Különösen a szárnyak meghajtására figyeljétek, ha ez pontosan sikerül, akkor még repülni is tud a madár. Fogjátok meg a madarat a begyénél, és másik kezetekkel húzzátok meg a farkát! Ettől a madár szárnyai úgy mozognak, mintha röpülne. Ha nem sikerült elsőre, ne erőltessétek, hanem alul, a két szárny fark felőli részén lévő papírt az ujjatokkal kicsit lazítsátok meg! Így már biztosan sikerülni fog.
- j) A bőrrajzzal s különösen a bőrmetszéssel való díszítés nehezebb feladat elé állította a könyvkötőt. Nemcsak jó kompozíciós készséget és kez ügyességet kívánt, hanem különleges tehetséget is. A bőrmetszés a XIV. századtól kezdve közel másfél évszázadon át virágzott. A néhány száz fennmaradt európai bőrmetszéses kötéstáblára a mester felrajzolta a mintát, majd éles késsel a minta körvonalát finoman felmetszette. A bőrmetszést végző művész nem feltétlenül azonos a könyvkötővel, a bőrrajzot viszont általában a könyvkötő készítette úgy, hogy a rajz vonalait bemélyítette a kissé nedves bőrbe. A minta leggyakrabban levél- vagy virágdísz, néha állatalak, címer vagy betű, ritkábban ember.

(Megjegyzés: A gyakorlás tovább bővíthető az alábbi feladatok mintájára!

- Keressetek a szövegben összetett szavakat! Nevezzétek meg a szóösszetétel fajtáját!

- Alakítsátok át a leírt szöveget úgy, hogy változtassátok meg a cselekvő személyét!
- Keressetek példákat az alábbi helyesírási szabályokra: az *-ít, -dít, -sít* igeképző magánhangzója mindig hosszú; a névutót az előtte álló névszótól különírnék; a mássalhangzók összeolvadását írásban nem jelöljük.)

2. Elemezzétek szófajtani, alaktani és helyesírási szempontból az alábbi szavakat! Keressétek meg a helyesírásukra érvényes szabályt a MHSZ-ben!

- a) színpadját, csináljátok, készítsük
b) metssze, tetsszen, forduljanak
c) bolondjait, megkóstolja, községtől
d) pecsétjeivel, játsszátok, hatszor
e) világítsanak, megkeserüljük, vezetékkel
f) peddzük, vesszen, bújhatok
g) látszanak, látsszanak, kénporral
gy) potrohhal, világossá, ebből
h) mártjátok, mártsátok, vezesse
i) szeretjük, szeressük, kabátját
j) bolondjait, bolondozzon, bolondság
k) tetszik, tettünkkel, tetszenek
l) ijedten, intézkedhettek, elsápadtunk
m) huncutság, megfogta, maradtam
n) költözködő, rögtön, fogságban
ny) elhagyátok, elhagyja, maradjon

3. Írjátok le hibátlanul az alábbi mondatokat!

- a) Próbáld csak ki nyugottan, ne kapkoggy!
Ne lógazsd az orrod, bizál bennem!
Úgy láccik, hijába mondtam, hogy figyeljjetek a bátyára.

- b) Mielőtt edzésre mész, takarítsd ki a szobádat!
Edzzél már rendesen!
Haggyátok csak, had rugdalódjon és kiabáljon!
- c) Állítsátok egycer már sorba őket!
Áljanak a szinpadra a szereplők!
Ne válljatok el haragal!
- d) Ne enged meg, hogy a krétával dobálódjon!
Jó időben játszá a meccset.
Óvatosan lopózz a fal fellett!
- e) Hagyddd rá, ne törőgggy veve!
Engedgyétek, hogy halhassa ő is!
Had fenyegetőddzenek, nem félünk tőlük!
- f) Haljam csak, haljam, mit mondtál a baráttýáról!
A király báljára csak álarcal lehetett belépni.
Szójjatok már, had hallom, kik vatytok!
- g) Menjj távolabb, had rajzanak ki a méhek a kaptárból!
Közsd ki az ajtót, mert fúja a szél!
Eddzés közben ne magyaráz!
- gy) Higyjétek el, megmutatja, még mentegetőddzik is.
Kár a fáradságért, ne mentegetőddz!
Az égitetek vonzák egymást.
4. Elemezzétek a 3. feladat mondataiban szereplő igéket:
— módjuk szerint;
— ragozásuk szerint;
— a mássalhangzók egymásra hatása szempontjából.

Az egyszerű és összetett szavak elválasztásának gyakoroltatása

1. a) Olvassátok el a MHSZ 223. szabályát, majd csoportosítsátok az alábbi szavakat e szabálynak megfelelően!
- b) Írjátok le azt is, hogy mi a csoportosítás szempontja!
erdészet, fiókban, menyasszony, fáskamra, testőr, csalogatja, bizonyítvány, kertész, tanév, edzés, délután, magyarok, országút, virágállvány, kertig
- c) Írjátok le a szavakat az összes lehetséges helyen elválasztva!
2. Melyik a helyes elválasztási forma? Ha nem tudjátok eldönteni, olvassátok el a MHSZ 226. a) szabályt!
di-óval	te-ába	di-adal	Petié-ké
dió-val	teá-ba	dia-dal	Peti-éké
3. a) Írjátok le elválasztva az alábbi szavakat! [Segít a MHSZ 226. g) szabály.]
kertben, lajstrom, mondjam, virsli, templom, üstje, tranzakció, törtre, szimpla, Veszprém, transzparens, testvér, portré, pillantgat, perspektíva, pelyhedztek, játszma, intravénás, diszkrét, illusztráció, Gertrúd
- b) Fogalmazzatok meg szóban az elválasztási szabályt!
4. Írjátok le diktálás után az alábbi szavakat, majd válasszátok el őket az összes lehetséges helyen!
- a) rángatóddzanak, rángatóddzik, méredzkedik, fenyegetőddzik, fenyegetőddzön, mentegetőddzik, lopódkodjanak, villóddzik, szedelőddzködjetek
- b) maharadzsa, bodza, lándzsa, játsszák, mandzsetta, madzag, halandzsa, Kambodza
- c) vagdalóddzik, sarjadzik, sarjaddzanak, leledzik, kérőddzik, gyűrűddzik, gyűrűddzenek, fogóddzik

- d) mechanikus, maximum, textiltechnikus, technológia, fixál, hexameter, magánpraxis
- e) pszichológia, München, peches, Luxemburg, axióma, lexikon, reflexet, orchidea

5. Mi a hiba az alábbi szavak elválasztásában! Indokoljátok a helyes írásmódot a szabály felidézésével!

- a) te-ji-vó, pé-küz-em, mon-dtam, fal-ig, erd-ész, cse-le-kedt-ünk, mech-a-ni-ka
- b) Vesz-prém, ő-ran-gyal, csa-lé-tek, ág-gyal, viz-es-po-hár, e-rős-cbb, fo-gód-zik
- c) hex-a-me-ter, in-flu-en-za, in-disz-krét, ha-land-zsa, gyö-ke-red-dze-nek, fix-ál
- d) kos-ár, Mik-lós-ért, max-i-mál-is, lánd-zsa, pu-ha-to-lód-dza-nak
- e) ed-zhet, ed-dzen, vi-har-os, va-sut-as, vás-ár-ló, Széc-he-nyi, Wa-sing-ton, vi-lá-gos-at

A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása

1. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!

- a) Csallóköz a Duna legnagyobb szigete, a Kisalföld természetföldrajzilag jól elkülönült tája. Északról a Pozsonynál kiszakadó Kis-Duna, majd a vele Gúta községnél egyesülő Vág felvétele után, Komáromnál az Öreg- vagy Nagy-Dunába ömlő Vág-Duna határolja. Nevét az egykori önálló Csalló folyótól kapta.

A középkor folyamán a vízrajzi viszonyok változékonysága és rendezetlensége miatt határa a Vág-torkolat tágabb környezetében bizonytalan volt.

- b) Báthory Gábor Erdély fejedelme volt. Neve a néphagyományban ma is elevenen él. A monda szerint legyőzte az

Ecsedi-lápban élő sárkányt. E monda kialakulásában nagy szerepe van a Báthory család címerének, amely egy farkába harapó sárkánykígyót ábrázol. Ez a motívum az erdélyi keresztiszemes hímezésben is elterjedt. Nagy erejű hős, aki egy csapásra levágta egy bika fejét, és átdobta a nyírbátori templom tornyán. Sebezhetetlennek tartották. Rendkívül elterjedt a leánya, Zsuzsó elrablásáról szóló monda. A monda köré fonódó mondaciklus Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében számos variációban él.

- c) A Maros, Tisza, Duna és az erdélyi hegyek által közrefogott vidéket Bánságnak nevezzük.

A honfoglalás óta magyarul lakta terület, síksági részét a középkorban Temesköznek nevezték, viszonylag sűrűn lakott táj volt. Oszmán-török betörések már a XV. század végétől fenyegették déli vidékeit.

Temesvár eleste után fokozatosan elnéptelenedett, és a vár visszafoglalásáig teljesen elvadult az egykor gazdag és termékeny mezőgazdasági terület. Magyar lakossága elpusztult, vagy északra menekült. A török kiűzése után a bécsi kormány nem ismerte el a régi birtokosok jogi igényeit, és a háborúk tetemes költségére hivatkozva az egész vidéket kincstári tulajdonnak nyilvánította. Nem kebelezte be a Magyar Királyságba, hanem 11 vidékre osztva Temesi Bánság néven katonailag Bécsből kormányozta. Az első évtizedekben csekély kivétellel csak német-római katolikus telepések költözhettek be a Bánságba.

- d) Bartók Béla zeneszerző, zongoraművész és népzene-tudós 1881-ben született Nagyszentmiklóson. A Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. 1907-től 1934-ig a budapesti Zeneakadémia tanára. Zeneszerzői pályáján az hozott döntő fordulatot, amikor figyelme a népzene-re irányult. 1906-ban Kodály Zoltán baráti segítségével és tanácsaival megkezdte

módszeres gyűjtőmunkáját. Bejárta Erdélyt, majd az ország egyéb vidékeit. A magyar népzenehez kapcsolódó más népek zenekultúrája is foglalkoztatta, ezért szlovák, majd román nyelvterületen is gyűjtött: később az arab népzeneét is tanulmányozta Észak-Afrikában. 1936-ban Törökországban volt gyűjtőúton. Kodállyal együtt a magyar és közép-európai zenei forrásból sikerült megalkotniuk az új magyar műzenei stílust. Kiadták közös népdalfeldolgozás-gyűjteményüket Magyar népdalok címen.

- e) Bodrogköz a Bodrog és Tisza folyó közötti sík, egykor mocsaras táj, melyet északon a Latorca folyó különít el a szomszédos alföldi jellegű területtől. A honfoglalás kora óta megtelepült, folyamatosan fejlődött magyar népességgel. Magyar, jó részben református lakossága közé a XVIII. században magánföldesúri kezdeményezésre görög katolikus vallású, ukrán eredetű szórványok települtek.

A XIX. század második felében az ún. sárospataki Alsóhatárban közép-tiszai, dél-alföldi telepésekkel nagy kiterjedésű tanya csoport keletkezett. A trianoni szerződésben Csehszlovákiához került részét Felső-Bodrogköznek nevezik. Sajátos arculatú részét a Nagyrét.

A történeti megyerendszerben túlnyomó része Zemplénhez, délnyugati pereme pedig Szabolcs megyéhez tartozott. A Bodrogköznek ezt a részét Bodrogzugként is jelölik napjainkban. Régi, népi neve Szigetköz.

- f) Az igazi tavasz kezdetét a néphagyomány Szent György napjától számítja. Róheim Géza kutatásai szerint Kelet- és Nyugat-Európa folklórában vízválasztó, hogy a tavaszi évkezdő szokások Szent György-naphoz vagy május elsejéhez kötődnek-e. Németország keleti részén, a szláv nyelvterületen és Magyarországon ez a határnap Szent György napja.

Időjárásjósló hiedelmek is kapcsolódnak a Szent György napja körüli időszakhoz. Úgy vélik például a bukovinai magyarok és az Ipoly menti falvak lakói is, hogy ha e nap előtt megszólalnak a békák, az kora tavaszt és nyarat jósol.

- g) A reformkorban nagyszerű emberek küzdöttek a haladásért. A reformeszméket az országgyűlés legkitűnőbb politikusai támogatták. Közülük külön is ki kell emelni Wesselényi Miklóst, aki fiatalkorában Széchenyivel együtt utazta végig Angliát, összehasonlítva az ottani gazdagságot hazánk elmaradottságával. Kölcsey Ferencet, aki népünk himnuszával örökre beírta nevét nemzetünk történelmébe, s Deák Ferencet, aki a későbbiekben a „haza bölcse” megtisztelő címet kapta.

A haladó eszmék és a nemzeti érzés terjedéséhez Kossuth Lajos tudósításai hozzájárultak.

A bécsi kormány nevében Metternich kancellár először az országgyűlési ifjak vezetőire csapott le. Letartóztatták Lovassy Lászlót és társait s az őket védő Wesselényit. Majd Kossuthot ítélték 4 évi börtönre.

- gy) Az emberek minden időben arra törekedtek, hogy templomok építésével fejezzék ki tiszteletüket az istenek iránt. És mivel az istenek háza számára semmi sem volt elég szép, a legjobb építészetre, a leghíresebb festőkre és szobrászokra bízták ezt a munkát.

Így tették az athéni polgárok is, amikor a városukat védő istennő, Athéné számára építettek templomot. Helyét a város fölé magasodó sziklán jelölték ki.

Belsejében az istennő szobrát állították fel. A templom megszentelt hely volt. A görög templom nem állt nyitva az imádkozó hívők sokasága előtt, mint a keresztény templomok. Az isten lakott benne, és kapuját csak az ő személyes szolgálatára kijelölt papok léphették át.

- h) Amíg a Naprendszer határain belül jártunk, viszonylag könnyen kiismerhettük magunkat, hiszen csak kevés égitesttípussal találkoztunk. Először is egy közönséges átlagcsillaggal: a Nappal. Azután a Föld típusú, szilárd kérgű, kis térfogatú, nagy sűrűségű égitestekkel: a Merkúrral, Vénusszal, Földdel, Holddal és a Marssal. Majd a Jupiter típusú óriásokkal, amelyeknek nagy a térfogatuk, nincs kérgük, és kicsiny a sűrűségük: magával a névadóval, vagyis a Jupiterrel, továbbá a Szaturnusszal, Uránusszal és Neptunusszal.
- i) A templom a nép vallásos életének központja, az egymást követő nemzedékek életének egyik fontos közösségi színtere. Itt zajlanak a keresztelések, elsődíszások, bérnálások, esküvők, az emberi élet fordulóinak ünnepélyes és emlékezetes szertartásai. Itt nyernek igazi értelmet a jeles napok ünnepei: a karácsony, a húsvét, a pünkösd és mások. Ezeket ugyan otthon is ünneplik, evéssel, ívással, áhítattal és szórakozással, de az ünnep hangulatát a templomi szertartás fénye, méltósága és magasztossága adja meg igazán.
- j) A nagyhét jeles napjai nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat.
Nagycsütörtökön megszűnik a harangozás: „a harangok Rómába mennek” – a közismert szólás szerint, s legközelebb nagyszombaton szólalnak meg újra. A szertartásra hívogatás ezekben a napokban kerepeléssel történik. A kerepelő gyerekek munkájukért adományt gyűjtöttek. A Győr-Sopron megyei Vitnyéden 1953-ig nagypénteken és nagyszombaton csörgettek. Hajnalban, délben és este fából készült csörgetőt vittek végig a falun. Ilyenkor nem aludtak otthon, hanem a templomhoz legközelebb lakó fiú istállójában. Húsvétvasárnap kora reggel énekelve járták végig a falu házait: „Segillék ezeket a csörgető gyerekeket, egy pár tojással, békaszemű

garással, vagy pedig egy százassal!” A háziak pénzt és piros tojást adtak nekik az ablakon.

- k) Danton francia forradalmár, a nagy francia forradalom egyik kiemelkedő személyisége. A forradalmi eseményekben kezdetől fogva részt vett, és rövidesen a párizsi tömegek egyik legnépszerűbb vezetője lett. Kiváló szónok és szervező. Az elsők között szállt síkra a köztársaságért. Marat-val együtt a monarchia 1792. augusztus 10-i megdöntésének előkészítője és vezetője.

1792 augusztusában igazságügyminiszter, majd a konvent tagja. A girondiak megbuktatásában közreműködött, de az elítéltek életét szerette volna megmenteni. Föllépett a terror ellen, s a Franciaországra támadó koalícióval való megegyezésre törekedett.

- l) Vasvári Pál történésznek indult, s forradalmár lett belőle. Több volt, mint az éppen aktuális polgári rendért lelkesülőek egyike.

Apja, Fejér Pál görög katolikus lelkész volt, aki őst Bocskai hajdúi közül valónak tudta. Följegyezték róla, hogy Bocskain kívül Bethlent, Zrínyit, Thökölyt s a Rákócziakat szinte Istennél nagyobb áhítattal tisztelte. Fia, Pál Nyírvasváriban született három évvel később, mint Petőfi.

A család, a jobbágyfalu s a reformkor légköre, amely fölnevelte, bőséges útravalót adhatott Vasvárinak. A gimnázium elvégzése után a Károlyi-uradalmak jószágigazgatójának pénzével és ajánlólevelével 1843-ban Pestre érkezett. Egyetemi tanulmányai alatt figyelmét leginkább a fizika és a történelem kötötte le. A latin mellett megtanult németül és franciául, hogy eredetiben olvashassa a neves történetírók műveit. Húszéves korától kezdve lett rendszeres cikkírója az „Életképek”-nek és a „Pesti Divatlapok”-nak. 1847-ben Teleki Blanka grófnő pesti leánynevelő intézetében rábízta a magyar

nyelv és a történelem tanítását. 1848 januárjában jelent meg egyetlen önálló műve, a „Történeti Névtár”. Az éppen csak bontakozni kezdő tudományos pálya hamar befejeződött, mert nem írója, hanem formálója lett a történelemnek.

2. Írjátok le hibátlanul az alábbi szöveget!

- a) A Sárrét és a Velencei tó környékének mocsarai közén mindig fontos útvonalak futottak össze. Ezen a jól védhető útcsoomóponton majd minden korban jelentős település állt. Bronzkori, Kelta és Római település maradványait tárták itt fel. A Népvándorlás századaiban népek és hadak útjai az ősi utak, míg végül a Honfoglaló magyarok fejedelmi törzse választotta székhelyéül találkozásuk környékét. Szent István itt alapított királyi székvárost. A fallal is megerősített városban Székesegyházat, királyi palotát, templomokat, kolostorokat, később iskolákat építettek, virágzott a kereskedelem, a kézműipar és a kultúra. A fontos várost 1543-ban a Törökök elfoglalták. Uralmukat csak egyetlen épület, a ma is látható Szent Anna kápolna, valamint a Városház és a belváros alaprajzi elrendezése élte túl.
- b) Észak Magyarország legnagyobb városa Győr. A Főváros felől, a Duna-mellett futó E 5-ös út a Székesfehérvári, Veszprémi, Tatai, Pápai úttal egyesülve itt kel át a Rábán, hogy ismét szétágazzék Mosonmagyaróvár és Sopron-Szombathely irányába. Jelentős a Mosoni Duna átkelőhelye is a Szigetköz és az Öreg Dunán át Szlovákia felé. Nagyjából ezeket az irányokat követi a vasúthálózat is. A mosoni Duna a Duna nemzetközi víziútjához kapcsolja a várost. A „Négy folyó városa” helyén a hatalmas vízivilág és erdős-ligetes ármentes vidék találkozásánál az átkelőhely környéke mindig kedvelt lakóhely volt.

- c) Az Alpok párhuzamos láncai Keleten szétágaznak. Az északi vonulatok folytatása a Duna medencét öleli körül, a déli a Balkán félsziget nyugati oldalán fut végig. A középső kristályos lánc éppen hazánk nyugati határainál süllyed mélyen a felszín alá.

Utolsó magasabb darabjai, a kőszegi- és soproni hegység épp hogy átlélik az országhatárt. Mindkét kis Hegység megkoptott, de még így is a Kőszegi Hegység a legmagasabb a Dunántúlon. A Soproni hegység keleti peremén a Balfi dombok meredek lejtője éles határvonal a Fertő-Hanság medencéje felé. A Kőszegi hegységtől északra a Répce, délre a Rába sebes folyású ősei rengeteg kavicsot hordtak a süllyedő kistálya peremére. A mai is sebes folyású Rába már a Kemenes Hát halomsorát mossa alá. A Hátság keletre lejt, a Marcalvölgye felé. Arról, hogy a lejtő valamikor magasabb volt, megint két tanúhegy, a Kis Somlyó és a Ság vall.

- d) Sárváron a Honfoglalás után épített cölöpvárat a Tatárjárás után kőből épített vár, az óvár váltja fel, és körülötte kisváros nő fel. Az elpusztult Óvár helyén 1588–1615 közt épült, ma is meglevő Reneszánsz ízlésű vár.

A város a Protestáns szellemi élet egyik hazai központjává válik. Itt működött pápai Sylvester János nyomdája, itt nyomták az első Magyar nyelvű Új Testamentumot. Itt élt és itt halt meg Tinódi-Lantos Sebestyén, a Végvárok vándorénekes. Sárváron található a Nádasdy Ferenc vármúzeum. A díszes lovagterem, a védett várkert, a két védett műemléktemplom, a Krisztus oszlop újabban sok látogatót vonz.

- e) A Tatárok három irányból törtek be hazánk területére. A fő sereg Batu Kán vezetésével a Velencei hágón hatolt be, s a Tisza felé nyomult.

A Király a Sajó-partján fekvő Muhi-puszta melletti sík mezőn próbálta elválni a tatárok útját.

A tatárok a Sajó túlsó partjáról különösebb nehézség nélkül kikémlték a sík területen elhelyezkedő magyarok hadállásait. Az éj leple alatt a király táborától Északra és Délre átkeltek a folyón, és bekerítették a mieinket. 1241 Áprilisában a Muhicsatában a Magyar Sereg súlyos vereséget szenvedett.

IV. Béla tatároktól üldözve, váltott lovakon menekült a Nyugati határ felé. Az Osztrák herceg, akitől segítséget kért, mindenéből kifosztotta, és három nyugati Vármegye átengedése kényszerítette. Béla végül is az Adriai tenger egyik Szigetén talált menedéket.

- f) Amikor Galileo Galilei, a nagy olasz fizikus és csillagász az 1610-es évek legelején megkezdte teleszkópos észleléseit, súlyos nehézségekkel kellett megküzdenie. Az Egyház álláspontja ugyanis gyökeresen eltért az övétől. A papság szerint a föld mozdulatlanul áll a világegyetemben, s a Nap, a Bolygók, a Csillagok mind ökörülötte keringenek. Galilei azonban felfedezte, hogy a Jupiternek négy holdja van, és már néhány napos megfigyelés után megállapította, hogy ezek a jupiter, nem pedig a föld körül keringenek.
- g) A Merkúr – a naprendszerben levő legkisebb Föld típusú Bolygó – olyan közel kering a Naphoz, hogy felszínének távcsöves vizsgálata mindig is komoly nehézségekbe ütközött. Addig, amíg a mariner-10 jelzésű Űrszonda el nem jutott a közelébe, s le nem fényképezte, voltaképpen senki sem sejtette, milyen is ennek az Égitestnek a felszíne. A fényképek azután óriási meglepetést keltettek: a merkúr ugyanis rendkívüli mértékben hasonlít a mi holdunkra.
- gy) Az alföld peremén, a Zagyva és a Tarna teraszos völgye között helyezkedik el a Mátra, az Északi Középhegység és az ország legmagasabbra kiemelkedő, vulkáni eredetű vonulata. A felszíni formák alapján legjobban a Börzsöny-hegységre hasonlít. A közel 50 km hosszú, Kelet-Nyugati irányú, 700-

800 m átlagos magasságú hegységet öt kisebb tájra lehet osztani.

A Zagyva teraszos völgyéből emelkedik ki a Nyugati Mátra, a Muzsla tetővel: a Központi-Mátra a Mátrabérc-fennsíkjal, a Kékes és a galyatető magas tömbjével; a Kelet-Mátra az Ilona völgytől a Tarna völgyéig húzódó letarolt tönkös rész; a Mátralába, a hegység Északi előterében húzódó domb-ság és középhegység és dél felé a Mátraalja völgyekkel tagolt, széles, enyhén lejtős területe.

A Mátra az Északi középhegység legvonzóbb és legnagyobb forgalmú kiránduló üdülőkörzete. Közel van a Fővároshoz, télen-nyáron egyaránt érdemes hosszabb tartózkodásra is felkeresni.

(Megjegyzés: 1. A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatására javasoljuk még a 8. osztályos *Földrajz* tankönyv szövegeit másolásra, illetve diktálás utáni írásra.

2. A hibajavítás szövegeit terjedelmük miatt célszerű fénymásolni. Így a tanulók akár a hibajavító kód segítségével, akár a helyes alak füzetben történő leírásával gyorsan tudnak javítani.)

3. Melyik híres emberrel találkozhatott a kiemelt személy? Írj igaz állításokat a megadott minta alapján!

Például: Petőfi – Ady, Arany, Jókai, Batsányi

Petőfi találkozhatott Arannyal és Jókaival, de Adyval és Batsányival nem.

a) Mátyás király — Vitéz János, Pázmány Péter, Janus Pannonius, Balassi Bálint

b) Kölcsey Ferenc — Kazinczy, Vörösmarty, Kossuth, Kisfaludy, Mikes

c) Batthyány Lajos — Eötvös József, Kossuth, Fazekas, Jókai Mór, Táncsics

- d) Deák Ferenc — Kossuth, Vörösmarty, Eötvös, Botlyán János, Rákóczi
- e) Arany János — Tompa Mihály, Mikszáth, Jókai Mór, Gyulai Pál, Vajda János
- f) Tóth Árpád — Mikszáth, Móricz, Ady, Kazinczy, Juhász Gyula, Kosztolányi
- g) Karinthy Frigyes — Tóth Árpád, Móricz, Kölcsey, Ady, Móra Ferenc, Krúdy

4. Kiről vagy miről szólnak az alábbi állítások, kérdések?

- a) Korának egyik legnagyobb latin nyelven író magyar költője volt. Vitéz János neveltette.
- b) Katonai és politikai esszéket írt. Pázmány Péter volt a gyámja.
- c) A debreceni kollégiumban tanult. Csokonai barátja volt. Ő a *Magyar Fűvészkönyv* egyik szerzője.
- d) Irodalomszervező költő, író, műfordító, a magyar nyelvújítás vezéregyénisége.
- e) Nagy hatással volt rá a francia forradalom. Egyik legismertebb versében ezt írja:
*„Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek,
 Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!”*
- f) Egyik leghíresebb alkotását Erkel Ferenc zenésítette meg.
- g) Legremekebb színpadi műve a *Csongor és Tünde*.
- gy) Vándorszínész, katona, költő, forradalmár.
- h) Ez a mű a *Pesti Divatlap* hasábjain jelent meg először. Szerzőjének egyszerre országos hírnevet szerzett.

- i) Kik a reformkor legismertebb irodalmi és/vagy politikai személyiségei?
- j) Mi mindent alapított gróf Széchenyi Ferenc, illetve a fia, Széchenyi István?
- k) Mi annak a műnek a címe, amelyet Petőfi Sándor szavalt el 1848. március 15-én?
- l) Az *Őszikék* című verseskötete csak halála után jelent meg.
- m) „*Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!*”
Ki a mű szerzője, és mi a mű címe?
- n) Az ő nevéhez fűződik a magyar nemzeti dráma megszületése.
- o) A reformmozgalom egyik vezető egyénisége, a Batthyány-kormány kultuszminisztere.
- ö) A magyar szimbolista költészet vezéregyénisége.
- p) Ady kortársa és barátja. A magyar kritikai realista irodalom képviselője.
- q) Mi annak a regénynek a címe, amelyik a híres debreceni kollégiumban játszódik? Főhőse akár a mű szerzője is lehetett volna.
- r) Ady halála után a Nyugat-mozgalom szellemi irányítója, majd a folyóirat főszerkesztője.
- s) Súlyos agydaganata miatt megoperálják. Erről a műtétről írja egyik legnagyobb sikerű könyvét.
- sz) Történeteinek visszatérő főhőse: Szindbád.

5. Ki kicsoda? Kössétek össze az összetartókat, majd írjatok állítást a személyekről úgy, hogy a „tulajdonságuk” értelmezőként szerepeljenek a mondatban!

a) a legnagyobb magyar
az egri remete
Az Isten ostora
a rózsák atyja	Gül baba
Attila
Széchenyi István
Gárdonyi Géza
b) a haza bölcse
a napkirály
az anyák megmentője
a világűr Kolombusza	XIV. Lajos
Deák Ferenc
Simmelweis Ignác
Gagarin
c) az árvízi hajós
a nemzet csalogánya
a keringőkirály
az ördög hegedőse	ifj. Johann Strauss
Paganini
Wesselényi Miklós
Blaha Lujza

Az egybeírás és a különírás helyesírásának gyakoroltatása

1. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!

- a) Eközben a zivatarfelhők annyira összetorlódtak minden oldalról, hogy amit a fiú maga körül látott, hatalmas méretű tölcsérhez, tűzhányó kráteréhez hasonlított, melynek falai egyre gyorsabb forgásba kezdtek, úgyhogy a kénsárga, az ólomszürke, a vérvörös és a mélyfekete színek egymásba keveredtek. És ő maga a fehér sárkány hátán szintén körben pörgött, mint a gyufaszál egy hatalmas örvényben. És most megpillantotta a viharóriásokat.
- b) Bár hazánkban aránylag kevés az erdő, erdeinkben nagyon sokféle fa található, közöttük tűlevelűek, fenyőfafélék is, de főleg lombos fák, mint a tölgy, gesztenye, bükk stb. A magyar faiparban a jegenyefenyő az a belföldi fenyőfajta, amely leginkább elterjedt. Fájának színe sárgásfehér vagy kissé pirosas. Puha, könnyű, jól hasadó, kevésbé csomós, szagtalan. Alkalmas épületfának, hangszerfának és papíralapanyagnak.

- c) Otthon és az iskolában, az utcán és az üzletekben nagyon sokféle papírral találkozhatunk. Gyártási módjuk szerint a következő papírfajtákat ismerjük: írópapír, nyomópapír, csomagolópapír, selyempapír, vízhatlan papír, másolópapír, díszítő- és színes papír, kartonpapír, lemezpapír. Ez nagyon egyszerű felsorolás, de ha például az írópapírt közelebbről megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy az írópapírnak is nagyon sok fajtája van. Csak a legfontosabbakat említjük: van merített-, okmány-, bankposta-, írógéppapír, flórpapír, átütőpapír, levélboríték-papír, és sorolhatnánk még igen sokat.
- d) Az ezredfordulóra, a román kor küszöbéig teljes diadalt aratott a mai könyvforma. A kopt kódexeknél találkoztunk először az ívfüzet fogalmával. Ott egy-egy ívfüzet nagyon sok levélből állt. Ez a középkori kódexekben kevesebb, a nyomtatott könyveknél pedig kezdetben 3–5 példánypárra csökkent, a mai könyveknél pedig rendszerint 4 levélpár, ami azt jelenti, hogy 8 lap, vagyis 16 oldal. Ma 16 oldal egy nyomdai ív, s minden ívfüzet elejére rányomtatják a mű rövid címét és folyamatosan az ívfüzet sorszámát. A régi nyomtatott könyvekben az ívfüzeteket betűjellel, az íven belül pedig a levelet a betű mellé nyomtatott számmal jelölték.
- e) A baribál vagy feketemedve Kanadától Mexikóig honos, Észak-Amerikában a leggyakoribb medvefaj. A feketemedve elnevezést bundájának fekete színéről kapta. A keletre élő medvék szőrzete tényleg fekete, a nyugatra élőké viszont fahéjbarna. A különféle színárnyalatokból megállapítható, hogy a kontinens melyik vidékéről származik a medve. A keleti baribál az erdős-mocsaras területek, a nyugati baribál a hegyvidékek lakója. Életmódjában erősen emlékeztet az európai barnamedvére. A feketemedve elsősorban növényi táplálékon él. Kedveli a bo-

gyókat és a makkot. Előfordul, hogy egy magas cseresznyefán ücsörögve hatalmas gyümölcslakomát csap.

- f) A vadon élő emlősök közül a mókus köt leggyakrabban barátságot az emberrel.

A mókus élete a nyári évszaktól függ. A napos, meleg nyarak bőséges fenyőtoboztermést hoznak, s a tobozok puhelykönnyű magocskái szolgálnak a mókus fő táplálékául. Ha gazdag a toboztermés, több mókus látja meg a napvilágot, ha viszont gyenge, éheznek a kis állatok, s vándorútra kelnek.

A forró nyár kedvez a magtermésnek, s három telre látja el a mókust ennivalóval: virágrüggyel, lucfenyő tobozzal, erdei-fenyő tobozzal. A negyedik tél éhínséget hoz. Ilyenkor a mókus a porzós virágokat fogyasztja.

- g) A befőzés a cukorral való gyümölcstartósítás egyik módja. A parasztháztartásokban cukor e célra az első világháborúig alig volt használatos. Náluk a sokféle édes lekvár és a cukoroldatban, vízgőzzel vagy forró vízzel hevítve tartósított befőtt egész új keletű készítmény. Régebbiek a cukor nélküli befőzési változatok. Közülük általánosabb, nagyobb múltú a lekvárfőzés szilvából. A híres szilvatermő Szamosháton a századfordulón még előfordult, hogy friss gyümölcsből lekvárt nem főztek, hanem alkalmilag készítettek ételt aszalt szilvából. A szilvalekvárt nagy mennyiségből, egészen besűrítve rézüstben főzik. Hozzá főként besztercei vagy vöröszilvát használnak. Az üst alatt óvatosan tüzelnek, és fakanállal gondosan keverik a készülő lekvárt. Az üstöt földbe ásott gödörkatlanba, sárból-vályogból rakott udvari katlanba, újabban gyári fém üstházba állítják. A kész lekvárt, szilvaízt közönséges cserépfazekakba, -bögrékbe, szilkébe töltik, gyakran beteszik kenyérsütés után a kemencébe is, hogy biztosabban megkeményedjék.

gy) A katona- vagy kecskebékát a békászok úgy fogják, hogy horogra piros rongydarabot kötnek, s a vízben gyorsan ideoda húzgálják. A béka belekap a horogba. A meritőhálóhoz hasonló, zöld kákából font kákamerettyúvel is fogják a kecskebékát. A békászás és a fogott kecskebéka hátsó combjának fogyasztása a paraszti konyhában helyenként a Tiszántúlon ismert. Valószínű, hogy itt sem régi, mert a XVIII–XIX. századi irodalom nem tud róla. A Szeged vidéki néphit szerint a béka a föld mérégét szívja el, s ezért nem szabad bántani.

- h) A tojásdíszítés, tojáshímzés módja a viaszolás és a karcolás. Az írószerszám üveg-, bádóg- vagy cserépedény, amihez tollcsévét erősítenek. Ebből engedik a meleg, folyékony viaszt a tojásra. A tojás festése során a viasszal megrajzolt mintákat a festék nem fogja meg. Végül a viaszt letörlik, majd zsíros ruhával, szalonnahéjjal átdörgölik a tojást, hogy fényes legyen. A díszítés másik módja a karcolás. Ilyenkor a megfestett tojásra karcolják a díszítményt. A díszítőmotívumok lehetnek kerámia- és hímzésminta utánzatai, geometrikus díszek, sőt életképek, feliratok is.

- i) A mesterséges élelmiszerek közé számítjuk az olyan készítményeket, mint az Egyesült Államokban igen elterjedt szintetikus húst. Ez tökéletesen utánozza a különböző húsféleségeket a tyúkhústól a marhaszegyig, csak éppen semmi köze sincs a tyúkhöz vagy a vágómarhához. Alapanyaga növényi fehérje: elsősorban a hüvelyeseket használják fel, különösen a szójababot.

A tengeri moszatok is megfelelő nyersanyagot szolgáltatnak. A szintetikus hús komoly vetélytársa az állatok húsnak, hiszen megtalálható benne minden tápanyag, összetétele pedig az igényeknek megfelelően, tetszés szerint változtatható: lehet zsírosabb vagy kevésbé zsíros, rostosabb vagy finom rostú, esetleg rostmentes. Természetesen a „műhús” csont nélküli.

- j) Egy-egy új vízerőmű elkészülésekor vagy csatornaépítéskor a folyó vízszintje változik, s ez a szállítóeszközök útírányát is megváltoztatja. Már nem közlekedhetnek a folyó egész szélességében, csak a jobb vagy bal oldalt – esetleg mindkét helyen – felállított zsilipkapukon. A zsilipkamrában a befutott hajó vagy uszályok közé – attól függően, hogy hegy- vagy völgymentbe haladnak – vizet engednek be vagy szivattyúznak ki. Így azután a 6–8, esetleg 15–20 méteres szintkülönbséget rövid idő alatt eltüntetik, és a különféle közlekedési eszközök zavartalanul folytathatják útjukat.

Az összetett mondat helyesírásának gyakoroltatása

1. Olvassátok el a MHSZ 241. és a 242. szabályát! Nevezzétek meg az alábbi összetett mondatokat, majd pótoljátok a mondatvégi írásjeleket!
- a) Induljatok már, mire vártok még
Szeretném tudni, hányan jöttök el
Tudtad, hogy ő is eljön
Azt is kérdezd meg, mikor jön iskolába
- b) Olvasd el végig a könyvet, abból majd megtudod, hogy mi történt a főhőssel
Hányszor mondjam még, hogy figyelj rám
Megtanultad már a leckét, akkor feködj le
Ki mondta neked, hogy hagyjam abba
- c) Elmehetsz kirándulni, de vigyázz magadra
Nem akarom, hogy megint elkéss
Kenyeret is hozzak a boltból, válaszolj már
Elmegyek veled, de nem szívesen, ezt jól jegyezd meg

- d) Valaki árulja el végre, mi történik itt
Senki sem tudta, hogy miért ment el olyan korán
Azért mész el, mert megsértődtél
Az olyan ember, aki másokat megbánt, bűnhődjön maga is
- e) Elfelejtetted már, hogy moziba megyünk
Ki biztatott arra, hogy újra kezd a játékot
Mondd meg végre, mikor készülsz el
Ki kért meg rá, hogy segíts neki
Már többször kértelek, segíts neki

2. Pótoljátok az alábbi szövegrészekben a mondatközi és a mondatvégi írásjeleket!
- a) A csónak körül is forrón szikrázott a víz s Matula az égre nézett
— Idő készül Nem érzi
— Nem érzek semmit
— Nem érzi, hogy milyen füledten tűz a nap
— De azt érzem
— Nahát ez azt jelenti hogy két-három órán belül itt az idő
Ahogy nézem nagy csihi-puhi készül csak jég ne legyen
Majd ha kiérünk jobban körülnézünk
- b) A délnyugati ég már fekete volt mintha sötét hegyek nőttek volna a láthatár mögötti mélységekből és a völgyek hamvas szakadékaiban úgy jártak a villámok mint a takács vetélője
A felhőhegyek csipkés taraja sárgásfehér volt mint az ázott szalma vastag füstje amely mögött eltűnt a táj és az ég A szél most már ordított Egész ágak nádszálak levelek utaztak vad száguldással a levegőben s úgy lehetett érezni hogy ez a rémséges mozgó fal a következő percben rádől a világra
- c) Huba összeakad egy barátjával aki mankóval biceg
— Mi történt veled

- Elütött egy autó és eltörött a lábam
 - Mondd és mankó nélkül nem is tudsz járni
 - A fene tudja Az orvosom azt mondja hogy igen az ügyvédem hogy nem
- d) — Doktor úr jöjjön gyorsan – lighi egy aggódó apa a telefonba
- Fontos munkát hoztam haza s amíg az aktákat böngésztem a gyerek lenyelte a tollamat
 - Rendben van azonnal indulok
 - És amíg megérkezik mit csináljak
 - Írjon ceruzával
- e) — Hol voltál ilyen sokáig Már azt hittem nem is találsz haza
- Jó jó tudom megbeszéltük hogy fél hétkor vacsorázunk és utána megnézünk egy filmet a moziban De találkoztam egy régi szomszédunkkal Tudod fölöttünk laktak Két évvel ezelőtt költöztek el Olyan jó volt egy kicsit elbeszélgetni vele a régi dolgokról Ne haragudj kérlek
 - De már késő van háromnegyed hét Mikor akarsz moziba menni
 - Most gyorsan megvacsorázunk s menjünk a nyolcas előadásra
- f) Mikor fölocsúdtunk én megint kinyújtottam a kezem hogy felbillentsem a fiókot
- Jaj – kiáltott rám újra az anyám s én megijedtem úgy visszakaptam az ujjamat mintha a sparhelthez ért volna
 - Vigyázz te ki tékozló Hogy sietne már kiadni az útját Addig a miénk míg itt van alatta Csak hadd legyen ott még egy kis ideig Mert látod mosni akarok ahhoz szappan kell szappanra legkevesebb hét krajcár kell kevesebbet nem adnak nekem már van három még kell négy az itt van ebben a kis házikóban itt lakik de nem szereti ha háborgatják mert ha megharagszik úgy elmegy hogy sose látjuk többet

- g) Amikor Mária Terézia az ajtóból meglátta haldokló atyját összeroskadt a fájdalomtól de hamarosan magához tért Fájdalmát palástolva kiegyenesedett Huszonhárom éves viruló szép asszony volt Pillanatnyi gyöngeségét legyűrve határozott léptekkel ment apja betegágyához
- Hagyjatok magunkra – parancsolta mire az orvosok és a miniszterek fejcsóválva szó nélkül kisompolyogtak A Spanyol etikett szerint a beteg mellett kellett volna maradniuk
 - Te maradhatsz préter – mondta a trónörökös Franzin kapucinus barátnak aki rossz csuhájában térdelt a feszület alatt imát mormolva
- gy) — Jó napot kívánok uram Elnézést a zavarásért de idegen vagyok ebben a városban lenne szíves segíteni
- Szívesen Miben segíthetek
 - A Városi Rendelőintézetet keresem
 - Forduljon a következő sarkon balra menjen el a második villanylámpáig Az útkereszteződésben menjen tovább egyenesen Ott már látni fogja egy nagy fehér épület az
 - Köszönöm a felvilágosítást Viszontlátásra uram
 - Minden jót kívánok
- h) — Figyelem Figyelem A második vágány mellett kérjük vigyázzanak A vágányra gyorsvonat érkezik Budapestről Pusztaszabolcs Sárbogárd Nagydorog Szekszárdon át Bajára A vonat csak a felsorolt állomásokon áll meg A felszállással kérjük igyekezzenek
- i) — Hát megjöttél – förmedt rám apám mikor egyórás késéssel végre megérkeztem az iskolából Hol voltál Hányszor mondjam hogy időben itthon légy Persze biztos megint azzal a drága haveroddal csavarogtál
- Apa Tudod az úgy volt...
 - Nem érdekel Hagyd abba Mars a szobádba jobb ha ma már nem is látlak többé

- j) – Ejha Ez aztán a szép ruha – csapta össze kezét Kati amikor barátnője kibontotta a csomagot Próbáld föl hadd nézzem hogy áll rajtad Egyébként mennyibe került
 — Hallgass Csak a felét merem bevallani
 — Jó neked Nekem még ennyi pénzem sincs Pedig nekem sem ártana már valami új göncöt vennem
- k) Ez a fa abban különbözik a többtől hogy sudáregyenes törzse negyven láb magasságot ér el. A természettudós rögtön felismeri hogy kecses formájú kerek koronája nagy többkaréjú levele az „antocarpus” jellegzetességeit mutatja melyet oly szerencsésen honosítottak meg a Maszkaréna-szigetsoportokon Sűrű lombja közül rücskös héjú gömb alakú deciméter nagyságú gyümölcsök kandikálnak ki E hasznos növényvel a természet azokat a tájakat ajándékozta meg ahol nem terem búza a kenyérfa minden megmunkálás nélkül az év nyolc hónapján át adja gyümölcsét

Az idézés

1. Olvassátok el a MHSZ 256. a), b), c) szabályát!
 Mondjátok el, milyen formái lehetnek a szó szerinti idézésnek?
2. Írjátok le az alábbi idéző mondatot és idézetet!
 - a) „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!” – figyelmeztet Batsányi János *A franciaországi változásokra* című versében.
 - b) „Kedv! Remények! Lillák! – Isten veletek!” – búcsúzik a költő kedvesétől *A Reményhez* című versében.
 - c) „Egy heti kínos vándorlás után Pestre értem – vallja Petőfi önmagáról. – Nem tudtam, kihez forduljak, nem törődött velem senki a világon.”

- d) Ne felejtsetek Kölcsey szavait: „Hass, alkoss, gyarapíts; s a haza fényre derül!”
- e) Melyik versében írja Ady a következő sorokat?
 „Jöttem a Gangesz partjairól,
 Hol álmodoztam déli verőn,
 A szívem egy nagy harangvirág
 S finom remegések: az erőm.”
- f) Nyilas Misi minden fájdalmát tükrözik az alábbi szavak:
 „Nem akarok többé debreceni diák lenni!”
- g) Babits így tiltakozott a háború ellen *Húsvét előtt* című művében:
 „hogy béke! béke!
 béke! béke már!
 Legyen vége már!”
- gy) „A csávalúg: a festendő kelme beáztatására való lúgos oldat”
 – olvashatjuk *A magyar értelmező kéziszótárban*.
- h) Bálint György ezt írja Tóth Árpádról: „Két szorosan összetartozó vezérmotívuma van egész költészetének: az elmúlás és az öröm. A múltó fiatalság, a múltó szépség, a múltó élet fájdalma húzódik meg minden Tóth Árpád-vers mélyén.”

3. Szerkesszék be az alábbi idézeteket szövegek környezetbe!
 Alkalmaztatók az idézésről tanult szabályokat!

- a) „Debrecen és Patak
 Messze estenek
 Ide, hol a múzsák
 Nem is esmérttenek.”

(Csokonai Vitéz Mihály: *Jövendölés az első oskoláról a Somogyban*)

- b) „Róvjá fel a kapufélfájára, hogy el ne felejtse:
 Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!

(Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*)

- c) „Toldi írójának elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!”...
(Petőfi Sándor: *Arany Jánoshoz*)
- d) „*Jót s jól!* Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted,
Szánts és vess, s hagyjad másnak az áldozatot.”
(Kazinczy Ferenc: *A nagy titok*)
- e) „Abban az időben napszámos volt az apám egy gépműhely-
ben. Ő sem dicsekedik ezzel az idővel, más sem. Pedig igaz.”
(Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*)
- f) „A Balaton tükre rózsaszínű lángot vetett, mert messze, vala-
hol Kenese mögött ekkor bukkant fel a nap.”
(Fekete István: *Tüskevár*)
- g) „Addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik!”
(*Közmondás*)
- gy) „De ne mondhasa azt ránk a jövő nemzedék, hogy azok
a magyarok, akik 1552-ben itt éltek, nem érdemelték meg a
magyar nevet.”
(Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*)

4. Írjátok le a szó szerinti idézeteket a tartalmi idézés szabályainak megfelelően!

- a) „Ez nem béke, csupán fegyverszünet húsz évre” – mondta Foch marsall az első világháború utáni békerendszerről.
- b) „Nekünk csak a kapukat kell betörniük, s Oroszország egész korhadt épülete összeomlik!” – jelentette ki Hitler a Vörös Hadsereg elleni támadás megindításakor.
- c) „Túl a Volgán nincsen számunkra föld!” – ez lett a városvédők jelszava.

- d) Móricz így emlékezett vissza Ady Endrére: „Láttam a múltkor, Ady hogy írja a versét. Leír három sort, akkor öszszegyűri, s eldobja, s mindig újra kezdi. Harminc-negyven papírt elhasznált, míg ott voltam!”
- e) Oláh Gábor költőbarátja így idézi föl Juhász Gyulát: „Juhász Gyulával egyetemi hallgató koromban ismerkedtem meg, a híres Négyesy-órákon.”

Szójegyzék az egyes tantárgyak tanulása során előforduló szakkifejezések és szószerkezetek helyesírásának gyakoroltatására

BIOLÓGIA

életfolyamat	fotoszintetizáló
sejtcsoport	kékmoszat
látóközpont	sejtmagnélküli
érezkszerv-látószerv	szedercsíra-bélcsíra
szaglószerv-hallószerv	ősszáj
könnymirigy	újszáj
egyensúlyozószerv	egy-testnyílás
belsőfül	két-testnyílás
három félkörös ívjárat	légzőszervrendszer
íz-receptorsejtek	majomszerű főemlős
homozigóta	europid nagyrasz
heterozigóta	mongoloid nagyrasz
genotípus	negrid nagyrasz
fenotípus	ausztraliid nagyrasz
Mendel-szabály	Darwin-gumó
Down-kór	générózió
törzsfajlódás	immunitás
természetes szelekció	mesterséges védettség

heterotróf	zsíryanycsere
autotróf	fehérje-anyagcsere

FIZIKA

pillanatnyi sebesség	fényvisszaverődés
energiarendszer	látszólagos kép
közegellenállás	domború gömbtükör
hullámmozgás	gyújtótávolság
feszültség	homorú gömbtükör
elektromágneses indukció	gyújtólencse

FÖLDRAJZ

Aggteleki-karszt	Gemenci Tájvédelmi Körzet
karsztvíz	Kab-hegy
Szatmár-Beregi-síkság	Cuha-patak
Maros-Körös köze	riolittufa
tanúhegy	fényév
csillámpala (palás kőzet)	Tejútrendszer
bazalttakarás	ellipszis alakú pálya
löszmélykút	termonukleáris

Magyarország megyéi és megyeszékhelyei

Bács-Kiskun megye, székhelye: Kecskemét
 Baranya megye, székhelye: Pécs
 Békés megye, székhelye: Békéscsaba
 Borsod-Abaúj-Zemplén megye, székhelye: Miskolc
 Csongrád megye, székhelye: Szeged
 Fejér megye, székhelye: Székesfehérvár
 Győr-Moson-Sopron megye, székhelye: Győr
 Hajdú-Bihar megye, székhelye: Debrecen
 Heves megye, székhelye: Eger

Jász-Nagykun-Szolnok megye, székhelye: Szolnok
 Komárom-Esztergom megye, székhelye: Tatabánya
 Nógrád megye, székhelye: Salgótarján
 Pest megye, székhelye: Budapest
 Somogy megye, székhelye: Kaposvár
 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, székhelye: Nyíregyháza
 Tolna megye, székhelye: Szekszárd
 Vas megye, székhelye: Szombathely
 Veszprém megye, székhelye: Veszprém
 Zala megye, székhelye: Zalaegerszeg

KÉMIA

redoxireakció	polimerizáció
ammónia	halmazállapot
exoterm	telített
oxidáció	telítetlen
redukció	hidroxilcsoport
magnézium-oxid	karboxilcsoport
addíció	szén-dioxid

MATEMATIKA

abszolútérték
 diagram
 definíció
 axióma
 lineáris függvény
 egybevágósági transzformációk
 forgásszimmetrikus alakzat
 középpontosan szimmetrikus alakzat
 tengelyesen szimmetrikus alakzat
 egyállású szögek

fordított állású szögek
együttható
egynemű, különemű kifejezések
értelmezési tartomány
értékkészlet
független változó
függvényérték
hiperbola
parabola
háromszög körülírható köre
háromszög beírható köre
súlyvonal, súlypont

RAJZ

tanulmányrajz	háromképsíkos vetület
színharmónia	impresszionista
mértani forma	reprodukciógyűjtemény
negyedrés	barokk stílus
nyolcadrész	művészettörténet
szemmagasság	neogótikus
térrész	posztimpresszionista
irányvonal	kompozíció
iránypont	Munkácsy Mihály
axonometrikus rajz	komplementer színek
önárnyék	Monet, Renoir
vetett árnyék	makett

AZ ÉLŐBESZÉD GYAKOROLTATÁSA

A megszólalásra való felkészülés gyakorlása

A mondanivaló megtervezése fejben vagy írásos vázlattal

1. Nevezd meg olyan alkalmakat, helyzeteket az iskolában, amikor szövegalkotóként megszólalhatsz! Válaszd külön azokat az eseteket, amikor szükségesnek talárod, hogy a megszólalásra előzetesen felkészülj!
2. Mondd el társaidnak, hogyan (milyen lépésekben) szoktál fejben felkészülni egy megszólalásra!
3. Mondd el társaidnak, hogyan készítesz írásos vázlatot egy-egy feleletedhez vagy egyéb szóbeli megnyilatkozásodhoz!
4. Válaszd ki az alábbi tevékenységek közül azokat, amelyeket feltétlenül elvégzel, amikor megszólalásra készülsz! Nevezd meg azokat, amelyeket esetenként alkalmazol a megszólalásra való felkészülésnél! Melyek azok a lépések, amelyeket feleslegesnek tartasz? Válaszaidat indokold meg!
 - információk szerzése a tárgyról;
 - a szerzett információk rendszerezése, válogatása;
 - címadás, illetve a cím újrafogalmazása;
 - tételmondatok keresése;
 - kulcsszavak lejegyzése;
 - a szövegről tanultak átisméltése;
 - összetett mondatokból álló szöveg alkotása a tárgyról;
 - elnagyoltan megfogalmazott, csak a lényegét tartalmazó egyszerű mondatokból álló, vázlatos szöveg alkotása a tárgyról;
 - a hallgatósággal való tekintetváltás megtervezése;

- a térköz változtatásának megtervezése;
- verbális kapcsolattartó elemek tervezése;
- a hangerőváltás megtervezése;
- az alkalomnak megfelelő ruházat és frizura megválasztása;
- a mimika és gesztusok tükör előtti gyakorlása;
- a hangszín- és tempóváltás hatásának ellenőrzése magneto-fonnal.

Ki tudnád egészíteni a fenti felsorolást?

5. Készíts szóbeli és/vagy írásbeli felelettert a legutóbbi

- földrajz,
- biológia,
- fizika,
- kémia,
- irodalom,
- nyelvészet,
- történelem tananyagrészhöz!

A megszólalásra való fölkészülést végezd

- egy szempontból (koncentrálj csak a szöveg reprodukálására);
- több szempontból (tervezd meg a szövegfonetikai és a kommunikációs verbális és nem verbális elemeket is)!

A hallgatósághoz és a helyzethez illő hangerő megválasztása

1. Sorolj fel irodalmi művekből, illetve saját tapasztalatodból olyan eseteket, amikor
 - a túl hangos,
 - a túl halk hangerő humor forrása!
 Társaiddal adjatok elő egy-egy ilyen jelenetet!
2. Mondj példát arra, amikor a túl halk, illetve amikor a túl hangos hangerő tapintatlanságnak, esetleg kifejezetten durvaságnak hat!

3. Elemezd saját szokásaidat, viselkedésedet az alábbi szempontok szerint!

- a) Képes vagy-e hangerőváltásra?
- b) Milyen hangerőt alkalmazol a leggyakrabban mindennapi érintkezéseid során?
- c) Gyakran sugdolódzol-e a tanteremben a legjobb barátoddal/barátnőddel? Észrevetted-e, hogy ezzel valakit zavartál, esetleg zavarba hoztál?
- d) Szoktál-e félhangos megjegyzéseket tenni, amelyeket csak a körülötted ülők, de nem a címzett (legtöbbször a tanár) hall meg? Miért történik ez veled? Miért alkalmazod ezt a hangerőt? (Leplezni szeretnéd a zavarodat? Amikor elkezded mondani, még nem vagy benne biztos, kinek is szánod a mondandódat? Hangosan nem mersz vitába szállni? Meg akarsz mutatni a többieknek, milyen „bátor” vagy? Szeretnéd, ha emiatt jópofának tartanának, vagy felnéznének rád?)
- e) Szoktak-e figyelmeztetni, hogy a kelleténél nagyobb hangerőt használsz?
- f) Észreveszed-e magadtól, hogy hangosabb (halkabb) vagy, mint amit a hely, illetve a helyzet megkíván?
- g) Szerinted mi lehet az oka annak, hogy nem a megfelelő hangerőt választod bizonyos helyzetekben?

A kapcsolatteremtő és -tartó nyelvi és nem nyelvi elemek alkalmazásának mérlegelése

1. Találj ki és mesélj olyan története(ke)t, amelyekben a nem megfelelő kapcsolatteremtő és -tartó elemek alkalmazása humor forrása lehet!
2. Milyen kapcsolatteremtő és -tartó elemeket lehetne alkalmazni az alábbi helyzetekben? Minél több megoldást keress, és értékeld is ezeket! (A helytelen alkalmazásra is mondhatsz példákat!)

- a) Egy külföldi diák tört magyarsággal útbaigazítást kér tőled.
 - b) Ismerősöd bemutat téged egy lánynak, aki az első pillantásra megtetszik neked.
 - c) Ismerősöd bemutat neked egy fiút, aki az első pillantásra megtetszik neked.
 - d) A buszon egy középkorú férfi véletlenül ráült a sáladra. Ezt nem veszi észre. Az újságjába mélyed.
 - e) Egy idős néni rálép a lábadra. Nem kér elnézést.
 - f) Látod, hogy az utcán egy egyetemista korú fiúnak kipottyant a zsebéből a diákigazolványa. Ő nem veszi észre.
 - g) Egy fiatal nő kirakatot nézegetve babakocsit tol. A kisbaba kidobja a cumiját.
 - gy) Találkozol családodok egy régi ismerősével. Látod, hogy gyászban van, te azonban nem tudsz a halálesetről.
 - h) Felvételizni mégy egy középiskolába. A portán két diák teljesít szolgálatot. Útbaigazítást kell kérned tőlük.
 - i) Barátoddal/barátnőddel egy étterembe tértek be ebédelni egy kirándulás során. A pincér ellenkező nemű, 20 év körüli. Hogyan szólítod őt az asztalotokhoz?
 - j) Pályaalkalmassági orvosi vizsgálatra kell menned. Amikor a vizsgálat befejeződik, kíváncsi vagy az eredményre. Szólítsd meg az orvost, és érdeklődj, hogy megfelelsz-e a választott szakmára!
3. A különböző köszönéseknek (Szia! Jó napot kívánok! Csókolom! stb.) melyikét alkalmaznád a következő személyekkel szemben?
- a) Idős, ősz hajú néni az utcán. Nem ismered.
 - b) Fiatal, ismeretlen postás táviratot hoz.
 - c) Középkorú, ismeretlen férfi – az új könyvtáros.
 - d) Ritkán látott, 30–40 év közötti, távoli férfirokon – eddig „csókolom”-mal köszöntötte.

Az alkalomnak megfelelő ruházat, frizura megválasztása

1. Gyűjts össze különböző alkalmakat, amelyekre megfelelő módon kell öltözködni!
2. Újságokból, irodalmi művekből tájékozódj, hogyan öltözködtek 30, 70, 150 évvel ezelőtt az emberek:
 - színházi előadáshoz;
 - sportoláshoz;
 - iskolába;
 - estélyekre;
 - hivatali munkához;
 - mezőgazdasági munkához;
 - szabadidejükben otthon!
3. Próbáld meg adatokat szerezni arról, hogy ma mely országban hordanak a diákok egyenruhát, és milyen!

A beszélés helyének, a térköznek a megválasztása

1. Meséld el egy kellemetlen élményedet, amikor nagyon zavart téged, hogy valaki fizikailag túl közel állt hozzád, túl kicsi térközűt alkalmazott! Miért érezted magad kellemetlenül?
2. Előfordult-e már veled, hogy valaki éppen rossz pillanatban vagy rossz helyen állított meg „néhány mondatra”? Tudtad-e tapintatosan jelezni neki, hogy az időpont, illetve a hely nem alkalmas a beszélgetésre? Hogyan?
3. Elemezd saját szokásaidat az alábbi szempontok alapján!
 - a) Mindig helyesen választod-e meg a beszélés helyét (az alkalmat) kortársaidal és/vagy felnőttekkel?

- b) Észreveszed-e a tapintatos jelzéseket, amelyekkel figyelmeztetnek, hogy a helyzet nem alkalmas a beszélgetésre?
- c) Megsértődysz-e, ha tapintatosan figyelmeztetnek a beszélgetés alkalmatlanságára?
- d) Képes vagy-e arra, hogy tapintatosan, nem nyelvi, illetve nyelvi eszközökkel felhívd beszélgetőtársad figyelmét arra, hogy a beszélgetés rosszkor, rossz helyen történik?
- e) Szerinted képes vagy-e a megfelelő térköz megválasztására?

A szóbeli szövegalkotás (az élőbeszéd) gyakorlása különböző műfajokban

A kapcsolatteremtés, kapcsolattartás tanulása

1. A következő helyzetekben milyen köszönési formát, tegezést vagy magázást választanál-e? Milyen terjedelmű köszöntőszöveget mondanál? Milyen lenne a szöveg hangulata?
 - a) Egy érettségi előtt álló diák tájékoztatót tart osztályotoknak a középiskolájáról, a felvételiéről és a bejutási lehetőségekről.
 - b) Egy 50 év körüli orvos előadást tart az abortusz veszélyeiről és a korszerű fogamzásgátlásról.
 - c) Egy ma élő, neves, középkorú író látogat el hozzátok.
 - d) Egy fiatal, híres olimpiikon érkezik az iskolátokba, hogy megnyissa az iskolák közötti „sulimpiát”.
2. Híres ember érkezik az iskolátokba. Készítsetek írásbeli üdvözlőbeszédet! Tervezzétek meg a kapcsolatteremtő és -tartó nyelvi és nem nyelvi eszközök alkalmazását, a megfelelő szövegfonetikai eszközöket, az alkalomhoz illő ruházatot és hajviseletet! Vitassátok meg, kinek a megoldása lett a legjobb! Ő mondja el a köszöntőt!

A szándéknyilvánítás tanulása: segítségkérés, tudakozódás veszélyhelyzetben

1. Hogyan viselkednél, mit mondanál az alábbi helyzetekben? Milyen más megoldások lehetségesek még? Ezek közül melyek felelnek meg az általánosan elfogadott emberi, valamint kommunikációs normáknak? Mely megoldásokat tartod elfogadhatatlannak?
 - a) A közértben a pénztáros – tévedésből – kétszer számolta egy árucikk árát.
 - b) Már másfél órája ülsz az orvosi rendelőben. Éppen te következnél, amikor egy középkorú hölgy megpróbál előtted bejutni az ajtón.
 - c) A buszon ülsz. Nem látod meg, hogy felszáll egy kismama. Az utasok megjegyzéseket tesznek, hogy miért nem adod át a helyedet.
 - d) A könyvesboltban szeretnél érdeklődni egy könyv megléte iránt, de a két eladó már percek óta egymással cseveg.
 - e) A buszon egy idősebb hölgy beszédbe elegyedik veled, és megpróbál meggyőzni valamiről. Hogyan tudnád tapintatosan elhárítani a próbálkozását?
2. Elemezd a saját viselkedésedet szándéknyilvánítás során!
 - a) Tudsz-e udvariasan kérni nálad kisebb gyerektől?
 - b) Tudsz-e udvariasan kérni veled egykorúaktól?
 - c) Szoktál-e fölényes lenni, amikor kérsz valamit?
 - d) Fölényeskedsz-e, ha tőled kérnek valamit?
 - e) Tudsz-e pontosan, röviden útbaigazítást kérni?
 - f) Tudsz-e tömör, mégis udvarias lenni szokatlan, esetleg veszélyes helyzetben? Kerültél-e már ilyen helyzetbe? Meséld el társaidnak!
 - g) Megőrzöd-e az udvariasságodat akkor is, ha úgy érzed, udvariatlanok, szemtelenek, esetleg durvák voltak veled?

gy) Ha valamilyen sérelem ér, igyekszel-e azt azonnal, legalább nyelvi szinten megtorolni?

A véleménynyilvánítás tanulása

1. Idézz fel néhány olyan esetet, amikor rólad, illetve veled kapcsolatban véleményt mondtak! Elfogadtad-e a rólad szóló megállapításokat? Miért? Szerinted eléggé tapintatosan közölték-e veled a negatív véleményt? El tudnád-e mesélni, hogyan történt?
2. Emlékezz vissza olyan esetre, amikor te mondtál véleményt másokról! Alá tudtad-e támasztani a véleményedet tényekkel? Ragaszkodtál-e a pusztá tényekhez, vagy az érzelmeid is befolyásoltak? Igyekeztl-e szavakkal vagy nem nyelvi eszközökkel tompítani a rossz véleményed életét? Sikerült-e ez?
3. Elemezd, hogyan viselkedsz véleménynyilvánítás során!
 - a) Tudsz-e tényeket felsorakoztatni a véleményed mellé?
 - b) El szoktak-e ragadni az indulataid, érzelmeid?
 - c) Mit gondolsz, tudsz-e véleményt mondani tapintatosan
 - semleges személyről, témáról;
 - szüleidről, családozról;
 - barátaidról;
 - tanáraidról;
 - általad kedvelt személy(ek)ről;
 - téged közelről érintő témáról, általad nem kedvelt személy(ek)ről;
 - saját magadról?
 - d) Milyen hangnemet használsz véleménynyilvánításkor?
 - e) Általában elfogadják-e a véleményedet?
4. Keressetek közös érdeklődésre számot tartó témát, eseményt, és mondjatok róla

- objektív;
- elfogult;
- elvakult vélemény!

5. Fejtsd ki röviden, mi a különbség az értékelés és a vélemény között!
6. Keressetek közös érdeklődésre számot tartó témát, közös élményt jelentő eseményt vagy műalkotást, és mondjatok róla:
 - véleményt;
 - értékelést!

Az értékeléshez tanárotok is adhat szempontokat, de ti is kereshettek ilyeneket!
7. Kövessetek nyomon egy nyilvános vitát az újságban, rádióban vagy a televízióban! Elemezzétek a vitát az alábbi szempontok alapján!
 - a) Vitaindítót, vagy vitafővezetést alkalmaztak a vitában?
 - b) A vitázó felek tényeket alkalmaztak-e érveként vagy véleményeket?
 - c) A cáfolatok az érvekhez kapcsolódtak-e? Indokolták-e a cáfolatokat?
 - d) Tetteztettek-e érzelmeiktől elferdített közlést?
 - e) Milyen volt a vita hangneme?
 - f) A vitavezető hogyan látta el a szerepét?
 - g) Sikerült-e a vitázó feleknek meggyőzni egymást?
8. A fentiekhez hasonló szempontok alapján elemezzetek egy, az osztályban lefolytatott vitát!
9. Elemezd saját szokásaidat, képességeidet vita során!
 - a) Képes vagy-e tényekkel alátámasztottan érvelni?

- b) Meg tudod-e védeni álláspontodat anélkül, hogy ehhez a hangerődet meg kellene emelned?
- c) Meg tudod-e védeni az álláspontodat felnőttel szemben is, ha igazad van?
- d) Képes vagy-e tapintatosan helyesbíteni, kiigazítani, cáfolni akár felnőttet is?
- e) Képes vagy-e vitaindító, illetve vitafölvezetés készítésére?
- f) Voltál-e már vitavezető? El tudnád-e látni ezt a feladatot?
- g) Vitavezetőként képes lennél-e tapintatosan megvonni a szót akár felnőttől is?

10. Mikor van alkalmaid az iskolában hozzászólásra

- felkészülés után;
- spontán helyzetben?

A hozzászólásnak melyik fajtáját kedveled jobban? Mjért?

11. Figyeld meg, hogyan szólsz hozzá egy kialakult vitához felkészülés után, illetve spontán helyzetben!

- a) Mikor vagy izgatottabb?
- b) Mikor tudsz tömörebben, célratörőbben fogalmazni?
- c) Mikor alkalmazol több töltelékszót?
- d) Mikor használsz több hiányos szerkezetű mondatot?
- e) Mikor élsz több szituálással? („Hát egy ilyen bérelt autóbusszal mennék *oda, abba* a Veszprémbe...”)
- f) Milyen egyéb különbségeket figyeltél meg a kétféle helyzetben létrejött szöveg között?

Tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotásának gyakorlása

1. Ismételjétek át, amit a szóbeli elbeszélésről tanultatok!
2. Válasszatok egy témát, amiről elbeszélést fogtok mondani!

3. Tervezd meg a mondanivalódat! Próbálj változatos időrendet alkalmazni: megpróbálhatod az eseményeket „in medias res” vagy akár visszatekintve, sőt egyes szám első személyben is elmondani. Tervezd meg a szövegfonetikai eszközöket is!

4. Értékelj saját elbeszéléseidet!

- a) Megfelelt-e a műfaj sajátosságainak?
- b) Élményszerűvé tudtad-e tenni mások számára?
- c) Élvezhető volt-e az előadásod?

5. Értékeljétek egymás elbeszéléseit!

6. Válassz ki a tananyagból egy történelmi helyszínt, épületet, földrajzi teret, folyamatot, műalkotást, matematikai algoritmust, irodalmi hőst, történelmi személyt, növényt vagy állatot!

- a) Gyűjts össze kellő mennyiségű információt a választott tárgy, személy, illetve dolog megjelenéséről!
- b) Rendezd el az információkat a leírás műfaji szabályai szerint!
- c) Így előkészítve mondj szóbeli leírást az adott tárgyról, folyamatról, személyről! Törekedj szakszavak alkalmazására!

Az élőbeszéddel azonos időben érvényesülő kommunikációs normákhoz való igazodás gyakorlása

1. Figyeld meg, hogy a különböző szóbeli szövegalkotási feladatok végrehajtásakor hogyan alkalmazod a kommunikációs normákat!

- a) Képes vagy-e külön tervezés és odafigyelés nélkül megfelelő térközt, illetve hangerőt választani?
- b) Képes vagy-e a folyamatos tekintettartásra akár több személylyel is?
- c) Milyen helyzetekben okoz nehézséget neked a tekintettartás?

- d) Tudsz-e alkalmazni a kapcsolattartásban több nem nyelvi formát?
- e) Spontán vagy előre megtervezett helyzetben tudsz könnyebben igazodni a kapcsolatteremtés és -tartás normáihoz?
2. Próbáld meg kijavítani a hiányosságaidat! Figyeld meg a környezetben levő gyerekeket, serdülőket és kamaszokat, milyen kapcsolatteremtő és -tartó formákat ismernek és alkalmaznak! Próbáld meg használni ezek közül azokat, amelyek hozzád is közel állnak!

A szociális szituációhoz és szerephez való igazodás gyakorlása

1. Mit gondolsz, milyen különleges, sajátos viselkedést kíván meg tőled az, hogy
- életkorod szerint serdülő vagy;
 - biológiai nemed férfi vagy nő;
 - önállóságodat tekintve gyerek vagy;
 - az iskolában mint tanuló vagy jelen?
2. A fenti szerepeidből következően
- milyen speciális kapcsolatteremtési normák vonatkoznak rád;
 - milyen sajátos kapcsolattartási normák vonatkoznak rád;
 - a hangerő, térköz, testtartás, alkalomhoz illő ruházat és hajviselet megválasztásában mennyiben vagy különleges helyzetben?

Tájékozódás a beszélés folyamatáról

Készülés a beszélésre (megszólalásra, nyilatkozásra)

1. Próbáld meg tetten érni, hogyan, milyen lépéseken keresztül alkotsz spontán helyzetben szóbeli szöveget! Valószínűleg először egy általános elképzelés születik meg benned arról, miről is akarsz beszélni. Ezt követően megformálsz, kiválasztod a mondatokat, az ezt alkotó szavakat, morfémákat, fonémákat. Mindez a beszéd közben folyamatosan zajlik. Ezt leginkább a beszéd folyamatban tartott kisebb-nagyobb szünetek igazolják, hiszen e rövid szünetek alatt választod ki a következő mondatot s annak szavait, például a megfelelő helyre legjobban illő jelzőt.
- A fentiek alapján a beszédlánc mint kommunikációs folyamat tehát a következő lépésekből áll: a közlésegység globális megszervezése, majd a kódolás (a mondatok stb. kiválasztása). A beszéd folyamatot hezitációs jelenségek szakítják meg. A spontán beszélő nem formálja meg előre a teljes mondatot, hanem lépésről lépésre haladva, „rögtönözve” fogalmaz. A különböző elemek kiválasztása nem azonos időt vesz igénybe. A nyelvtanilag behatárolt, sűrűn használt szerkezet kiválasztása rövidebb ideig tart, mint egy találó jelző beillesztése a szövegbe.
2. Értelmezd a beszélés folyamatáról szóló szövegben szereplő idegen szavakat! Próbáld meg elmondani a beszédlánc egyes elemeit!
3. Próbáld meg tudatosan megfigyelni, valóban így készülsz-e te is a beszélésre!

1. Első osztályos korotok óta rendszeresen végeztek artikulációs gyakorlatokat. Idézzétek fel a beszédhangok képzéséről eddigi tanult ismereteiteket és tapasztalataitokat!
 - a) Milyen szervek vesznek részt a beszédhangok képzésében?
 - b) Minek alapján oszthatjuk fel a beszédhangokat magán- és mássalhangzókra?
 - c) Hogyan csoportosíthatjuk a magánhangzókat?
 - d) Milyen csoportokra oszthatjuk fel a mássalhangzókat?
 - e) Milyen típusú artikulációs gyakorlatokat végeztetek?
2. Hallgassátok meg a következő szöveget, és készítenek hozzá rövid jegyzetet!

„A beszédhangok képzése tanult folyamat. A beszédhangoknak a beszéd közbeni folyamatos ejtése a beszédet alakító izommozgások eredménye. Amikor helyesejtési (artikulációs) gyakorlatokat végeztek, tudatosan figyeltek az egyes beszédhangok helyes képzésére. A spontán beszéd közben erre aligha lennének képesek a folyamat gyorsasága miatt. A beszédhangok helyes ejtése elengedhetetlen ahhoz, hogy a 2. személy megérthesse közleményüket. A folyamat tehát kétirányú: az ejtési (artikulációs) kóddal párhuzamosan létrejön egy ún. akusztikus kód. A 2. személy, aki „dekódolja”, megfejtja a közleményt, a hozzá elérkező hangingerkek alapján felismeri a nyelvi egységeknek azokat a sorozatait, amelyek az 1. személy, a beszélő agyában előzőleg megszülettek. A 2. személy nem elszigetelt hangjelenségeket fog fel, hanem a fonémák, az ebből felépülő szavak, mondatok egészét, sőt a beszélő hangerejét, hangmagasságát, a hangjelenségek időtartamát is.”

3. Figyeld meg tudatosan az artikulációd spontán beszéd közben! Elemezd artikulációs szokásaidat!
 - a) Hogyan képzod a magánhangzókat? Zártabban az átlagosnál, nyíltabban a köznapi ejtésnél? Zavarja-e az artikulációd a 2. személyt abban, hogy megértse beszédedet?
 - b) Hogyan képzod a mássalhangzókat? Van-e olyan mássalhangzó, amelyet nem tudsz a köznapi ejtésnek megfelelően ejteni? Jártál-e gyermekkorodban logopédushoz? Javult-e a beszéded a gyakorlatok segítségével?
 - c) Milyen a beszédleghzésed? Előfordul-e, hogy szó közben fogy el a levegőd?
 - d) Elég hosszú ideig hangoztatod-e a hosszú hangokat a köznapi ejtéshez képest? Hosszabban ejted-e a rövid hangokat, mint a köznapi ejtés normái?
 - e) Hogyan hangsúlyozol a spontán beszédben? Teszel-e minden szó elejére hangsúlyt? Mekkora? Hogyan változik ez, amikor felolvasol?

A beszélés mint referálás

1. Hallgassátok meg a következő szöveget, és készítenek hozzá rövid jegyzetet!

„A beszélés (a kommunikáció) többféle szerepet (funkciót) is betölt. E funkciók nem a közleményben szereplő szavak lexikai jelentésétől függenek, hanem attól, hogy az 1. személy milyen körülmények között, mit üzen velük. Egy egyszerű mondat: *A kutya harap*, többféle funkciót is elláthat. Ha valaki kutyaharapás után, fájdalmában felkiált: *A kutya harap*, akkor *kifejez* valamit. Ha a kapun tábla figyelmeztet: *A kutya harap*, akkor a mondat funkciója *felhívás*.

A beszélés az iskolában leginkább a *tájékoztató* (referenciális) funkciót tölti be. Így van ez akkor is, ha a tanár magyaráz, akkor

is, ha felelsz a tananyagból, akkor is, ha a tankönyveddel vagy kommunikációs kapcsolatban. A tízpercben is többnyire „referálsz”, amikor elmeséled a barátodnak, mi történt tegnap, vagy mire készülsz holnap.

A tájékoztató (referáló) jellegű szövegeknél különösen fontos, hogy tekintettel légy a 2. személy előzetes ismereteire a tárgyról, s hogy gyakori ismétlésekkel élj. Ez utóbbit a redundancia jelenségének hívjuk. Ha egy, a 2. személy által kevésbé ismert jelenségről beszélünk, az új ismereteket tartalmazó részt többször, többféle formában beleszőjük a szövegbe, mondandónkat mintegy koncentrikus (egyre bővülő) körökként építve föl.”

2. Figyeld meg és jellemezd magad a referáló szövegeid tükrében!
 - a) Elég információt tartalmaznak-e közléseid a 2. személy szempontjából baráti beszélgetésekben, órai felelet közben, illetve írásbeli fogalmazásaidban?
 - b) Nem magyarázod-e túl a mondanivalódat?
 - c) Hogyan építed fel a szövegedet? Nem ismételsz-e túl ritkán? Nem ismételsz-e túl gyakran? Melyiket milyen helyzetben követed el? (Például ha a testvérednek magyarázod a leckéjét, nem veszíted-e el a türelmedet, ha egy szóból nem érti meg, amit mondani akartál? Vagy nem emlegeted-e szüleidnek túl gyakran, más-más szövegkörnyezetben annak az edzőcipőnek a jobbnál jobb tulajdonságait, amelyet szeretnél megkapni tőlük?)

*Visszajelzés a beszédflowammattal egy időben:
saját hang belső hallása – más hangjának a hallása*

1. Hallgassátok meg a következő szöveget, és készítsetek hozzá rövid jegyzetet!

„Arról, hogyan észleljük az 1. személy beszédét, már *A beszélés mint artikuláció* címszó alatt is hallhattál. Ezt kiegészítjük még néhány információval. A 2. személy először az alsóbb nyelvi szintek egységeit ismeri fel (elsőként a fonémákat). Ezek azután ugyanolyan nagy egységekké kapcsolódnak össze a folyamatban, mint amelyeket az 1. személy állított össze. A beszéd nyelvi tartalmán kívül a hangokból egyéb információkat is szerezhet a 2. személy: megtudhatja, hogy az 1. személy férfi-e vagy nő, milyen érzelmi állapotban van stb.”

2. Idézzétek föl, amit az emberi hallásról tanultatok!
3. Nemcsak a más által kiadott hangokat halljuk, hanem mindenkinek van egy belső hallása, amellyel saját hangját beszéd közben észleli. Tudósok megállapították, hogy a saját beszéd hallása kb. egy szótaggal késleltetett a beszéléshez képest.
4. Milyen a beszédhangod? Válaszolj az alábbi kérdésekre, majd vedd fel saját hangodat magnetofonra, hallgasd meg a felvételt, és a tapasztalataidat hasonlítsd össze az előzőleg adott válaszaiddal!
 - a) Milyen a hangmagasságod?
 - b) Milyen a hangszíned?
 - c) Mekkora a hangerőd baráti beszélgetés közben?
 - d) Milyen a beszédtempód?

Az élőbeszédhez kapcsolódó kifejezés

1. A beszélt szöveg hangzását, „vokális kód”-ját másodlagos kódnak mondjuk. A szóbeli szövegalkotás során a szövegfonetikai eszközöket megtervezheted, a spontán beszédben erre sokkal kevesebb időd és lehetőség van.

2. Gyűjtsd össze a vokális kód elemeit!
3. Miért játszik olyan fontos szerepet a kommunikációban a vokális kód? Eddigi ismereteid alapján próbálj meg válaszolni!
4. Alkalmas-e a vokális kód a közlemény (üzenet) igazi tartalmának elfedésére? Tudnál-e példát mondani erre?
5. Mi mindent fejezhetünk ki a megfelelő vokális kód megválasztásával? Példákat is mutass be!
6. Értelmezd a következő fogalmakat: mimika, gesztus, tekintet, testtartás!
7. Milyen szerepet tölthetnek be ezek az eszközök az élőbeszédben? Az eddigi ismereteid alapján próbálj meg rövid szövegben válaszolni a kérdésre!
8. Figyeld meg magad, mennyire tudsz bánni az élőbeszédhez kapcsolódó kifejezési eszközökkel: a vokális kóddal, mimikáddal, gesztusaiddal, tekinteteddel, testtartásoddal!
 - a) Hogyan bánsz ezekkel az eszközökkel spontán beszéd közben? Ha megfogalmaztad magadról az állításaidat, kérdezd meg egy közeli barátodat, ő hogy lát téged!
 - b) Hogyan bánsz ezekkel az eszközökkel, ha előre megtervezheted őket? Végre tudod-e hajtani, amit tervezel?
 - c) Mit gondolsz, sikeresen tudsz-e kommunikálni? Miben látod ennek okát?

(Megjegyzés: A mások meghallgatása, a hallgató-befogadó szerep gyakoroltatására vonatkozólag lásd a *Tanítási programot*.)

A STÍLUS TANÍTÁSA

FOGALOMRÓL FOGALOMRA A STILISZTIKA ÚTJAIN

A stílusról, a stílust vizsgáló stilisztikáról

1. Keressétek meg a könyvtárban az *Antológia a felszabadulás utáni magyar irodalomból* című kötetet! Illyés Gyula írói hitvallásának szép megnyilvánulásait olvashatjátok a *Magyar beszéd* további részeiben *Kenyértörés*, *Hazai szavak* címmel. Olvassátok el ezeket az írásműveket!
 - a) Mit üzennek a történetek a ma olvasójának?
 - b) Melyik kifejezésekkel bővítitek a stílusotokat? Indokoljátok meg válaszaitokat!
2. Fónagy Iván *A stílus hírértéke* című tanulmányából kigyűjtöttük a stílus fogalmával kapcsolatos gondolatokat. Olvassátok el a meghatározásokat!

(...) A stílus *díszítő elem*, a nyelv *művészi alkalmazása*. A stílus a nyelvi aktusban vagy más alkotásban jelenlevő *egyéni mozzanatok* összessége, maga az *ember*. A stílus az egyéni és az általános szintézise. A stílus a mű *egysége* és *egyéniisége*. A stílus *választás* eredménye. A stílus valamilyen többletet visz bele a beszédbe, írásba. A stílus nyelvi jelenségek sajátos *eloszlása*. A stílus a cselekvés, az alkotás, a *kifejezés módja*. (...)

Szépirodalmi és köznyelvi példákkal igazoljátok, hogy mit értetek a *stílus* fogalmán!
3. Keressétek meg a könyvtárban R. Molnár Emma–Vass László *Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához* című

könyvét! A kötetet mi is haszonnal forgattuk *A stílus* című tankönyvetek megírásakor, szerkesztésekor.

- a) Gyűjtsétek össze a *Stilisztikai ábécé* . . . könyvészeti adatait!
 - b) Válasszatok ki két-három fogalmat! Ezek meghatározásait és példáit vessétek egybe a hasonlóságok és a különbségek alapján! Fogalmazzátok meg a tanulságokat!
 - c) Emeljetek ki négy-öt fogalmat a stilisztikai formák közül a tankönyv felhasználásával, majd gyűjtsétek szépirodalmi és köznyelvi példákat!
4. Játékos, gyakorlati stilisztikát kínál az érdeklődőknek Hernádi Sándor *Stílusiskola* című könyvében. A stílusjátékokat bemutató szövegekkel ti is megismerkedhettek, ha kikölcsozitek a könyvtárból a kötetet. A stílusműveletek miatt ajánljuk figyelmetekbe *A törlés* és a *Stílushántás* című fejezeteket. A lényegretörő szövegértelmezés után készítsétek kiselőadást, amelyben tanulmányozásra ajánljátok Hernádi Sándor munkáját!
5. *A stílusérték: többletjelentés?* A kérdés megválaszolásához:
- a) Vegyétek figyelembe, hogy az egyéni alkotású szavak motiváltsága összefügg az adott szó jelentésével, hangulatával! Gyűjtsétek ennek igazolására példákat!
 - b) Kölcsonózzétek ki a könyvtárból a *Nyelvédesanyánk* című kötetet! Használjátok fel a válaszadáshoz (vagy beszámolóhoz)
Sütő András: *Cupp*,
Iszlai Zoltán: *Háromnegyed sziget*,
Kosztolányi Dezső: *Láftojás*,
Gyermeknyelv,
Fogalmazás című írásait!
6. Gyűjtsétek össze a *megy*, *beszél*, *nevet* igék egyikének szinonimáit!

- a) Használjátok a *Magyar szinonimaszótárt*! Milyen stílusértéke van az egyes kifejezéseknek a különböző stílushelyzetekben?
- b) Csoportosítsátok a szavakat annak alapján, hogy milyen kommunikációs helyzetbe illeszthetőek!

7. O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című szólásgyűjteményét nyelvünk kincsesházának is tekintjük.

- a) Keressetek *bizalmas*, *tréfás*, *népies* stílusárnyalatú szólást!
- b) Ismertessetek egyet-egyét gyűjtéseitekből, majd elemezzétek ezeket a stílusárnyalat szempontjából!

8. Stilisztikai tanulmányaitok felhasználásával vessétek egybe Ady Endre *A grófi szérűn* és Nagy László *Tűz* című versét!

9. Stilisztikai szempontok alapján végezzétek el a párhuzamos versértelmezést!

Juhász Gyula: *Magyar nyár 1918*

József Attila: *Nyár*

10. Tanulmányozzátok Radnóti Miklós *Éjszaka* című művét! A stilisztikai szempontú versértelmezéshez ezeket a szempontokat ajánljuk:

- a művészi hatás forrásai,
- a képszerűség stíluseszközei,
- összetett költői képek.

11. Ismerkedjétek meg Kosztolányi Dezső *Költő a huszadik században* című versével! A műértelmezés szempontjainak ajánljuk:

- a gondolat elemei a képsorok mögött;
- a képszerű kifejezés eszközei és többletjelentésük;
- a hangulat és a lelkitartalom Kosztolányi művében;
- a stílusmeghatározó tényezők szerepe a *Költő a huszadik században* című versben.

12. Irodalomkönyvek közül néhány ismert Weöres Sándor-verset a *Magyar etűdökből*.
- Stilisztikai szempontú elemzéshez válasszatok egy alkotást! Egy-két bekezdésnyi szövegben vázoljátok fel, hogy miért ezt a művet választottátok!
 - Részletes kiselőadásban mutassátok be a választott Weöres Sándor-mű stilisztikai értékeit!
13. Keressétek meg irodalomkönyvekben Nemes Nagy Ágnes *Fák* című versét!
- Olvassátok el a művet! A vers stilisztikai gazdagságáról készítenek jegyzetet!
 - Milyen üzenetet hordoz számotokra ez a három mondategészből álló költemény?
 - Hasonlítsátok össze egy számotokra stílusértékei, stílushatása alapján fontos verssel a *téma és a kifejezőeszközök kapcsolódása* szempontjából!
14. Az irodalomkönyvekben bizonyára találtatok olyan prózát, prózarészletet, amelynek a stílusértékeiről, stilisztikai formáinak többletjelentéséről szívesen, szemléletformáló szándékkal tudtok beszélni. Kiselőadásotokban részletesen indokoljátok meg választásotok okát!
15. Az ismeretlen szerzőjű költészet számotokra sok információt tartalmazó műfajából idézzetek két-három szemelvényt! Mutassátok be ezeket a stílusmeghatározó tényezők (jegyek) alapján!
16. *A szépirodalom is kommunikáció.*
Igazoljátok a saját álláspontotoknak megfelelően az előbbi tételmondat valóságos tartalmát! Hasznosítsátok mind a szépirodalmi, mind a stilisztikai tanulmányaitokat!

17. Stilisztikai és szövegtani tudásotokat mozgósítva értelmezzétek ezeket a műveket!

Mihálka György

A kaktusz

Mama nagyon szereti a virágokat.
Minden szoba tele van velük.
Beletenyerelem egy kaktuszba.
Azóta kesztyűben járok.
Este mama veszekedni kezdett,
hogy ki nyírta meg a kaktuszt.
Úgy döntöttem, hogy hirtelen
álmos lettem, és mennem kell
aludni.

Mihálka György

Szobafogság

Szobafogságon vagyok.
Igenis megvertem!
Dühömben kardot meg pisztolyt
rajzoltam.
Olyan lassan telik az idő!
Másnap azt mondtam neki,
béküljünk ki.
Ő is szobafogságon volt.
Nyelvet nyújtott rám,
és idiótának nevezett.
Megint szobafogságon vagyok.

A stílusfajták és szövegtípusok

1. Könyvtárhasználati ismereteitek segítségével gyűjtsetek irodalmi példákat a stílusfajtákra!
2. Igazoljátok, hogy a megismert stílusfajták fejlesztik nyelvi és nem nyelvi kommunikációs képességünket is! A tankönyv magyarázó szövegeit (is) vegyétek figyelembe, amikor kifejtitek a véleményeket!
3. Vizsgáljátok meg legkedvesebb napilapotok hétvégi mellékletet is tartalmazó számát a stílusfajták szemszögéből!
4. Készítsetek címjegyzéket olyan olvasmányélményeitekből, amelyek alkalmasak a különböző stílusfajták és stílusárnyalatok szemléltetésére! Fűzzetek magyarázó szöveget a címjegyzékekhez!
5. Állapítsátok meg ezekről a szemelvényekről, hogy melyik stílusrétegbe sorolhatóak!

A)

Az emberek élnek, lélegzenek és beszélnek. Életünk egyik fontos tevékenysége – pusztán külső szemléletre is – az, hogy gondolatainkat, érzelmeinket szavakkal közöljük, hogy mások gondolataira, érzéseire figyelünk, azokat a nyelv közege által fölfogjuk, megértjük. Attól a pillanattól fogva, hogy a világra születünk, mindaddig, míg meg nem halunk, beszélünk. Megsemmisülésünknek jellegzetes ismertetője nemcsak az, hogy elsápadunk, hogy meghidegülünk, hanem az is, hogy elhallgatunk. A halott és halál „néma”. Viszont az élő és élet hangos. Bölcsőnktől kezdve korporsónk zártáig hangok és szavak miriádjai zümmögnek körülötünk. Még álmunkban is azokkal bíbelődünk. Sőt, ha hallgatunk, akkor se vesztegelnek bennünk tétlenül a szavak. Állandóan ott libegnek ezek öntudatunk mélyén vagy öntudatunk felületén,

hogy kifejezzék lelki élményeinket. Ilyenkor a belső – nem hallható – nyelv működik bennünk. (1)

B)

— De szép kis kendő!

— Én varrtam.

A kendő szélén kis ákombákom, düledező, remegő kis cifraságok.

— Nekem adnád?

— Majd varrok szebbet...

— Nem. Ezt!

— De meg ne lássa senki! (2)

C)

Fontos, hogy olvasási technikánk olyan szintű legyen, hogy egy-egy gondolati egységet, szólamot pillanatok alatt, nehézség nélkül áttekintsünk. A mondatolvasás bravúros fokát kell elérnünk csupán. Rendszeres gyakorlás eredménye lehet az, hogy jó légzés-technikával, tiszta hangzójéjtéssel, ritmushiba nélkül olvassunk már az első próbálkozásakor.

Ugyanakkor tudnunk kell figyelni még a magyar nyelv hangsúly-és hanglejtésszabályainak betartására is, valamint a modulációk (beszédváltások) alkalmazására, amelyek mindig a szöveg tartalmától függenek.

Ilyen eredményt azonban csak akkor érhetünk el, ha már a beszéd-technikai gyakorlatok teljes mértékben automatizálódtak. (3)

D)

... Én nem akarok se lángkorbáccsal, se lángostorral végigverni azokon, akik így pusztítják nyelvünket. De azért önökhöz fordulok, hölgyeim és uraim, magyar színésznők és színészek. Bizonyára tudják, milyen fontos minden mozdulatuk és szavuk. Önök tanítják meg a közönséget nemcsak mozogni és csókolózni, ha-

nem beszélni is. Kérem tehát, tegyék tudatossá magukban ezt a hibát, mely önkéntelenül is ránk ragad, s ezután kétszeresen ügyeljenek, hogy mindig magyarán beszéljenek. Künn az utcán és a családokban járvány dúl, hangsúlyjárvány. Ki fogunk belőle lábalni. De a színház legyen kórház, ahol meggyógyul a sínylődő nyelv, ne pedig a fertőzött új telepe és betegágya.

Igaz hívük és harcostársuk:

Kosztolányi Dezső

Új Idő, 1928. december 2. (4)

E)

Képzelt képzeletteddel képzelem,
hogy idegondolsz, kedves, mialatt
gyors kerék visz: sóvár magányomat
hívja magányod, együtt vagy velem,
ahogy veled én, és ahogy nekem
vigaszt csak képzelt jelenléted ad,
fájdalmad fájdalmamban érzi csak
enyhülni szorítását szíveden.
Képzelt képzeletteddel képzelem,
hogy együtt vagyunk: az enyém kevés
volna, magában, míg így, szüntelen
kettőződve, mint tündér repesés
hoz-vez-cserél s egyszerre két helyen
egymásba zárva tart a szerelem. (5)

(Megjegyzés: A fenti szemelvények forrása: dr. Stollár Jánosné *A hivatásos beszéd hangtechnikája* című könyve. A kötetet a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola adta ki 1991-ben. A következő műveket, illetőleg részleteket idéztük:

- A) Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek. A világ nyelve* (Részlet)
B) Fekete István: *Ilona*

- C) Dr. Stollár Jánosné: *Szöveggyűjtemény az olvasás, hangsúly, hanglejtés, modulációk begyakorlására*
D) Kosztolányi Dezső: *Nyílt levél a magyar színészekhez!* (Részlet)
E) Szabó Lőrinc: *Képzelt képzeletteddel*. In: *A huszonhatodik év*

6. A 5. feladat keretében öt szemelvényt olvashattok. A művek gondos tanulmányozása után azokra a stílusrétegekre keressetek példákat, amelyekre a fentiekben nem volt szemelvény!
7. Mondjátok el, hogy az 5. és a 6. feladat szemelvényeiben miképpen érvényesülnek a vonatkozó stílusfajták, stílusrétegek sajátosságai!
8. Könyvek kötik össze a világot.
Földrészeket hoz egy könyv közel.
És ha futni vágyunk a világból,
Tőle csak a könyv szakíthat el.

Falu Tamás gondolatai nyomán köszöntések a könyv ünnepét!
Írjatok ünnepi megnyitót!

9. Keressetek jellemző példákat a közéleti szóbeliség fajtáinak szemléltetésére! Ezek: *társalgás, felszólalás, előadás, szónoki beszéd, beszélgetés, beszámoló, kerekasztal-beszélgetés, vita*. Elemzéssel mutassátok ki, hogy az egyes beszédfajták milyen jellemző vonásai találhatók meg, és ezek hogyan érvényesülnek?
10. Elemezzétek legkedvesebb tankönyvetek néhány fejezetének szakszövegét a tudományos stílusról tanultak felhasználásával!
11. Bizonyára van olyan taneszközötök, amelyik kevésbé, illetőleg nem nyerte el a tetszésedet. Szerintetek mi ennek az oka? Gon-

dolataitokat a tudományos stílus jellemző jegyeinek alkalmazásával fejtsétek ki!

12. Próbálkozzatok meg egy *stílusparódia* készítésével!

- a) Tekintsétek át ezeket a fogalmakat, fogalommeghatározásokat! (Forrás: az *Új magyar lexikon* 5., 6. kötete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.)

stílus (gör.-lat.): általában sajátos kifejezési mód, kifejezési eljárások, eszközök összessége: valakinek magatartásában megnyilatkozó szokás, mód, modor.

paródia (gör.): valamely irodalmi mű, v. művészeti alkotás tréfás utánzata. Szemben a *travesztiával* az utánzott mű hangnemében valamely más, többnyire jelentéktlenebb tárgyat ad elő, s így a túlzás eszközével teszi nevetségessé a szóban forgó mű hibáit, s emeli ki stílusának jellegzetességeit. Kiváló magyar képviselője volt Karinthy Frigyes (*Így írtok ti*).

travesztia (lat. 'át+öltöztet' szóból): komoly irodalmi mű tréfás utánzata. Komikumának alapja a *paródiával* ellentétben az, hogy az eredeti mű (leggyakrabban hősi eposz) fenséges tárgyát kisszerű, humoros hangnemben mondja el. Híres a magyar irodalomban Csokonai Vitéz Mihály *Békaegérharc* című komikus eposza.

- b) Állapítsátok meg a fentiek alapján, hogy mi a *stílusparódia*!
- c) Válasszatok egy számotokra tanulságos témát! (Lehet a mindennapi életből vett helyzet is.) Szerkesszétek meg a szövegművet *stílusparódiaként*! (Ne feledjétek: tréfás utánzat készítése a tennivalótok!)

13. Az egyén hétköznapijában állandóan jelen van a politikai élet a maga jellemző *mozgalmi zsargonjával*.

- a) Igaz-e ez az állítás? Gyűjtsetek példákat napjaink mozgalmi zsargonjából!
- b) Hogyan lehet fellépni a stílus eszközeivel az elburjánzó mozgalmi nyelv ellen? Vitaindító kiselőadás keretében fejtsétek ki véleményeteket!

14. Gyűjtsetek olyan irodalmi alkotásokat, amelyek felhasználják az *argót*! Beszéljétek ennek a stilisztikai többletéről!

15. Hallgassatok meg néhány országgyűlési felszólalást! Ismertessétek ezek stilisztikai sajátosságait!

16. Milyen rovatok vannak egy napilapnak? Ismertessétek a rovatok stilisztikai jellemzőit!

17. Írjatok beadványt az önkormányzathoz valamilyen ügy elintézésére (pl.: egy munka vállalása, egy új vállalkozás indításához támogatás igénylése)!

18. Hogyan adnátok elő az ingatlankezelő hivatalos helyiségében valamely panaszotokat (pl.: a beázott mennyezet helyrehozásának kérése)?

19. tarlóhántás, felszíni fejtés, siló, víznyelő, vontató, végszó, váját

- a) Tanulmányozzátok ezeket a szavakat, kifejezéseket mind a köznyelvi, mind a tudományos szövegtípus jegyei ismeretében!
- b) Miért tekinthetjük szinte köznyelvinek a fenti példákat?
- c) Van-e a szakkifejezéseknek (terminus technicus) stílusértékük? Bizonyítsátok állításotokat!

20. Ismertessétek egy munkafolyamatot vagy eljárást! A hallgatóság előtt nem eléggé ismert fogalmak megvilágítására, megértetésére különös gondot fordítsatok!

21. Keressétek meg Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című elbeszélésének azon részleteit, amelyekben az anya a kisfiával beszélget!
- Milyen a beszédpartnerek beszédstílusa?
 - A stílusfajtákról tanultak felhasználásával elemeztétek a dialógusrészleteket!
22. Ti hogyan beszéltek
- találkozáskor;
 - búcsúzáskor;
 - örömteli pillanatokban;
 - a kudarc idején?
23. Éltetek-e már meg olyan helyzetet, amikor az úgynevezett fölösleges harmadik jelen volt? A stílusfajták és a stílusárnyalatok alkalmazásával adjátok a tudtára az illetőnek, hogy a jelenléte ... (nem kívánatos; felesleges; terhes; kellemetlen stb.) Az udvariasságról, a jólneveltségről most se feledkeztek meg!

STÍLUSTÖRTÉNETI KISTÜKÖR

Stilisztika és stílustörténet

- Ismertessétek beszámoló formájában a stílusfejlődés törvényeit!
- A korstílusok életében miért nem vonhatók meg pontos határok? Vessétek egybe észrevételeiteket, gondolataitokat beszélgetés keretében!
- Nevezzétek meg a stílus fejlődéstörténetében eddig feltárt korszakhatár-teremtő tényezőket!
- Szerkesszettek kiselőadást a *stílus*, a *stilisztika* és a *stílustörténet* fogalmak kapcsolatáról!

- Gyűjtsetek jellemző példákat ezekhez a stílustörténeti korszakokhoz:
 - az első szövegemlékek;
 - az első nyomtatványok;
 - a magyar nyelvű személyes líra megteremtőjének, *Balassi Bálint*nak a jelentősége;
 - a protestáns biblikus-zsoltáros stílus;
 - a reformáció szerepe anyanyelvünk életében;
 - a barokkhoz vezető út, a barokk kiteljesedése és továbbélése.
- V. Kovács Sándor olvasókönyvet állított össze a régi magyar műveltségről. Kölcsonnézetek ki a kötetet a könyvtárból, majd jellemeztétek a szövegeket a korstílusok szempontjából!
- V. Kovács Sándor és Kulin Ferenc *Magyar felvilágosodás* címmel irodalmi olvasókönyvet szerkesztett.
 - Jelöljétek ki megfigyelési szempontokat ennek a stílustörténeti korszaknak a bemutatására!
 - Keressétek példákat a fenti szöveggyűjteményből a kijelölt szempontjaitok igazolására!
- Tegyétek próbára egymás tudását, valamint megfigyelő- és elemzőképességét! A felvilágosodást és a reformkort átfogó stílusfejlődési irányzatok képviselőitől gyűjtsetek idézeteket! Olvassátok fel ezeket egymásnak, majd a jellemző jegyek felismerése után nevezzétek meg az alkotókat!
- Bizonyára szívesen emlékeztek vissza egy-egy szép és példa értékű költői-írói gondolatra, amelyek ebből a stíluskorszakból valók.
 - Mutassátok be ezeket az idézeteket! Indokoljátok meg, vajon miért fontosak számotokra!

b) Gyűjteményeteket bővítsétek az előző stílustörténeti szakaszok néhány értékes darabjával, majd fejlesszétek tovább a következő időszakok jelentősebb gondolataival! (A szerkesztés ritmusára is gondoljatok!)

10. Vessétek egybe ezeket az idézeteket a népiesség sokféle változáról tanultakkal!

Ó csárda! becsesebb nálam te szegleted!
Béfogadsz, negyven is sokszor a vendéged,
Jobb szállásom vagyon nékem temeltetted,
Szükségben nyugovást király is lel benned. (...)
(Orczy Lőrinc: *A bugaci csárdának tiszteletére*)

(...) Fakép maradsz, ha elveted, s csak az vagy, aki voltál!
Rút, ami rút ezekkel is. Szép, ami szép, csak úgy is,
Ha szerfelett nem ékesül. Bársony nyereg számaron
Az éktelen csinosgatás. – Kerek beszéd s igaz szó,
Hiába ferdik a rigó, nem lesz belőle hattyú.
(Földi János: *Idegen szépség*)

Ez a csárda nevezetes,
Gólya jár rá, nagy kelepes.
Ha én gólyamadár volnék,
Ilyen házra nem is szállnék.

Kidőlt, bedőlt az oldala,
Bele jár az istennyila,
A forgószelel dúdol rajta,
Boszorkánytánc van alatta. (...)
(Vörösmarty Mihály: *Puszta csárda*)

(...) Csárda, eldőlt csárda, még mikor tebenned
Utasok vigadtak, utasok pihentek!
Fölepít tégedet újra képzeletem,
S vendégidet színről-színre szemlélhetem:
Itt görcsös botjával egy vándorlólegény,
Ott zsíros subában egy pár szegénylegény,
Itt hosszú szakállal egy üveges zsidó,
Amott egy drótostót a több ilyen borozó. (...)

(Petőfi Sándor: *A csárda romjai*)

11. Mit tudtok elmondani stilisztikai ismereteitek birtokában erről a regényrészletről?

(...) Csendesen haladt Abafi az éji sötétben; a roppant egyház szeszélyes tornyának árnya széles reszkető vonalban olvadt keresztül az egész tér hosszán: magasról bámult le az éj királynéja, fénylő udvarának seregéből a komoly hadi tekintetű városra s ezüst párázati átömlendeztek a gót torony faragásain, dicskoszorút ívezve körülök. Minden utca néma s néptelen volt; csak azon esti nesz, mely suhan a légen keresztül az eolhárfa elhaló hangjaiként, enyelgett az Abafi halló érzékével. (...)

(Jósika Miklós: *Abafi*)

12. Szabó Zoltán *Kis magyar stílustörténet* című összegező munkájában ezt olvashatjuk: „Az almanachstílus keresett és mesterkél, lágy és finomkodó, de egyben választékos és csiszolt is.” Az idézésbe foglaltakat és stílustörténeti tanulmányaitokat felhasználva vizsgáljátok meg ezt a verset!

Volnék bár hegyeken lebegő szél, messze röpnél,
Messze, hol érzelmim kínja nem érne utol.
Volnék bérci patak, lerohannék sziklatetőkről,
S eltűnnék a nagy tengerek árja közé.

Lomb vagyok, a szerelem szép fáján hervadozó lomb,
Mellyet hűtlenség játszi fuvalma letört.
Míg lebeg a hegyi szél s lezuhog vigan a patak árja,
Száradok én; a bú lassu halállal emészt.

(Bajza József: *Emma*)

13. Végezzetek könyvtári kutatómunkát!

- A Stílustörténeti kistükör* 3. részében megnevezett költők, írók műveiből gyűjtsetek szemelvényeket!
- Használjátok fel ezeket az idézeteket beszámolóitokban, kiselőadásaitokban!

14. Vessétek egybe a következő műveket, mutassatok rá a stílusjegyek különbségeire!

Petőfi Sándor: *A négyökrös szekér*
Vajda János: *A legszebbnek*

15. „...azt hiszem, hogy amely népnek nem volt, nincsen gazdag népköltészete, annak nem lesz önálló nemzeti költészete.”
(Arany János)

- Értelmezzétek a fenti gondolatokat!
- Vessétek egybe Arany János megállapítását eddigi stílustörténeti tanulmányaitokkal!
- Kiselőadásban szóljatok arról, milyen összefüggést fedeztek fel népköltészetünk (ismeretlen szerzőjű költészetünk) és nemzeti költészetünk között?

16. Végezzetek elemző-összehasonlító munkát!

- Olvassátok el Szabolcska Mihály *Emlék* című versét! (*Hét évszázad magyar versei*, II. kötet.) Stílustörténeti szempontból vizsgáljátok meg!

- A magyar irodalom története* IV. kötetében tanulmányozhatjátok a költőről szóló fejtegetést. Készítsetek vázlatot, feljegyzést!
- Saját meglátásaitokat hasonlítsátok össze a szócikkben olvasottakkal!

17. Szabó Zoltán *A preszimbolizmus* című írását megtaláljátok a *Kis magyar stílustörténetben*.

- Olvassátok el ezt a fejezetet! Jelöljétek a számotokra hírértékű kifejezéseket!
- Készítsetek felelettertvet a tanulmány ismertetésére!
- Kiselőadásban számoljatok be a preszimbolizmus létrejöttéről, fejlődéséről, hatásáról!

18. *A Korszakok és stílusfejlődési irányzatok* táblázat segítségével szerkesszetek felelettertvet a *Stílustörténeti kistükör* 4. fejezetében olvasottakról!

19. Válasszatok egy-egy fejlődési tendenciát, s gyűjtsetek újabb példákat a kifejezésformák elemzéséhez s értékeléséhez!

20. Könyvtári kutatómunkátokat terjesszétek ki *A Nyugat újtásától napjainkig* elnevezésű stílustörténeti időszakra is! Keressetek újabb költői, írói gondolatokat a tanulmányozott stílusfejlődési irányzatokhoz!

21. Stílustörténeti szempontból miben fejeződik ki az, hogy „*Ady Endre küldetéses költő volt*”?

22. Egyéni stílusát a szimbolizmus jegyeivel színezte *Kaffka Margit* és *Tóth Árpád* is. Igazoljátok egy-egy versük elemzésével, értékelésével előbbi megállapításunkat!

23. A *Nyugat* egyik újtó stílusa volt a szecesszió.

- a) A szecesszióról tanultakat felhasználva vizsgáljátok meg Kosztolányi Dezső *Sakkmatt* című novelláját! Készítsetek felelettert!
- b) Vessétek egybe a szecesszió stílusirányzatról olvasottakat a Kosztolányi-művel! Érveiteket, állításaitokat bizonyítsátok tényekkel, adatokkal, összefüggésekkel!

24. Csaknem száz elbeszélésből áll Krúdy Gyula *Pókhálós palackok* című kötete.

- a) Ismerkedjétek meg ezzel a gyűjteménnyel!
- b) Válasszatok belőle stíluselemzésre egy művet!

25. Olvassátok el Szabó Zoltán *Kis magyar stílustörténet* című kötetében az „Ady szimbolizmusá”-t bemutató tanulmányt!

- a) Dolgozzátok fel a szakcikket! Készítsetek felelettert!
- b) Ady-idézetekben bővelkedő előadásban számoljátok be gyűjtő-, elemző munkátokról!

26. Kiselőadás keretében fejtsétek ki, hogy milyen szerepet játszott *Kassák Lajos* a magyar avantgárd mozgalomban! Ne feledkezsetek el találó és helytálló idézetek alkalmazásáról se!

27. Mely stílusvonásokat ismertek fel Juhász Ferenc: *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb* című költeményében!

28. Vizsgáljátok meg a hanghatás szempontjából a következő verseket!

Áprily Lajos: *Március*

Tóth Árpád: *Áprilisi capriccio*

29. Beszéljétek mai költői nyelvünk alakulásáról!

- a) Tanulmányozzátok a tankönyv problémakifejtő szövegét!
- b) Gyűjtsetek megfelelő szemelvényeket is a kiselőadásotokhoz!

ÚJ TÁJÉKOZÓDÁSI LEHETŐSÉGEKRŐL

Tájékozódás a szépirodalmi, valamint a tudományos nyelv, illetve stílus lexikográfiai feldolgozásának lehetőségeiről

1. Hasonlítsátok össze néhány szócikket ezekből az írói szótárakból!
Juhász Gyula költői nyelvének szótára
Petőfi Sándor életművének szókészlete
2. Vessétek egybe az előbbi feladatban megnevezett írói szótárakat!
 - a) Teljes vagy részleges szótárakkal van-e dolgunk?
 - b) Melyek voltak a szótárszerkesztői célok?
 - c) Tanulmányozzátok két-három kulcsszót is a stilisztikai minősítés szerint! Megállapításaitokat vitassátok meg!
3. Nézzetek utána, mikor, milyen alkalomból jelent meg a legújabb írói szótár? Készítsetek róla rövid, lényegre törő ismertetést!
4. „Egy költő kulcsszavainak jegyzéke titkos információkat tartalmaz, úgy fogható föl, mint a költő hagyatékából előkerült töredékes vallomás” – olvasható egyik nyelvészünk, *Fónagy Iván* tanulmányában.
 - a) Mely kifejezéseket nevezhetjük kulcsszavaknak?
 - b) Vizsgáljátok meg két-három kulcsszót a rendelkezésekre álló írói szótárak felhasználásával!
 - c) Módosul-e a kulcsszavak jelentése, ha kiemeljük őket pl. hangsúlyozással a szövegek környezetükből? Válaszaitokat vitassátok meg!

5. A nyelv szavait átértelmezi, jelentésüket gazdagíthatja a költői szöveg. A szavakat valóságvonatkozásukból írónk, költőink kiemelhetik, újjávarázsolhatják. Izgalmas példák lehetnek a műfordítások az olvasó számára, s milyen izgalmas lehet egy műfordítás az író vagy a költő számára!

Az Újvidéken megjelenő *Híd* című irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat szerkesztősége 1987 februárjában azzal a kéréssel fordult az akkori Jugoszlávia magyar költőihöz, hogy vállalkozzanak egy szerb népi románc magyar nyelvű tolmácsolására. 17 jugoszláviai magyar költő 21 fordításváltozatban el is készítette az ismeretlen szerzőjű költészetből való gyűjtés művészi tolmácsolását.

Nagy László *Szép lány arat* címmel 1969-ben már megjelentette ezt a művet a *Babérfák* kötetben.

- a) Olvassátok el a 21 fordításból a következőket!

A juhász meg a leány

Aratott egy szépséges leányka,
keze arany, ezüst a sarlója.
Mikor már úgy fele nap is eltelt,
a szép leányka énekelni kezdett:
„Aki az én kévéim kötözné –
annak adnám az én fehér arcom.
Aki nekem hűs vizecskét hozna –
annak adnám az én bogárszemem.
Aki pedig szárnyéket csinálna –
annak váltig hű kedvese lennék.”
Azt gondolja, senki nem is hallja;
hallotta biz juhok közt a juhász:
szálas sással kévéit kötözte,
szárnyéket font, mogyorófa ágát,
s hozott neki azt is, hűs vizecskét;

mondta hát a szépséges leánynak:
„Add meg, te lány, amit megígértél!”
De hát a lány hamisacska volt ám,
éppen ezért így felelt amannak:
„Juhászlegény, menjél az utadra!
Kévéim ha be is kötözgetted –
a te nyájad legelész a tarlón.
Hogyha nekem hűs vizecskét hoztál –
Hát magad is jó hideget ittál.
Hogyha nekem szárnyéket csináltál –
árnyékában te is megpihentél.”

(*Fehér Ferenc fordítása*)

A bojtár meg a lányka

Érett kalászt aratott a lányka,
fűrge kézzel, ezüstös sarlóval.
Mikor a nap ért már delelőre,
sóhajtozni kezdett a lányka:
„Aki az én kévéim bekötné,
annak adnám hófehér orcámat.
Aki nékem forrásvizet hozna,
arra vetném éjszín szemeimet,
Aki engem árnyékkal vigyázna,
azt a legényt mindig hűn szeretném.”
Azt hihette, senki meg sem hallja,
bojtárlegény mégis kihallgatta.
A kévéket gyékénnyel kötötte,
friss vizet is hozott a forrásból,
árnyékra lelt mogyoróbokorban,
majd így szólt az éjszemű leányhoz:
„Most teljesítsd, amit megígértél!”
Ámde szavakész volt a leányka,
rátermetten felelt a legénynek:

„Jól tennéd, ha dolgod után néznél,
mert amíg a kévéim kötözted,
birkanyájad lelegette tarlóm;
hogya nékem forrásvizet hoztál,
bojtárlegény, magad sem szomjajztál;
igaz, nekem árnyékot találtál,
ám alatta te is meghúzódta!”

(Kontra Ferenc fordítása)

- b) Hasonlítsátok össze a műfordításokat!
- Keressetek példákat a művészi stílus zenei és képi eszközeire, alakzataira!
 - Értelmezzétek a gyűjtött stílus eszközöket mondatkörnyezetükben, illetőleg a szövegegészben a stílusminőségüknek megfelelően!
 - Találtatok-e szinonimákat? Elemezzétek ezeket is az előzőekhez hasonlóan!
 - Vessétek egybe a mondatszerkezeteket! Szóljatok stilisztikai többletjelentésükről!
 - Válasszatok ki egy-egy mondatot, és állapítsátok meg, hogy a két költő megfogalmazási módja közül melyiket tartjátok olvasói benyomásaitok alapján stilisztikailag a leghatásosabbnak!
6. Ismertek-e olyan szépirodalmi alkotásokat napjainkból, amelyekben a régies és nyelvjárási nyelvi elemek stílushatása biztosítja stilisztikai vonatkozásban a művészi többletet? Számoljatok be ezekről az olvasmányaitokról!
7. Mondjátok el, melyik probléma, illetőleg témarészlet volt számotokra a legérdekesebb stilisztikai tanulmányaitok idején! Gondolataitok fejtegetése közben a vitatható részletekről is szóljatok! Beszéljete a korrekcióról (helyesbítés, pontosítás stb.) is!

A FOGALMAZÁS TANÍTÁSA

A fogalmazás segédműveleteinek gyakorlása

1. a) Gyűjts rövidebb ismeretterjesztő szövegeket (*Süni, A Természet Világa, Deltácska* stb.)
b) Készíts jegyzetet a szövegről! A jegyzettedben szerepeljenek a szöveg tételmondatai, a legfontosabb tények, adatok, összefüggések!
c) Az elkészült jegyzeted segítségével alkoss félreproduktív szöveget
— informatív;
— társalgási stílusban!
2. a) Gyűjts a nyelvről, a nyelvhasználatról szóló szövegeket!
b) Készíts jegyzetet a szövegről! A jegyzettedben szerepeljenek a szöveg tételmondatai, a legfontosabb tények, adatok, összefüggések!
c) Az elkészült jegyzeted segítségével alkoss félreproduktív szöveget
— informatív;
— társalgási stílusban!
3. a) Gyűjts rövid cikket újságokból, folyóiratokból!
b) Készíts jegyzetet a szövegről! A jegyzettedben szerepeljenek a szöveg tételmondatai, a legfontosabb tények, adatok, összefüggések!
c) Az elkészült jegyzeted segítségével alkoss félreproduktív szöveget
— informatív;
— társalgási stílusban!

4. Készíts vázlatot az alábbi témák kifejtéséhez! (A szöveg műfaját zárójelben megadjuk.) Alkoss félreproduktív szöveget szóban a témáról! Készíts írásos szöveget a legjobban sikerült vázlatok alapján!

- Egy újonnan megjelenő könyv ajánlása (recenzió).
- Egy iskolai, osztálybeli aktuális esemény (riport, interjú).
- Színház-, mozilátogatás, video (műsorajánlat, kritika).
- Egy már nem élő állatfajta bemutatása (ismeretterjesztő típusú leírás).
- Egy technikaórán elkészített tárgy bemutatása (tevékenység-leírás, tárgyleírás).
- Az általad legjobban kedvelt író, költő, zeneszerző, feltaláló stb. bemutatása (életrajz, ismeretterjesztő típusú elbeszélés).

A feladat aktuálisan tovább bővíthető, bővítendő!

5. Keresd meg a tankönyveidben az alábbi fejezeteket! Készíts kivonatot a fejezet tartalmáról úgy, hogy minden vázlatpontot 2-3 mondatos információsorral (adatokkal, nevekkal, tényekkel, összefüggések leírásával bővítsd)!

- Földrajzkönyv:
 - Az Alföld;
 - Közlekedés.
- Földrajzkönyv:
 - A Föld mint égitest;
 - Csillagok, csillagrendszerek.
- Történelemkönyv:
 - A Horthy-rendszer megszilárdulása;
 - A második világháború: Európa lerohanása.
- Biológiakönyv:
 - Az emberi érzékszervek;
 - Az emberi csontváz.

6. Jegyzeteld ki irodalomkönyved alábbi fejezeteit! A jegyzeted felhasználásával mondj félreproduktív szöveget!

- Radnóti Miklós
- József Attila
- Weöres Sándor
- Örkény István
- Pilinszky János
- Illyés Gyula

7. Jegyzeteld ki a történelemkönyvedből a megadott témához kapcsolódó adatokat, szakkifejezéseket, tételmondatokat, a köztük lévő összefüggéseket! Alkoss a jegyzetek alapján félreproduktív szöveget a témákról!

- A nagy gazdasági világválság és hatása Magyarországon
- A faszizmus térhódítása az 1930-as években
- A második világháború kiszélesedése
- Magyarország a világháború utolsó éveiben
- A második világháború befejezése

8. Jegyzeteld ki a biológiai könyvedből a megadott témához kapcsolódó adatokat, szakkifejezéseket, tételmondatokat, a köztük lévő összefüggéseket! Alkoss a jegyzetek alapján félreproduktív szöveget a témákról!

- Az ember táplálkozása
- Az emberi vérkeringés
- A légzés szervrendszere
- A vércsoportok

9. Keresd az általad olvasott napilapok valamelyikében

- politikával;
- kultúrával;
- az emberek mindennapi életével foglalkozó cikkeket!

Készíts a cikkről rövid kivonatot! A kivonat felhasználásával tarts egy vitaindító kiselőadást társaidnak!

Az elbeszélő fogalmazás írásának gyakorlása

- Írj a felsorolt témákban többféle bevezetést! Például először előzményekkel ismertesd meg az olvasókat, vagy mindjárt az események közepébe vágj (in medias – res), vagy következtess vissza az olvasókkal az eseményekre!
 - Születésnap összejövetel
 - Osztálykirándulás
 - Látogatás egy középiskolában
 - Válogatóverseny a kosárlabdacsapatba
 - Ki mit tud? az iskolában
- Írj a megadott témákhoz
 - tárgyilagos;
 - humoros hangvétellű bevezetést!
 - Kiselőadás a vadon élő állatokról
 - A modern tánczene Magyarországon
 - Önművelési lehetőséged a lakóhelyeden
 - Továbbtanulási lehetőségeid
 - A fogalmazásírás nehézségei
- Írj a 2. feladat témáihoz tárgyilagos és/vagy humoros hangvétellű befejezést!
- Mik lehetnek a témái az így záródó fogalmazásoknak? Találj ki többféle előzményt hozzájuk! A legérdekesebbet írd is meg! Gondolj a tanult bevezetési módokra! Az elbeszélő fogalmazásokba szerkessz be más műfajú részleteket is!

- Így legalább két legyet ütöttünk egy csapásra.
 - Hiába, az alma nem esett messze a fájától.
 - Még most is hallom távolodó lépteit, bár a fülem cseng még az ajtóbecsapástól.
 - A villanyt felkattintották, én pedig megnyugodva ültem fel az ágyon.
- Keresd meg a szövegrészletek tételmondatait! Ha nincsenek jó helyen, szerkeszd át a szövegrészleteket! Fejezd is be őket!
 - A rockzene hírességeinek emléktárgyai láthatók helyiségeiben. Különös kávéház nyílt a belgiumi Liege-ben. A kávéház legféltettebb darabja John Lenon gitárja, mellyel a legelső lemezfelvételén játszott.
 - Az elefántok megmásszák még a 4300 méter magas Elgon-hegyet is. Az afrikai elefántok gyakran veszélyes hegyi túrákat tesznek, hogy a szervezetük számára létfontosságú sóhoz hozzájussanak. Az Elgon-hegy egy kialakult tűzhányó a Viktória-tótól északra, az ugandai–kenyai határon.
 - Az elmúlt napokban elkezdték a hazai forgalmazását a beszélő szótáraknak. A zsebben kényelmesen elférő, alig pár dekás készülék memóriájában 84 ezer szó és 7700 mondat található 14 nyelven. Ma még sajnos ritkán számolhatunk be magyarországi technikai világszenzációról.
 - A kapás után a horgász a feleségével együtt a horgászcsónakba ugrott, melyet a ponty szinte egy motorcsónak sebességével 45 percig vontatott. Egy miskolci sporthorgász egy 24 kg-os tőpontyot fogott. Több kísérletet is tettek a hal megszakolására.
 - Elbeszélő fogalmazások egy-egy tételmondatát adjuk meg. A tételmondat sugallja a bekezdés műfaját, eszerint írd meg a szöveget!

- a) – Mindezek alapján állítottam azt, hogy a legkedvesebb állatom a ló.
 – Valamennyien izgatottan készülődtünk a testnevelés felmérésekre.
 – Így már könnyen belátható, miért nem barátkozom tovább Gáborral.
- b) – E rövid dolgozat célja az, hogy megismertessen benneteket lakóhelyünk legégetőbb környezetvédelmi problémáival.
 – Iskolánk igazgatójához kopogtam be, a diáktanács kérdéseire szeretnék választ kapni tőle.
 – Mielőtt rátérnék a közös témákra, engedje meg, hogy bemutatkozzam Önnek.
- c) – Ahogy kipillantottam a turistaház ablakából, gyönyörű látvány tárult elém.
 – Ennyi történt tegnap.
 – András megbízhatatlanná vált az utóbbi időben.
7. Kinek szólhatnak a szövegrészek? Részletezéssel tedd érthetővé őket ismeretlen olvasó számára is!
- a) Tegnap velük is eljátszottuk a kedvenc játékunkat. Ők ugyanúgy pórul jártak, mint a többiek. Igazán jól éreztük magunkat.
 b) Végre az is előkerült! Megtalálta benne, pedig már két hete hiába kereste. Nem gondolt erre a lehetőségre.
 c) Megérkeztünk. Annyira vágyódtunk már ide! Örömmel pillantottunk egymásra.
8. Írj párbeszédet a megadott témákhoz! A szóválasztás, a stílus alkalmazkodjék a beszélők személyéhez!
- a) Egy kisfiú meséli barátjának a nyári élményeit.
 b) Két barát beszélget a villamoson a hétfői programról.

- c) Az osztály egyik csoportja a ballagási ünnepségről beszélget.
 d) Az édesapa mesél a lányának a gyermekkori élményeiről.

9. Írj a megadott témákhoz elbeszélő fogalmazást! A szereplők beszéljenek egymással! A szereplők személyéhez, a köztük lévő kapcsolathoz illő szavakat válassz!

- a) A szünetben a gyerekek az udvaron beszélgetnek.
 b) Dolgozatírás előtt egymást kérdezik ki a padtársak.
 c) A szülők bizonyítványosztás előtt kérdezzük a gyerekeiket terveiről.
 d) A továbbtanulással kapcsolatos lehetőséget beszél meg osztályfőnöki órán a tanárok és a diákok.

10. Milyen szerkesztési hibák vannak a szövegrészekben? Nyelvészeti szakszavak alkalmazásával mondd el, mi a hiba! Hogyan lehet kijavítani?

- a) A kaput a lakók saját érdekében zárják, mert sok az idegen a városban.
 b) A futók bíznak saját erejükben. Ezért a célegyenesben még jobban erősített.
 c) András egyest kapott az ellenőrzőjébe. Két napig tartott, amit aláíraták az édesapjával.
 d) A nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely ma nyitja meg külföldi zongoraművészek Kecskeméten készített munkájának kiállítását.

11. Milyen szerkesztési hibák vannak a szövegrészekben? Nyelvészeti szakszavak alkalmazásával mondd el, mi a hiba! Hogyan lehet kijavítani?

- a) A község december 19-re, karácsonyi műsorokra néhány műsorszámot kért.

Felelős: Kiss Béláné

- b) A csapat feladatai köré tartozik a könyvek csomagolásai, a címzések megírásai.
- c) Szeretnénk egy faházat vásárolni a Pilisben. Télen szeretek barangolni.

A riportírás gyakorlása

1. Gyűjts napilapokban, hetilapokban, folyóiratokban megjelent riportokat! Csoportosítsd őket: melyek az oknyomozó, melyek a tényfeltáró riportok?
2. Elemezd az összegyűlt riportokat az alábbi szempontok szerint!
 - a) Milyen kérdéseket tett fel a riportter?
 - b) Milyen szempontok alapján választották ki a riportalanyokat? Milyen részletességgel válaszoltak a feltett kérdésekre? Próbáld indokolni, miért!
 - c) Milyen információkat tudhatunk meg az összekötő szövegekből? Próbálja-e befolyásolni a riportter az olvasókat? Ha igen, hogyan?
 - d) Milyen előismeretek birtokában érthetőek a riportter kérdései? Miért éppen azokat a kérdéseket tette fel?
 - e) Milyen előfeltevései lehettek a riportternek? És a riportalanyoknak? Melyik szövegrészletekből következettél erre?
 - f) Te még milyen kérdéseket tettél volna fel a riportalanyoknak?
3. Gyűjts megjelent interjúkat is! Próbáld bevezetést írni hozzájuk! Például: mutasd be röviden a riportalanyt, a riport helyszínét! Indokold, kivel és milyen okból készítettél interjút, esetleg röviden ismertesd azt az eseményt, ami az interjú megismerésére készítetted!

4. Írj riportot a megadott témákról!
 - a) Hogyan készül a tévében *A reggel* műsora?
 - b) Lakóhelyeteken milyen jelentős esemény történt az elmúlt évben?
 - c) Miért ezt a nevet viseli iskolátok (művelődési házatok stb.)?
 - d) Milyen lehetőségek nyílnak a továbbtanulásra?
 - e) Milyen tervei vannak lakóhelyetek egyik közismert személyiségének?
5. Írj ugyanezekhez a témákhoz többféle befejezést! Például: foglald össze röviden a riportban elhangzottakat, vess fel újabb kérdéseket az olvasóknak, búcsúzz el a riportalanytól egy későbbi riport lehetőségét felvetve.
6. Gyűjtsd össze, kiket érdemes megszólaltatni a felsorolt témákkal kapcsolatban!
7. Írjatok képzeletbeli riportot egy általatok érdekesnek tartott témáról
 - a) egy csillagással;
 - b) egy biológussal;
 - c) egy történésszel;
 - d) egy helyi közéleti szereplővel!

A leírás gyakorlása

1. Keress leíró részleteket ezekben a regényekben!
 - a) Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*
 - b) Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*
 - c) Karinthy Frigyes: *Tanár úr kérem*
 - d) Defoe: *Robinson*
 - e) Verne: *Nemo kapitány*

2. Milyen szerkesztési módot követtek a választott szövegrészek írói?
3. Keressetek – tájleíró;
– folyamatleíró részeket a földrajzkönyvekben!
4. Keressetek – folyamatleíró;
– tevékenységleíró részeket a kémiakönyvekben!
5. Milyen leírási szempontot követtek a szövegrészek szerzői az előző két feladat esetében?
6. Írj tárgyilagos hangvételű leírást az alábbi témákról! A leíráshoz használj fel szakszavakat is!
 - a) Naprendszerünk
 - b) A Dunántúli-középhegység
 - c) Az ember mozgási szervrendszere
 - d) Az ember keringési rendszere
 - e) Le Corbusiere egyik épülete.
7. Írj személyes hangvételű leírásokat az alábbi témákkal kapcsolatban!
 - a) A tavaszi kerti munkák
 - b) Karácsonyfadíszítés
 - c) Az iskolaudvar
 - d) Kedvenc növényed
 - e) Kedvenc állatod
8. Írd meg az előző feladat témáit más-más 2. személynek!
9. A 6. és a 7. feladat elkészült leírásait szerkeszd be szabadon választott témájú elbeszélő szövegbe!

10. Írj – bevezető;
– befejező mondatokat a megadott témákhoz!
A hangvétel lehet tárgyilagos és személyes is.
 - a) Farsangi jelmez
 - b) Egy köztéri szobor
 - c) Az iskolátok ebédlője
 - d) Egy kémiai kísérlet leírása
 - e) Az osztálytermetek
11. Keresd ki O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című könyvében ezeket a szólásokat! Készíts leíró fogalmazást olyan személyekről, akikre ráillenek a szólások!
 - a) Harapófogóval sem lehet belőle kihúzni.
 - b) Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön.
 - c) Feni a fogát valamire.
 - d) Farkasszemet néz.
 - e) Vigyorog, mint a fakutya.
12. Írj két leíró fogalmazást arról a helyről, ahol legutóbb osztálykiránduláson jártatok! A fogalmazás az egyik esetben tárgyilagos, a másik esetben személyes hangvételű legyen!
13. Írj képzeletbeli leírást egy általad elképzelt sci-fi történet helyszínéről!
14. Írj képzeletbeli leírást egy sci-fi történet főszereplőiről!
15. Írj tárgyilagos hangvételű leírást lakóhelyed egyik középületéről!
16. Írj személyes hangvételű leírást lakóhelyed legfontosabb köztereiről!

A jellemzésírás gyakorlása

- Beszélted a szereplőket a megadott helyzetekben!
 - Egy gyerekcsoport szünetben
 - Türelmetlen sorbanállók a kenyérbolt előtt
 - Fiúk egy izgalmas focimeccs előtt
 - Tanár-diák párbeszéd év végén
- Keress jellemző részleteket
 - Sütő András;
 - Tamási Áron általad olvasott műveiben!
- Hogyan jellemezték az írók szereplőiket (beszéltetéssel, cselekedetük bemutatásával, környezetük bemutatásával, ruházatuk leírásával stb.)?
- Írj jellemző fogalmazást
 - Shakespeare olvasott művének egyik főhőséről;
 - Moliére olvasott művének egyik főhőséről;
 - egy általad nagyrabecsült történelmi személyiségről;
 - a testvéredről!
- Keresd ki O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című könyvéből ezeket a szólásokat! Írj jellemzéseket a szólásmagyarázatok alapján olyan ismerőseidről, akikre a szólás ráillik! Többféle eszközzel is jellemezd a szereplőket!
 - Nem látja a fától az erdőt.
 - Nem esett a feje lágyára.
 - Fején találja a szöveget.
 - Megtanít kesztyűbe dudálni.
 - Körmére ég a dolog.

- Beszélted a szereplőket a megadott helyzetekben! Írj elbeszélő fogalmazást a jellemző beszédrészletek felhasználásával!
 - Egy ismeretlen udvariasan érdeklődik az iskolákban érvényben lévő szokásrendszerekről.
 - Egy kíváncsi gyerek faggatja a barátját annak hétvégi programjáról.
 - Valaki nagyképűen dicsekszik sporteredményeiről egy hitetlenkedő társának.
 - Valaki rémulten kér segítséget balesetveszély elhárításához.
- Beszélted a szereplőket, és írd le külsejüket az általad kitalált helyzetekben!
 - Egy a portékáját kínáló árus
 - Sportriporter
 - Játékvezető
 - Tanár
 - Diák
- Írj háromféle jellemzést önmagadról!
 - Milyen szeretnék lenni?
 - Milyennek tartanak a szüleim?
 - Milyen vagyok most?
- Hasonlítsd össze jellemző fogalmazás keretében mostani és egy évvel ezelőtti önmagadat!
- Jellemezd baráti körödet
 - beszédstílusa;
 - érdeklődési köre;
 - viselkedési szokásai alapján!

A könyvismertetés írásának gyakorlása

1. Gyűjts a könyvtárban a megadott témákhoz kapcsolódó könyveket!
 - a) József Attila élete és munkássága
 - b) Radnóti Miklós élete és munkássága
 - c) Shakespeare élete és munkássága
 - d) Magyarország természetföldrajza
 - e) A XX. század képzőművészeti irányzatai
 - f) Az újkori olimpiák története

Ismeretterjesztő jellegű, leíró típusú szakszövegek fogalmazásának javítása

1. Az alábbi szövegrészekben rosszul alkalmazták a szakszavakat. Javítsd a hibákat!
Írj rövid, gyerekeknek szóló cikket a javított szövegrészek felhasználásával!
 - a) Az emberi mozgásrendszer működése összefügg az ember vércsoportjával.
 - b) A Naprendszer csillagokból áll. Ezek a csillagok keringenek egymás körül.
 - c) A Dunántúli-középhegység fiatal lánchegységként alakult ki. Területén jelentős nehézipari termelés alakult ki.
 - d) Az emberi bőr az egyik legfontosabb támasztószövetünk. Mint ilyen, légzőrendszerünk alapját képezi.

Értékelő-minősítő szövegek írásának gyakorlása

1. Gyűjtsd össze, milyen feladatokat látnak el gyerekek az iskolában, az osztályodban!

2. Mindegyik tevékenység mellett tüntesd fel, pontosan mit kell elvégezniük a gyerekeknek!
3. Írj rövid értékelő-minősítő szöveget az egyes munkák végzésének eredményességéről! A szöveg szerkezete ez legyen:
 - a) a tevékenység menetének leírása;
 - b) az értékelést tartalmazó tételmondat;
 - c) az esetleges javaslatok, észrevételek.
4. Írj rövid értékelő-minősítő szöveget szólások, közmondások segítségével! A témát a szólások után adjuk meg!
 - a) Nyakába veszi a várost – születésnap ajándékot készít valaki.
 - b) A hetedik mennyországban érzi magát – kellemes meglepetés ér valakit a születésnapján.
 - c) Előre iszik a medve bőrére – sportverseny az iskolában.

Szócikk szerkesztésének gyakorlása lexikonminták alapján, a diáknyelv köréből gyűjtött szavakkal

1. Gyűjts minél több általad és osztálytársaid által használt diáknyelvi szót ezekben a témakörökben:
 - tantárgyelnevezések
 - érdemjegyek;
 - az iskolával kapcsolatos elnevezések;
 - a barátokkal kapcsolatos elnevezések stb.
2. Szerkessz szótárt az összegyűjtött diáknyelvi szavakból! Az egyes címszavak mögött sorold fel mindazokat a tudnivalókat, amelyeket az igazi szótárakban is feltüntetnek.
A feladat megoldása kapcsán elemezz néhány lexikonmintát!
3. Írj diáknyelvi szavakból szövegrészeket! „Fordítsd le” a szöveget a tanáraiddal!

TARTALOM

AZ OLVASÁS ÉS A SZÖVEGFELDOLGOZÁS

TANÍTÁSA (<i>Heffner Anna</i>)	3
A néma értő olvasás gyakoroltatása	3
A felkészülés nélküli hangos olvasás gyakoroltatása	13
Az önművelés gyakoroltatása	13
A HELYESEJTÉS TANÍTÁSA (<i>H. Tóth István</i>)	17
A légzéstechnika gyakorlása	17
Az artikuláció és a ritmus gyakorlása	23
Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása	31
A beszédfolyamat-váltások:	
tempó, hangerő, hangmagasság gyakorlása	33
A beszédszünetek megtartásának gyakorlása	39
A felolvasás gyakoroltatása	44
A vers- és a prózamondás gyakoroltatása	50
A helyesejtési normák megtartása a spontán társalgási helyzetekben	54
A szónoki beszéd gyakorlása a helyesejtési normák megtartásával	56
Tájékozódás a színészek, a bábművészek, a rádió-, tévébemondók és a riporterek beszédének sajátosságairól	67
Forrásjegyzék	69
A HELYESÍRÁS TANÍTÁSA (<i>Csizmazia Sándorné</i>)	71
Az időtartam jelölésének gyakoroltatása	71
A hangkapcsolati törvényeket tartalmazó szavak helyesírásának gyakoroltatása	79
Az egyszerű és összetett szavak elválasztásának gyakoroltatása	85
A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása	86
Az egybeírás és a különírás helyesírásának gyakoroltatása ...	98

Az összetett mondat helyesírásának gyakoroltatása	102
Szójegyzék az egyes tantárgyak tanulása során előforduló szakkifejezések és szószerkezetek helyesírásának gyakoroltatására	109

AZ ÉLŐBESZÉD GYAKOROLTATÁSA (<i>Lizakovszky Éva</i>) ..	113
A megszólalásra való felkészülés gyakorlása	113
A szóbeli szövegalkotás (az élőbeszéd) gyakorlása különböző műfajokban	118
Az élőbeszéddel azonos időben érvényesülő kommunikációs normákhoz való igazodás gyakorlása	123
A szociális szituációhoz és szerephez való igazodás gyakorlása	124
Tájékozódás a beszélés folyamatáról	125
A STÍLUS TANÍTÁSA (<i>H. Tóth István</i>)	131
<i>Fogalomról fogalomra a stilisztika útjain</i>	
A stílusról, a stílust vizsgáló stilisztikáról	131
A stílusfajták és szövegtípusok	136
<i>Stílustörténeti kistükör</i>	
<i>Stilisztika és stílustörténet</i>	142
<i>Új tájékoztatási lehetőségekről</i>	
Tájékozódás a szépirodalmi, valamint a tudományos nyelv, illetve stílus lexikográfiai feldolgozásának lehetőségeiről ...	149

A FOGALMAZÁS TANÍTÁSA (<i>Orosz Zsuzsa</i>)	153
A fogalmazás segédműveleteinek gyakorlása	153
Az elbeszélő fogalmazás írásának gyakorlása	156
A riportírás gyakorlása	160
A leírás gyakorlása	161
A jellemzésírás gyakorlása	164
A könyvismertetés írásának gyakorlása	166

Ismeretterjesztő jellegű, leíró típusú szakszövegek fogalmazásának javítása.....	166
Értékelő-minősítő szövegek írásának gyakorlása.....	166
Szócikk szerkesztésének gyakorlása lexikonminták alapján, a diáknyelv köréből gyűjtött szavakkal	167